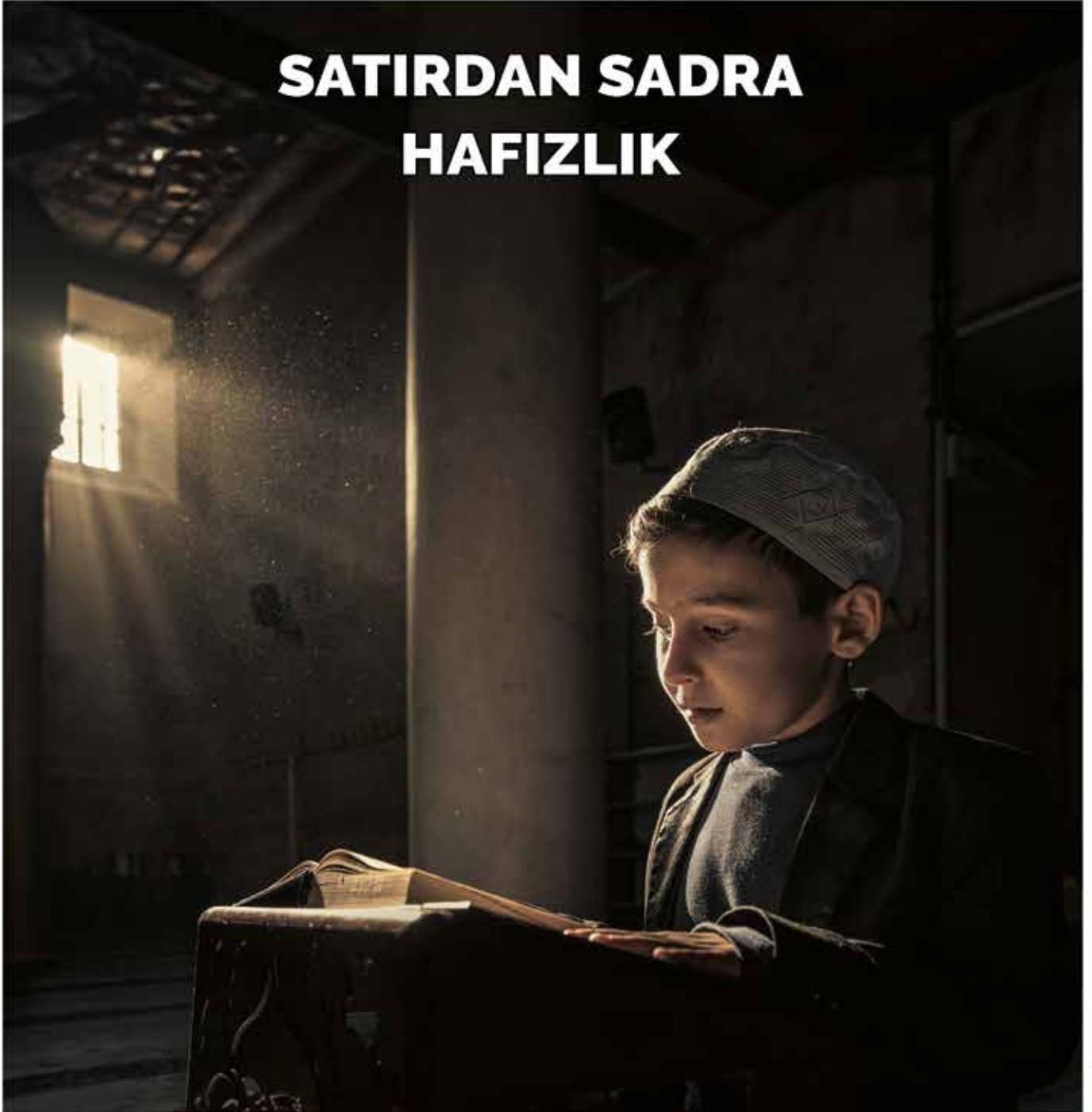

diyanet

Aylık Dergi | Haziran 2024 | Sayı: 402

SATIRDAN SADRA HAFIZLIK

■ Diyanet İşleri
Başkanlığı ve
Hafızlık Eğitimi

■ Hafızlıkta
Ezberi Koruma

■ Prof. Dr. İbrahim Hilmi
Karlı ile Hafızlık Eğitimi
Üzerine Söyleşi

■ Kulluk Yolculuğu
Hac

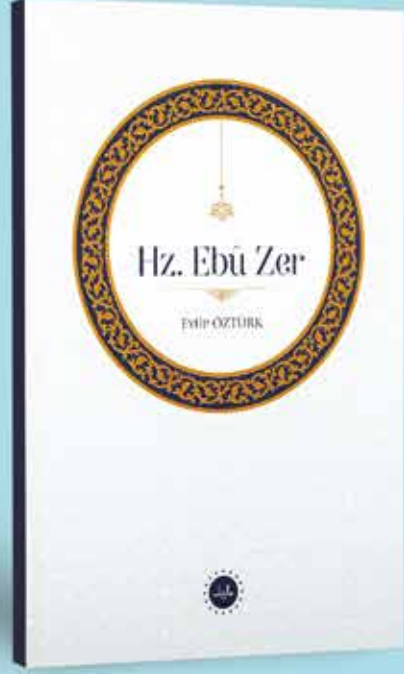
■ Bahtımın Şehri
Kudüs

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve atışelıklarımızden temin edebilirsiniz.

YAYINLARIMIZ

İlk Müslümanlardan olan Ebu Zer, İslam'a girdiği andan itibaren pek çok zorlukla karşılaşmış, İslamiyet'in kabulü ve yayılmasında sorumluluklar üstlenmiş; güçlü iradesi, ahlaki kişiliği yanında dürüstlüğü, kanaatkârlığı ve cesaretiyle de ön plana çıkmış örnek şahsiyetlerdendir.

Yüce Allah yeryüzünde halifesi olarak seçtiği âdemoğlunu başıboş bırakmamış, onu bir ilahi lütuf olarak vahiyle muhatap kılmıştı. İlk insan aynı zamanda ilk peygamberdi. Risalet zincirinin son halkası Hz. Muhammed (s.a.s.) ile de vahiy nihayete ermiş; Yaradan, insanlık üzerinde nimetini tamamlamıştı. Kur'an-ı Kerim son ilahi kitaptı, yeryüzünde hiçbir kitaba nasip olmamış bir şekilde kalplere ve hafızalara nakşedildi. Hz. Muhammed Kur'an-ı Kerim'in hem ilk hafızı hem de fem-i muhsiniydi. Ashab-ı kiram inen vahyi onun tilavetiyle öğreniyor, örnekliğiyle idrak ediyordu. Ayrıca sahabeden pek çoğu ayet-i kerimleri hem yaşantılarına aksettiriyorlar hem de hıfzediyorlardı. Muallim-i evvel Peygamberimiz de bu süreçle bizzat ilgileniyordu.

Peygamber Efendimiz döneminde başlayan hafızlık geleneği dalga dalga büyüyerek bütün İslam coğrafyasında devam ettirildi. Hafızlar toplumun en saygın kişileri arasında yer aldı. Kur'an'ın sadece lafzının taşıyıcısı değil anlamının da idrakinde olan, hükümleriyle amel eden Müslümanlar, Hz. Peygamber'in tebliğ yükünü omuzlandı. Hafızlık eğitimi için nice medreseler açıldı, hafızlık tedrisatı İslami ilimlerin önemli meselelerinden biri oldu. Afrika'dan Orta Asya'ya, Anadolu'dan Balkanlara bütün Müslümanlar Kur'an öğrenimine ve hafızlığa büyük önem atfettiler.

"Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir." (Buhari, Fezailu'l-Kur'an, 21.) hadisini kendisine şiar edinen ecdadımız da Kur'an öğrenimine ve hafızlığa değer vermişti. Türk İslam medeniyeti özelinde geçmişte darulkurralarda yürütülen Kur'an eğitimi Cumhuriyet'le birlikte Diyanet İşleri Başkanlığının bünyesinde devam ettirildi.

Diyanet Dergisi olarak bu sayımızda "Satırdan Sadra Hafızlık" konusuna değindik. Hafızlığın önemini, Peygamber Efendimiz döneminde yürütülen hafızlık eğitimi ve günümüz Türkiye'sinde hafızlık eğitimi açısından gelinen noktayı satırlarımıza taşıdık. Prof. Dr. Abdullah Emin Çimen, "Hafızlık ve Sahabe Modeli" ile dosyamızda yer aldı. Doç. Dr. Cemil Osmanoğlu, "Hafızlıkta Ezberi Koruma" yazısıyla hafızın, yaşayan Kur'an olma anlamında ezberini tüm hayatına yansıtabilecek biçimde zengin bir donanıma, bir değerler manzumesine, kültür ve yaşam biçimine dönüştürmesinin önemine değindi. Sedide Akbulut, "Diyanet İşleri Başkanlığı ve Hafızlık Eğitimi"ni kaleme aldı. Hayriye Koç, "Hafızlığın Bereketi"; Sema Bayar "Sadırdan Sanata Hafızlar" yazılarıyla sayfalarımıza misafir oldular.

Bu ayki söyleşimizi Prof. Dr. İbrahim Hilmi Karslı Hocamız ile gerçekleştirdik. Karslı, hafızların, geleceğin âlim, arif, münevver ve sanat erbabı olarak yetiştirilmesinin önemine değindi.

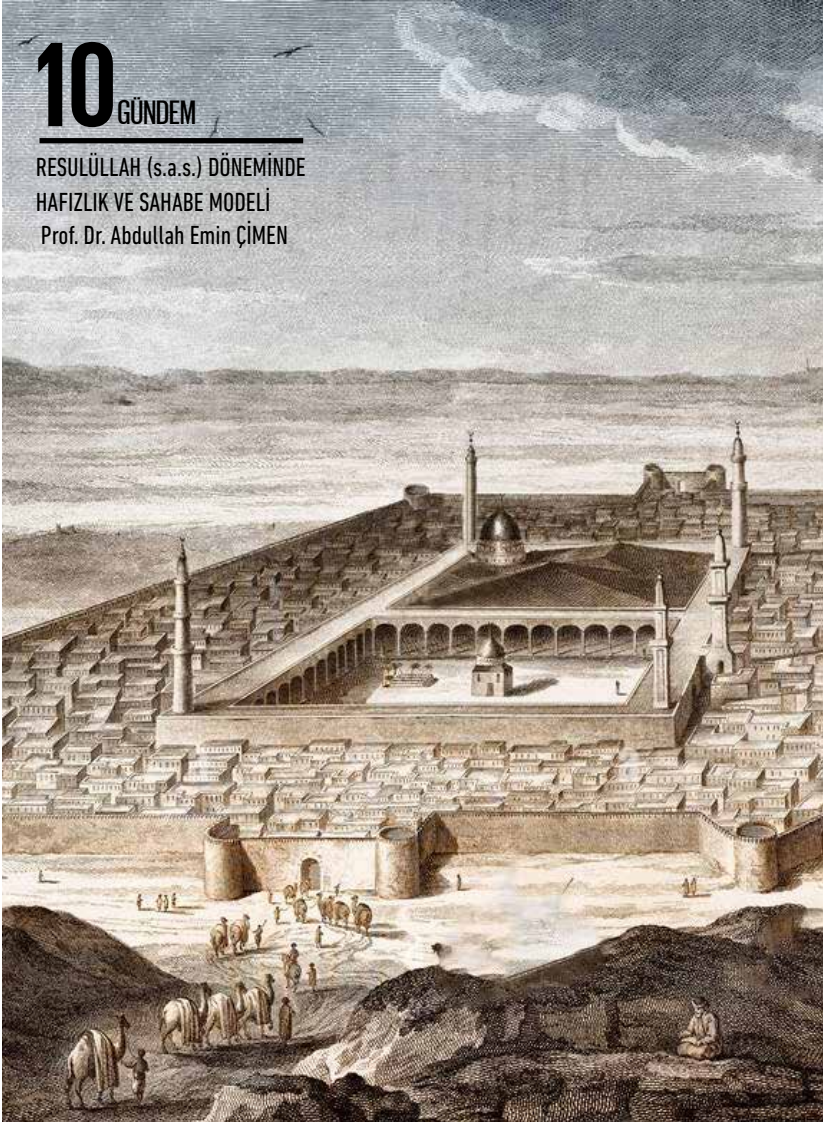
Sizleri dergimizle başbaşa bırakırken Kur'an-ı okuyan, okuduğunu anlayan ve anladığıyla amel eden nice hafızın yetiştirilmesinde emeği olan hocalarımıza şükranlarını sunuyor, ahirete irtihal edenleri rahmetle anıyorum. Bu vesileyle Mübarek Kurban Bayramınızı tebrik ediyor tüm insanlık için barış ve esenliğe vesile olmasını diliyorum.

Cafer Tayyar DOYMAZ

İÇİNDEKİLER

10 GÜNDEM

RESULÜLLAH (s.a.s.) DÖNEMİNDE
HAFİZLIK VE SAHABE MODELİ
Prof. Dr. Abdullah Emin ÇİMEN

6 GÜNDEM

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI VE
HAFİZLIK EĞİTİMİ
Sedide AKBULUT

14 GÜNDEM

HAFİZLIKTA EZBERİ KORUMA
Doç. Dr. Cemil OSMANOĞLU

18 SÖYLEŞİ

PROF. DR. İBRAHİM HİLMİ KARSLI:
“HAFİZLARIMIZI, GELECEĞİN ÂLİM, ARİF,
MÜNEVVER VE SANAT ERBABI OLARAK
YETİŞTİRMEMİZ LAZIM.”
Sema BAYAR

22 DİN DÜŞÜNCE YORUM

KULLUK YOLCULUĞU
HAC
Nimet KESELİ USTABAŞI

26 DİN DÜŞÜNCE YORUM

SAMİMİYETİN DİLİ
KURBAN
Dr. Kübra ÇİÇEKLİ

28 VAHYİN AYDINLIĞINDA

HACCIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ
Doç. Dr. Bayram KÖSEÖĞLU

30 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

MESKENE SAYGI:
EVLERE GİRERKEN İZİN İSTEME ADABI
Dr. Ahmet OĞUZ

32 DİYANET ARŞİVİ

İMAM HATİPLİK VE İMAM HATİPLER
ÜZERİNE BAZI NOTLAR
Dr. Mehmet BULUT

diyanet

SAYI
402
HAZİRAN
2024

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Cafer Tayyar DOYMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Dr. Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ
Esma GÜNER

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR
Sema BAYAR
Nisanur Mukaddes UYANIK

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

36 YARININ DÜNYASI

KLONLAMA:
İNSANDA AŞKIN ÖZÜN YOK OLUŞU
Prof.Dr. Bilal SAMBUR

40 KISSADAN HİSSE

KUTSALI YANLIŞ YERDE ARAMAK
Doç. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ

42 BUNU KONUŞALIM

MUSTAFA SÜS:
"ALLAH'IN RIZASI UĞRUNA O'NU VE
YÜCE DİNİNİ ÇOCUKLARA VE GENÇLERE
SEVDİREBİLMEK ADINA MÜCADELE
ETMEK İSTİYORUM."
Mahir KILINÇ

44 DİN TARİH TOPLUM

BAHTİMİN ŞEHİRİ
KUDÜS
Gülçin BAĞCI AKAN

46 DİN TARİH TOPLUM

AĞAÇLARIN ÖĞRETİSİ
Özlem KARAPINAR

50 KUR'AN SURELERİ

KEHF SURESİ
Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

56 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

SADIRDAN SANATA: HAFIZLAR
Sema BAYAR

60 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

İSTANBUL MÜFTÜSÜ VE DİVAN SAHİBİ ŞAİR
ABDURRAHMAN ŞEREF GÜZELYAZICI
Prof. Dr. Mustafa KARA

64 NEBEVİ METODUN MİHENK TAŞI
Abdurrahman AKBAŞ

68 KIRILMA NOKTASI

HİCRET
Alparstan AKÇA

70 ÇAĞIN ÂLİMLERİ

ALİYA İZZETBEGOVİÇ
BİLGE BAŞKAN
Enbiya YILDIRIM

74 KAFAMA TAKILANLAR

İSLAM ERTELENMİŞ MUTLULUKLAR DİNİ MİDİR?
Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ

76 İNSAN HÂLİ

ŞÜKÜR TERAPİSİ
Psk. Dr. Esra CEYLAN

78 HATİRA DEFTERİ

HAFIZLIĞIN BEREKETİ
Hayriye KOÇ

80 KİTAPLIK

İRFAN ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -
Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

İhlas Gazetecilik A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No: 11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
Tel: 0 212 454 30 00

Basım Tarihi: 23.05.2024

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

KUR'AN'IN HAFIZI OLMAK

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyaret İşleri Başkanı

Allah'ın insanlığa gönderdiği son vahyi Kur'an-ı Kerim, lafzı, nazmı ve manası ile sözlerin en güzelidir. Yüce Allah, "Kesin olarak bilirsiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz." (Hicr, 15/9.) ilahi fermanıyla kitabını her türlü müdahaleden muhafaza edeceğini vadedmiştir. Bu ilahi teminatın bir gereği olarak inzal olmaya başladığı ilk günden itibaren Kur'an-ı Kerim, bir taraftan yazılmış diğer taraftan da ezberlenmiştir. Özellikle namazlarda olmak üzere sürekli okunmuş ve her daim Müslümanların inanç, ibadet ve sosyal hayatlarına kaynaklık etmiştir. Böylece yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim, yalan üzerinde ittifak etmeleri mümkün olmayan çok sayıda kişi tarafından satırlara ve sadırlara kaydedilmek suretiyle nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmiştir. Şüphesiz Kur'an'ın her türlü tebdil, tağyir ve tahriften uzak bir şekilde bizlere kadar ulaşması ve bunun kıya-

mete kadar devam edecek olmasının Allah tarafından haber verilmesi, hem ilahi bir mucize hem de biz inananlar için büyük bir güvencedir.

Bu meyanda asr-ı saadetten itibaren Kur'an'ın muhafazasında büyük bir yere sahip olan hafızlık müessesesi, Sevgili Peygamberimizin eğitim metodunun da hep merkezinde yer almış ve güncelliğini her daim korumuştur. Allah Resulü (s.a.s.), Kur'an'ı ilk ezberleyen olarak hafızlığa çok büyük önem vermiş, bu konuda ashabını sürekli teşvik etmiş ve ulaşılması gereken yüce bir ideal olarak hafızlığı ümmetine tavsiye etmiştir. Nitekim "Kur'an'ı ezberleyip okuyan kişi, Allah katındaki seçkin meleklerle birlikte olacaktır. Kur'an'ı zorlanarak da olsa devamlı okumaya çalışan kişiye ise iki kat ecir vardır." (Buhari, Tefsir, [Abese], 1.) hadisinde ve benzeri pek çok hadiste Kur'an'ı ezberleyenleri övmüş, buna kayıtsız ve ilgisiz kalanları ise kınamıştır. Allah Resulü'nün imamet ve irşat başta olmak üze-

re herhangi bir görev tevdi edeceği zaman Kur'an'ı en iyi bilen sahabesini tercih etmesi, Bi'r-i Maune'de yetmiş kadar hafız sahabenin şehit edilmesinden dolayı günlerce üzüntüsünün yüzünden okunması, onun hıfza ve hafızlara verdiği değer in apaçık bir göstergesidir.

Hiç şüphesiz tarih boyunca hafızlık, Kur'an'ın anlam dünyasına muttali olmanın, onun mesajlarını başkalarına aktarabilmenin ve onu hayatla buluşturabilmenin en etkili yollarından birisi olmuştur. Bunun bir gereği olarak Resulullah'ın rahle-i tedrisinde yetişmiş olan sahabe-i kiram, Kur'an'a hizmet etme hususunda büyük özveride bulunmuş ve bu uğurda birbirleriyle yarışmışlardır. Özellikle İslam coğrafyasının hızla genişlediği dört halife döneminde muhtelif bölgelere hicret etmek suretiyle İslam'a yeni girmiş Müslümanların Kur'an'ı doğru okumaları, doğru anlamaları ve doğru ezberlemeleri için ortaya koydukları çaba dikkat çekicidir. Allah Resulü'nün hafızlığına verdiği değer ve eslafımızın bu konudaki gayretleriyle genç yaşlı, kadın erkek, Arap acem demeden tarih boyunca birçok insan tarafından ezberlenmiş olan Kur'an-ı Kerim, kendisinden önce indirilmiş ilahi hiçbir kitaba nasip olmayan bir payeye nail olmuştur.

Asr-ı saadetten itibaren uzun bir süre sınırlı imkânlarla evlerde ve mescitlerde ifa edilen Kur'an ve hafızlık eğitimi, ilerleyen dönemlerde daru'l- kur-

ra, daru'l huffaz, küttap, sıbyan mektepleri ve medreselerde icra edilmiştir. Bugün hafızlık geleneği, özellikle ülkemizde yaygın bir şekilde faaliyet gösteren "Kur'an kursları" ile kurumsal bir niteliğe kavuşmuş ve daha yapısal, sistematik ve fonksiyonel bir hüviyete sahip olmuştur. Böylece Kur'an kursları, öğrencilerin sadece ezberlerini yaptıkları, yeme içme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını giderdikleri mekânlar olmaktan çıkmış, bünyesinde sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerin de gerçekleştirildiği ve talebelerin çok yönlü olarak geleceğe hazırlandığı etkin kurumlara dönüşmüştür.

Geçmişten günümüze necip milletimiz, kerim kitabımızı okuma, anlama, ezberleme ve hayat rehberi edinme uğrunda büyük fedakârlıklarda bulunmuştur. Gerek ülkemizde gerekse ülke dışında birçok Kur'an kursu inşa etmiş, dernek ve vakıflar kurmak suretiyle buraların ihtiyaçlarını karşılamıştır. Kur'an talebelerine burslar vermiş, ülkelerinde okuma imkânı olmayanları Türkiye'ye getirmek suretiyle okumalarını temin etmiştir. Asırlardır Kur'an'a ve onun talebelerine hizmeti ibadet aşkıyla yerine getiren milletimiz, bu çabayı kendisi için daima en büyük izzet, itibar, kudret ve ikram vesilesi telakki etmiştir. Esasen milletimizin tarih boyunca büyük medeniyetler kurmasında ve karşılaştığı türlü zorlukların üstesinden gelmesinde Kur'an'a ve İslam'a

yaptığı bu samimi ve hasbi hizmetlerin rahmet ve bereketi vardır.

Bugün teknolojik gelişmelerin baş döndürücü bir hızla ilerlediği ve bilgiye ulaşmanın zaman ve mekân sınırlarını aştığı bir dünyada yaşıyoruz. Böyle bir vasatta Kur'an'ı doğru okumak ve ezberlemek kadar onu akıl ve kalp birlikteliğiyle tefekkür etmek, onun ahkâmını en güzel bir biçimde yaşamak ve mesajlarını doğru bir yöntemle insanlığa anlatmak, Müslümanlar olarak omuzlarımızdaki ihmal edilemez bir görevdir. Zira bizleri hakka, hakikate, imana, tevhide, ahlaka, adalete, fazilete ve erdeme çağırın; kötülük, günah ve cehaletten uzak durmamızı emreden hayat kitabımız Kur'an'a zihnimizi olduğu kadar kalbimizi de açmak, onun lafzını ezberlemek kadar mana ve mesajlarını da idrak etmek bizim için iman ve kulluk sorumluluğudur. Okuma, ezberleme, anlama, yaşama gibi birbirini besleyen ve destekleyen sorumluluklardan birini diğerine tercih, üstünlük ve öncelik konusu yapmak ise Kur'an'ın amaç ve ruhuna aykırı olduğu gibi onu yaşanan bir hayata dönüştüren Peygamberimizin sünnetine de aykırıdır. Dolayısıyla yüce kitabımızı ezberlemekle müşerref olanların öncelikli görevi Kur'an'ı hiçbir zaman unutmamak, hafızlık vakarını her daim korumak ve ilmi ile amel muttaki birer Müslüman olmaktır. Elbette Kur'an, o zaman hafızının muhafızı olacaktır. ■

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI VE HAFIZLIK EĞİTİMİ

Sedide AKBULUT

DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürü

Kur'an-ı Kerim nazil olduğu günden bu yana yazılarak ve ezberlenerek korunmuştur. Kur'an'ın ezberlenmesi ve korunması, onu diğer kutsal kitaplardan ayıran mucizevi bir özelliktir ve ayet-i kerimeyle sabittir. (Kıyame, 75/16-19.) İlk dönemde Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezberlemeye "cem etme", tamamını ezberleyenlere ise "cem edenler" denilmiştir. Mushafların çoğaltılmasından sonraki dönemlerde Kur'an-ı Kerim'i ezberleyenler için Arapça "hafıza" fiilinden ya da "Kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz." (Hicr, 15/9.) ayet-i kerimesinde "hafız" ifadesinin yer almasından mülhem "hafız" denilmiştir. Yine Kur'an hafızı için "kurra" "mukri", "hamil", "hamilü'l-Kur'an/hameletü'l-Kur'an", "ehlü'l-Kur'an", "sahibü'l-Kur'an" gibi kavramlar da kullanılmıştır.

Vahyin ilk muhatabı olan Hz. Peygamber (s.a.s.) aynı zamanda ilk hafızdır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) teşvikiyle sahabe-i kiramin inen ayetleri ez-

berleme gayreti de hafızlık müessesesinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Bu müessese, İslam'ın ilk yıllarından itibaren kesintiye uğramadan günümüze kadar devam etmiştir. Yüce kitabımızda Kur'an okuyanlardan övgüyle bahsedilmesi (Enfal, 8/2.), hadislerde Kur'an'ın okunması ve ezberlenmesi üzerinde özenle durulması (Tirmizi, Fedailü'l-Kur'an, 1; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1, 148.) ve Kur'an'ı en çok bilenlere en fazla değer verilmesi (Buhari, Ezan, 54.) Müslümanları hafızlığa teşvik eden önemli etkenler olmuştur. Sahabenin bireysel olarak Kur'an'ı hıfz etmesi söz konusu olduğu gibi Mekke'de Erkam'ın evi ile Medine'de Mescid-i Nebevi'nin müştemilâtında yer alan suffede hafızlık eğitimleri gerçekleşmiştir. Zamanla İslam coğrafyasının gelişmesine bağlı olarak Kur'an talim ve hıfzında da artış söz konusu olmuştur. Hicri birinci asırda Kur'an talim ve hıfzı Medine'de Mescid-i Nebevi'nin yanı sıra dokuz mescitte yapılmaktaydı. (Nebi, Bozkurt, "Hafız" md., *DİA*, c. XV, s. 74-78, İstanbul, 1997.) Beşin-

ci asra kadar diğer İslami ilimlerle birlikte camilerde yapılan Kur'an talim ve hıfzı, beşinci asırdan itibaren medreselerde gerçekleştirilmeye başlanmış, medreselerde bu ilimleri tahsil edenlere "kurra" denilmiştir. Camiler dışında yüksek düzeyde Kur'an öğretimi için kurulan ilk müstakil medreseler Darü'l-Kur'an'lardır. Selçuklular, kıraat ilminin okutulduğu medreseleri genellikle "darül-huffaz" şeklinde adlandırmışlardır. Bu adlandırma kısmen Osmanlılar dönemine de uzanmaktadır. Osmanlılar Kur'an ihtisas medreselerine genellikle "darülkurra" demişlerdir. (Nebi, Bozkurt, "Dâru'l-Kurrâ" md., *DİA*, c. VIII, s. 543-545, İstanbul, 1993.)

Hafızlık müessesesi 1924 yılına kadar Kur'an eğitimlerinin yapıldığı darulkurralarda yaşıatılmıştır. Bu tarihten itibaren ise Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an kurslarında devam etmiştir. Ancak din eğitiminin kurumsallaşma süreci neticesinde Kur'an kurslarında hafızlık eğitimi verilmeye başlanması sonraki yıllarda mümkün olmuştur.

1923-1933 yılları arasında sayısı nispeten az olan Kur'an kurslarımız 1991'de 5 bini aşmıştır. 2023 yılında ise toplamda 17 bini bulan Kur'an kursu sayısının yaklaşık 1800 adedini hafızlık kursları oluşturmaktadır. 1975

yılından itibaren hafızların sayıları kayıt altına alınmaya başlanmış, bu tarihten itibaren 207 bin 803 kişinin hafız olduğu tescil edilerek belgelendirilmiştir. Daha önceki hafızlık verilerine net olarak ulaşılamamakla beraber hafız sayısının her yıl artarak devam ettiği söylenebilir.

Günümüzde resmî hafızlık eğitimi, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı Hafızlık Eğitimi Daire Başkanlığı uhdesinde kurumsal çerçevede ve belli bir program dâhilinde yürütülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, bugünün şartları ve imkânları çerçevesinde hafızlık eğitimini daha etkin ve verimli bir hâle getirmek, kalitesini yükseltmek amacıyla çalışmalarına devam etmektedir. Bu çalışmalar çerçevesinde hafızlık eğitimlerinin görüldüğü binalarla ilgili düzenlemeler yapılmış, çeşitli öğretim programları ve materyaller geliştirilmiş ve alanla ilgili yeni program ve materyaller geliştirilmeye devam etmektedir. Bu bağlamda eğitimlerin az sayıda öğrenciyle küçük yerleşim yerleri yerine; merkezî konumda bulunan, fiziki açıdan gerekli donanımına sahip kurslarda ve hizmetin gerektirdiği yeterliğe sahip öğretmenler tarafından yürütülmesine gayret edilmektedir.

2010 yılına kadar ülkemizde hafızlık eğitimi daha çok geleneksel metotlarla tecrübeye dayalı olarak yapılmaktaydı. Bu tecrübeden güç alıp günümüz şartlarını da göz önünde bulundurarak hafızlık geleneğinin sürdürülmesini ve geliştirilmesini hedefleyen Başkanlığımız, gelişimi kendisine ilke edinmiştir. Bu doğrultuda 2010 yılında Hafızlık Eğitim Programını hazırlamış ve uygulamaya koymuştur. Bu programda hafızlık hazırlık, ezber ve pekiştirme dönemlerinden oluşan ve içerik olarak 'Kur'an-ı Kerim, Dini Bilgiler, Sosyal Etkinlik ve Rehberlik' dersleri de yer almaktadır. 2021 yılında ise gelişen ve değişen şartlara cevap verecek şekilde hafızlık eğitiminin uygulandığı kurslardaki yönetici ve öğretmenlere yönelik gerçekleştirilen mesleki gelişim seminerleri, hafızlık takip komisyonlarının raporları, atölye çalışmaları, alana yönelik gerçekleştirilen anket çalışmalarından elde edilen verilerden hareketle Hafızlık Eğitim Programı, hazırlık bölümü 3 dönem; ezber bölümü ise 6 dönem şeklinde yapılandırılarak güncellenmiştir. Programın takip süreci, il/ilçe müftülükleri tarafından oluşturulan Hafızlık Takip Komisyonları maharetiyle gerçekleştirilmektedir. Hafız olmadaki nihai süreç ise hafızlığı tescil anlamına gelen hafızlık tespit sınavı ile tamamlanmaktadır.

Hafızlık eğitimi, bireylerin kıraat ya da hüsn-i tilavet becerilerinin geliştirilmesinin yanında, Kur'an'ın mesajının anlaşılmasında önemli bir basamak olması itibarıyla da ayrı bir öneme sahiptir. Bu eğitimlerin etkinlik ve verimliliğinin artırılmasına yönelik olarak hafızlık eğitiminin geçmişin tecrübesiyle birlikte bugün-

Vahyin ilk muhatabı olan Hz. Peygamber (s.a.s.) aynı zamanda ilk hafızdır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) teşvikiyle sahabe-i kiramın inen ayetleri ezberleme gayreti de hafızlık müessesesinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Bu müessese, İslam'ın ilk yıllarından itibaren kesintiye uğramadan günümüze kadar devam etmiştir.

nün imkân ve şartları çerçevesinde kalıcı ve sürekli hâle getirilmesi, hafızlık müktesebatının din eğitim ve öğretiminde daha etkin bir şekilde kullanılması gibi hususlara yönelik çalışmalar ortaya konulmaktadır. Bu çalışmalar kapsamında; hafızlık eğitimini tamamlayıp ezberleri yeterli düzeyde sağlam olmayanlara, hafızlığı pekiştirme, talim ve tecvid becerisi kazanma, ayetlerin temel mesajları hakkında bilgi sahibi olma, böylece Kur'an-ı Kerim'i ezberlemenin yanı sıra onun anlam dünyasıyla bir bağ kurabilme, dinî bilgiler ve hitabet bilgisine sahip olma gibi becerileri kazandırmak üzere "Hafızlık Tekrar Programı- 2015" hazırlanmıştır.

Ayrıca 2019 yılında MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ile yapılan protokol çerçevesinde hazırlanan "Kur'an Kursu-Okul İşbirliğine Dayalı Örgün Öğretimle Birlikte Hafızlık Programı" Başkanlığımızın hafızlık eğitimine dair yürüttüğü önemli çalışmalardan bir diğeridir. Buna göre örgün eğitime devam ederken hafızlığa başlayan ortaokul öğrencilerine kendilerinin ve velilerinin isteği doğrultusunda 5-6 ve 7. sınıflardan birinde Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Madde 32/4 kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an kurslarında bir eğitim ve öğretim yılı hafızlık eğitimine devam etmelerine izin verilmiştir. Bu şekilde ortaokul döneminde örgün eğitime devam edecek olan öğrenciler, sene kaybı yaşamadan Kur'an kursu desteğiyle hafızlık eğitimini tamamlayabileceklerdir.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun talimli bir şekilde okuma

bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi vb. amaçlarla "Hafızlık Eğitimi Kursları Talim Programı- 2020" programı geliştirilmiştir. Yine hafızlık eğitimi sürecindeki öğrencilerin musiki ile ilgili becerilerinin geliştirilmesi ve desteklenmesini amaçlayan bir programa ihtiyaç duyulmuştur. Söz konusu ihtiyaçtan hareketle "Hafızlık Eğitimi Kursları Dini Musiki Programı- 2020" hazırlanmıştır. Alanında uzman eğitimciler tarafından sunulacak olan temel dinî musiki eğitiminin, öğrencilerin sesi doğru kullanma, Kur'an'ı usulüne uygun ve güzel bir tavırla okuma, ezan, kamet gibi cami musiki formlarını icrada önemli katkılar sağlaması hedeflenmektedir. Ayrıca hafızlığını tamamlayan öğrencilere yönelik hazırlanan ve onların Kur'an'ın anlam dünyasına ve temel mesajlarına vakıf olmalarına katkı sağlamayı amaçlayan "Kur'an'ı Anlama Temel Öğretim Programı-2021" ve "Kur'an Kursları İslami İlimler Temel Öğretim Programı-2021" programları geliştirilmiştir.

Yukarıdaki çalışmalar ve söz konusu ihtiyaçlar doğrultusunda şunları söyleyebiliriz ki hafızlık eğitimi, asıl unsuru olan hafızlık talebesi ile birlikte hoca, Kur'an kursu, aile gibi birçok unsurun sürekli ve ahenkli çalışması neticesinde uzun ve zahmetli bir süreçten sonra tamamlanabilmektedir. İlerleyen yaşlarda hafızlık yapmak mümkün olmakla beraber genellikle genç ve hatta çocuk yaşta hayatının en güzel zamanlarını Allah'ın yüce kelamına vakfetmek elbette övgülerin en büyüğüne layıktır. Bununla birlikte dikkate alınması gereken çok önemli bir husus da hafızlığın sadece bir ezber müessesesinden ibaret olma-

yıdır. Yüce kelamı gönüllerinde hürmet ve muhabbetle taşıyan hafızların bu mübarek kitabın manasını anlayarak, eserlerini de hâl, hareket, tavır ve davranışlarında taşıması gerektiğidir. Bu sorumluluk beraberinde zorluklar getirirse de hafız için bir ömür boyu şerefle taşınacak bir payedir. Kur'an ilimlerine dair çeşitli eserlerde Kur'an okutan, okuyan ve ezberleyen kimselerin uyması gereken kurallara yer verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'i edepli bir şekilde ve huşu ile okumak, tecvid, tertil gibi tilavet kaidelerine riayet etmek, ezberlediğini unutmamak, ayetlerin mana ve hikmetlerini anlamaya çalışmak, Kur'an'ın buyruklarına uyup yasaklarından kaçınmak, kalbini kibir, kıskançlık, kin ve riya gibi Kur'an ahlakına uymayan kötü duygulardan arındırmak, Kur'an'ı ve hafızlığı dünya malı ve mevkii için bir istismar aracı yapmamak bunlardan bazılarıdır.

Kıyamete kadar baki kalacak Kelamullah'ın önce Müslümanlara sonra tüm dünyaya söyleyeceği sözlerini, Allah'ın bu dünyadan muradının ne olduğunu bildirmek üzere Hz. Peygamber'e vahyettiği Kitabullah'ı satırlardan sadırlara nakşeden, bu hususta maddi manevi büyük gayret gösteren hafızlar ve onlara bu tahsili sağlayan hafızlık müessesesi, İslami ilimler arasında belki de en çok kadr ü kıymeti bilinmesi gereken önemli bir eğitim alanıdır. Bu tahsili veren, alan ve bunu ümmetin istifadesine sunan her müessese Allah kelamıyla muhatap olmanın titizliği ve samimiyeti içinde bu vazifeyi yürüttüğünde Yüce Rabbimizin izni ile pek çok bereket hâsıl olacaktır. ■

RESULÜLLAH (s.a.s.) DÖNEMİNDE HAFIZLIK VE SAHABE MODELİ

Prof. Dr. Abdullah Emin ÇİMEN

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

✓ Resulüllah (s.a.s.) Döneminde Kur'an Eğitimi (Hafızlık)

**Resulüllah'ın (s.a.s.), bir elçi
olarak Kur'an'ı muhatapları-
na aktarma görevi vardır**

Peygamberler, insanlara Yüce Allah'ın mesajlarını ileten elçiler olmalarının yanı sıra aslında insanlar için büyük nimet/hediye statüsündedir. (Âl-i İmran, 3/164.) Aldıkları görevleri eksiksiz yerine getirirler. Yaratılan ilk insandan itibaren Al-

lah, insanoğluna elçiler göndermiştir. (Âl-i İmran, 3/34.) Bu çerçevede ilk seçilen elçi aynı zamanda ilk yaratılan insandır. Peygamberimiz Hz. Muhammed de (s.a.s.) bu elçilerden biri olarak ahir zaman ümmetine son peygamber (hate-mu'n-nebiyyin) olarak gönderilmiştir. (Ahzab, 33/40.) Onun son derece güvenilir bir elçi olduğunda şüphe yoktur. Şuara suresinde, "Ben size gönderilmiş son derecede güvenilir bir elçiyim." ifadeleri, beş defa tek-

rarlanarak Hz. Muhammed'in güvenilirliğinde şüphe olmadığı âdeta kesinleştirilmiştir. (Şuara, 26/107,125,143,162,178.) Zira peygamberler emanete asla ihanet etmemişlerdir. Onun Allah'tan aldığı vahiy Kur'an-ı Kerim'dir. Hz. Muhammed (s.a.s.) Kur'an'ı önce kendisi Allah'tan öğrenmiş, ancak bu öğrenme işi Cebrail aracılığıyla sema (işitme) yoluyla gerçekleşmiştir. Sema yoluyla öğrenmiş olduğu Kur'an'ı tekrar Cebrail'e okuyarak arz etmiştir.

Daha sonra da muhatapları olan sahabeye arz yoluyla bizzat kendisi öğretmiştir. Bu öğretim esnasında Kur'an'a hiçbir ilavede bulunmadığı gibi hiçbir eksiltmede de bulunmadan kendisine vahyedileni aktarmakla yetinmiştir. (Necm, 53/3,4.) Zira Allah Teâlâ, Kur'an'ı hem lafız hem de mana olarak koruma işini kendi zatına atfetmiştir. (Hicr, 15/9.)

“Ey Elçi! Rabbinden sana indirilene tebliğ et!” (Maide, 5/67.) hitabı gereği Hz. Muhammed (s.a.s.), kendisine gönderilen Kur'an'ı muhataplarına aktarma göreviyle sorumludur. “Sen ancak bir uyarıcısın!” (Fatiha, 35/23.), “Şüphesiz biz seni hak ile müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.” (Bakara, 2/119.), “Kalk ve uyar!” (Müddesir, 74/2.), “Öğüt ver, sen ancak öğüt vericisin.” (Gaşiye, 88/21.), “Elçiye düşen, sadece tebliğdir.” (Maide, 5/99.) “Kendilerine indirilene insanlara açıklamak için sana Kur'an'ı indirdik.” (Nahl, 16/44.) ayetleri de onun tebliğ ve uyarıma görevlerine vurgu yapmaktadır.

Resulüllah (s.a.s.), muallim-i evvel ve Kur'an'ın ilk “Fem-i Muhsini”dir

Resulüllah (s.a.s.), Kur'an'ın ilk “fem-i muhsin”idir. Kur'an'ı Cebrail'in kendisine öğrettiği şekilde ilk okuyandır. Kur'an'ı nasıl okuyacağını bizzat Allah ona şöyle emretmiştir: “Kur'an'ı tertil üzere oku!” (Müzemmil, 73/4.) Tertilin niteliği ise bizzat kendisi tarafından uygulamalı bir şekilde ortaya konulmuştur. Kur'an'ı ilk ezberleyen olması yönüyle “Seyyidü'l-Huffaz” olan Resulül-

lah (s.a.s.), muallim-i evveldir. Kur'an öğretme metodunun en belirgin özelliği tane tane, harf harf okutmasıydı. Kendisine arz ve sema yoluyla öğretileni muhataplarına aynen aktarmıştır.

Resulüllah'ın (s.a.s.) gündeminde Kur'an öğretiminin (hafızlığın) önemi

Hafızlığın Resulüllah'ın (s.a.s.) gündeminde ne denli önemli olduğunu tespit edebilmek için aşağıdaki hadis kaynaklarında yer alan birkaç ana başlığa göz atmamız yeterli olacaktır: “Kur'an hafızı olmanın fazileti”, “Kur'an okuyanın üstünlüğü”, “Kur'an'ın ve Kur'an okuyanın fazileti”, “Zorlanarak da olsa Kur'an okuyanın fazileti”, “Ümmetimin en faziletli ibadeti, Kur'an okumaktır.”, “Kur'an eğitim ve öğretiminin fazileti”, “Namazda Kur'an okumak ve Kur'an öğretmenin fazileti”

Hadis literatüründe yer alan bu başlıklar Resulüllah'ın (s.a.s.) Kur'an ezberlemeye verdiği önemi ortaya koyması bakımından anlamlıdır. Bir sahabe yaptığı şu tavsiye de konunun önemini ortaya koyması bakımından hayli açıklayıcı niteliktedir: “Ey Ebu Zer! Allah'ın kitabından bir ayet öğrenmek için sabahleyin evden çıkmak, yüz rekât namaz kılmaktan daha hayırlıdır.” (İbn Mace, Muhammed b. Yezid, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, Mukaddime, 16; Deylemi, Ebû Şuca' Şireveyh el-Hemedani, *Kitabu Firdevsi'l-Ahbari bi-Me'suri'l-Hitabi'l-Muharreci 'ala Kitabı's-Şihab*, (tah. Said Zağlûl), Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1986, V, 338.); “Kur'an'ı okuyunuz, muhak-

kak ki o, kıyamet günü ehline ne güzel bir şefaattçidir.” (Darimi, *Fazailu'l-Kur'an*, 1.)

“Ben muallim olarak gönderildim.” (İbn Mace, *Mukaddime*, 17.) şeklindeki söz fehvasınca Mekke'de Daru'l-Erkam'da, Medine'de ise Ashab-ı Sufi'de Kur'an eğitimi ve hafızlığına devam etmiştir. Bireysel olarak verdiği Kur'an derslerinin yanı sıra toplu dersler de vermiştir. “Mescid-i Nebi'nin yanında bazı evlerde de eğitim ve öğretim faaliyetleri yapılıyordu.” (Bozkurt, Nebi-Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Medine”, *DİA*, Ankara, 2003, XXVIII, 310.) Peygamberimizin (s.a.s.) Kur'an eğitimi ve hafızlık metodunun daha ziyade sözlü ezberletme şekline dayandığını söyleyebiliriz. Bu eğitimler esnasında sahabelerden bazıları kendisine yardımcı olmuştur. Abdullah b. Mesud, Salim Mevla Ebi Huzeyfe, Muaz b. Cebel, Ubeyy b. Kab, Musab b. Umeyr (ö. 3/625), Ebu Ubeyde b. el-Cerrah (ö. 18/639), Eban b. Said b. el-As (ö. 13/634), Amr İbn Ümmi Mektum (ö. 23/643), Ubade b. Samit (ö. 34/654), Amr b. Hazm (ö. 53/673) gibi sahabeler, bunlar arasında sayılabilir.

Ubade b. Sâmit, Resulüllah'ın (s.a.s.) Kur'an eğitim metodu hakkında şu açıklamada bulunmuştur: “Mekke'den bir Medine'ye hicret ettiğinde, ona Kur'an öğretmemiz için Resulüllah (s.a.s.) bu kişiyi bizden birine verirdi. Resulüllah'ın mescidinde Kur'an tilavetinden kaynaklanan bir uğultu duyulurdu. Bu uğultunun Kur'an okuyuşunda yanılma ve karışıklığa neden olmaması için okurken seslerini azalt-

malarını emretti.” (Zürkani, *Mena-hilü'l-İrfan*, I, 169.) Sadece erkeklerle değil hanım sahabilerin de Kur'an eğitimi ile meşgul olan Resulullah (s.a.s.) öncelikle eşlerinden Hz. Aişe, Hafsa ve Ümmü Seleme'nin eğitimleriyle meşgul olmuş, daha sonra da bu hanımlar ona diğer hanım sahabilerin Kur'an eğitiminde yardımcı olmuştur. (Çimen, “Hafızlık Müessesesi”, *Din Eğitimi*, s. 102-104.)

✓ Kur'an Eğitimi (Hafızlık) Ve Sahabe Modeli

Sahabenin Kur'an eğitimi ve ezberleme (hafızlık) yöntemi

Sahabe, Kur'an öğrenme, öğretme ve ezberlemede (hafızlık yapmada) birbirleriyle âdetta yarış hâlindeydi. Sahabeyi Kur'an öğrenme ve öğretmede en çok motive eden hadislerin başında gelen rivayet şu şekildedir: “Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğreten-dir.” (Buhari, *Fezailu'l-Kur'an*, 21.)

Sahabe, Kur'an ezberlerken tarihsel bir orijinalite oluşturan peygamberî bir metot takip etmiştir. Ayetlerin ahkâmını önce anlama sonra hayata geçirme anlayışını merkeze alan bir ezber yöntemi takip etmişlerdir. Bu bağlamda emir/nehiy, helal/haram ve ahkâmı ilgili hususlar dikkate alınarak ezber yapılır, yapılan ezberin muhtevası hayata aktarılmadan diğer bölümleri ezberleme işine girilmezdi. Abdullah b. Mesud şu bilgileri vermektedir: “Biz Resulullah'tan (s.a.s.) on ayet öğrenince onun içeriğini (helalini haramını, emrini nehyini) tam olarak öğrenmeden daha sonra indirilen diğer on ayete geç-

mezdik.” (İbnü'l-Cevzi, *Zadu'l-Mesir*, I, 4.) Bundan anlaşıldığına göre ashap, Kur'an'ı onar ayet onar ayet öğrenir, onunla amel eder, sonra bir diğer on ayete geçerdi. Hz. Ömer'in ise Kur'an öğreniminde şöyle bir tavsiyesi vardır: “Kur'an'ı beşer ayet beşer ayet öğreniniz. Çünkü Cebail, Peygamberimize (s.a.s.) Kur'an'ı beşer ayet beşer ayet getirmiştir.” (Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, IX, 319.)

Vahyin ilk muhatabı olan sahabe nesli, Kur'an'ın tamamını ezberlemeyi çok büyük bir olay olarak nitelendirmişlerdir. Nitekim Enes (r.a.), Kur'an ezberlemenin veya bir sureyi baştan sona ezbere bilmenin sahabe arasında geldiği anlamı anlatmak için şu ifadeleri kullanmıştır: “Bizden biri Bakara suresini ve Âl-i İmran suresini ezberlediğinde o kişi gözümüzde büyür ve içimizdeki değeri çok fazla artardı.” (Kurtubi, *Ahkamu'l-Kur'an*, VIII, 19.) Sahabenin Kur'an okurken takındığı tutuma benzer bir tutumun sonraki bazı ulema arasında da varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Gazali'nin naklettiğine göre Ebu Süleyman ed-Darani şöyle demiştir: “Ben bir ayeti okur dört veya beş gece onu düşünürüm. Onu tam olarak düşünüp anlamadan diğer bir ayete geçmem.” (Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyau 'Ulumu'd-Din*, Mektebetü Mısır-Daru Mısır li't-Tibâa, Kahire, I, 277.) Bütün bunlardan sahabenin ve sonraki ulemanın Kur'an okurken ve ezberlerken asıl maksatlarının “Kur'an'ı mümkün olan en kısa zamanda okuyup bitirmek değil, onu anlayarak, kavrayarak, üzerinde düşünerek okumak” olduğu açıktır.

Sahabe ve sonraki dönemlerde Kur'an ile çok meşgul olup ezberleyenler için kullanılan bazı kavramlar

Kur'an-ı Kerim ile çok meşgul olan ve bazen de onu ezberleyenler için sahabe ve sonrasında ilk asırlarda hafız kelimesinin kullanılmadığı, bunun yerine “hamilu'l-Kur'an/hameletü'l-Kur'an”, “ehlü'l-Kur'an”, “kurra” gibi kavramların kullanıldığı anlaşılmaktadır. (Ebu Davud, *Edeb*, 24; Ahmed b. Hanbel, III, 127; Buhari, *Vitr*, 7, *Fezailu'l-Kur'an*, 8.)

Buhari, Müslim ve Ebu Davud gibi temel hadis kaynaklarında yer alan “kurra” kavramı yerine göre “cem” kelimesinin kullanıldığı da bir gerçektir. “Kurra” kavramının bazen “Kur'an kıraati konusunda uzman kişiler”, bazen “ilim sahibi kişiler”, bazen de “kıraat alanında uzmanlaşmış veya ilim ehli kişiler olmayıp ibadet maksadıyla çokça Kur'an okuyan, namaz kılan, ayrıca kendilerine verilen görevleri yerine getiren sorumlu kişiler” anlamında kullanılması (Öz, Mustafa, “Kurra”, *DİA*, XXVI.) hasebiyle yerine göre Kur'an'ın bir kısmını veya tamamını ezberleyen kimse anlamına gelebileceği gibi Kur'an ezberleme işiyle hiç alakası olmayan bir anlama da gelebileceği anlaşılmaktadır.

“Cem” kavramı İbn Sa'd ve Kastallani gibi âlimlere göre Kur'an'ı tamamen ezberlemek, Nevevi'ye göre “kıraat” yani sadece okumak anlamına gelmektedir. (Bozkurt, “Hafız”, XV, 75 (Nevevi, Yahya b. Şerefuddin, *Tehzibu'l-Esma ve'l-Luğat*, (nşr. F. Wüstenfeld), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., II, 2, 83, 86; Çimen, “Hafızlık Mües-

sesesi”, Din Eğitimi, s. 96-97.) Fahrettin Razi, “Biz Kur’an’ı zikir için kolaylaştırdık.” (Kamer, 54/17.) a-yetinde geçen “zikr” kelimesinin “hıfz” yani ezberleme ve muhafaza etme anlamına geldiğini söyleyerek Kur’an’ın hem ezberlenmesinin mümkün olduğunu hem de gönderilen hiçbir kutsal kitaba nasip olmayan bir şekilde kolayca ezberlenebildiğini belirtmiştir. (Razi, Tefsiru’l-Kebir, XXIX.)

Daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan “hafız” kelimesiyle birlikte çoğulu olan “huffaz”, “kari”nin çoğulu olan “kurra”, “hamil” ve “sahibu’l-Kur’an” gibi kavramlar Kur’an’ı ezberleyenler için kullanılmaya başlanmıştır.

Kur’an’a dair bilgisi daha fazla olan, yaşarken de öldüğünde de daha üst makamdadır

Resulüllah (s.a.s.), Kur’an ile daha çok meşgul olanları şehit bile olsalar, daha öncelikli bir makamda değerlendirmiştir. İmam Buhari konuya dair şöyle bir olay nakledilmektedir: Cabir b. Abdullah: Resulüllah (s.a.s.) Uhud şehitlerinden iki kişiyi bir elbise (tek kabir) içinde birleştirip akabinde, “Bunların hangisi Kur’an’ı daha çok öğrenmiştir?” diye soruyordu. İki şehitten hangisinin daha çok Kur’an bilgisine sahip olduğu kendisine bildirildiğinde onu kabirdeki lahdin içinde öne koyuyor ve şöyle diyordu: “Ben bu şehitler üzerine bir şahidim.” (Buhari, Cenaz, 74.)

“Kur’an öğretmek” İslam toplumunda en büyük prestij kaynağıdır

Öteden beri insanlar değişik eylem ve aktivitelerle yaşadıkları toplumlarda statülerini üst seviyelere çıkarmak için çaba gösterirler. Peygamberî toplumlarda ise en büyük makam, mevki ve prestij “Kur’an öğretmek” ile elde edilebilir. Şayet bir Müslümanın hayat hikâyesinde, bugünkü ifadeyle “öz geçmişinde” belli bir süre “Kur’an öğretmekle”

Sadece erkeklerle değil hanım sahabilerin de Kur’an eğitimi ile meşgul olan Resulüllah (s.a.s.) öncelikle eşlerinden Hz. Aişe, Hafsa ve Ümmü Seleme’nin eğitimleriyle meşgul olmuş, daha sonra da bu hanımlar ona diğer hanım sahabilerin Kur’an eğitiminde yardımcı olmuştur.

meşgul olduğuna dair bir bilgi yoksa o kişi İslam toplumunda çok muteber bir Müslüman olarak kabul edilmez. Bu açıdan Kur’an öğretimiyle meşguliyet, İslam toplumlarında Müslümana prestij kazandıran en önemli meşguliyet olarak kabul edilir. Konuya dair rivayet şöyledir: Sahabe-i kiram bir gün Resulüllah’ın da bulunduğu bir mecliste kendi aralarında bir kimseden sitayişle söz ediyor, o şahsı öve öve bitiremiyorlardı. Konuya müdahil olan Resulüllah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Siz bu adamın Kur’an öğrettiğini gördünüz mü (ki ondan övgüyle söz ediyorsunuz)?” (Ahmed b. Hanbel, VI, 66.)

Sahabi sonrası tabiin neslinin Kur’an öğretimi ve hafızlıkla meşguliyetleri

Birçok sahabinin Kur’an öğretme işiyle meşgul olduğu bilinen bir husustur. Tabiin neslinde de bu hassasiyetin devam ettiği anlaşılmaktadır. Zira aşağıdaki rivayet bunun açık delillerinden biridir. “Sizin en hayırlınız, Kur’an’ı öğrenen ve öğretenidir.” hadis-i şerifinin, tabiinin önemli âlimlerinden Ebu Abdurrahman es-Sülemi nezdindeki değerine dair şu rivayet dikkat çekicidir. Nitekim bu zat Hz. Osman’ın halifeliliği döneminden Haccac’ın Kûfe valisi olduğu döneme kadar uzun bir süre, Kûfe mescidinde insanlara Kur’an öğretmekle meşgul olmuştu. O, ömrünü Kur’an öğretmeye adama sebebini şu şekilde açıklamıştı: Beni bu mescitte bu kadar bir süre Kur’an öğretmekle meşgul eden ve burada oturtan, Allah Resulü’nün (s.a.s.) işte bu sözüdür. ■

HAFIZLIKTA EZBERİ KORUMA

Doç. Dr. Cemil OSMANOĞLU

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yoğun bir zihinsel çaba, irade, fedakârlık, zaman ve emek karşılığında ulaşılan “hafız” payesi Müslüman bilincinde çok değerli bir kazanım olarak yer edinmiştir. Bu algının oluşmasında Kur’an’ı öğrenmeye dönük dinî vurguların, özellikle ayet ve hadislerin etkisi büyüktür. Asr-ı saadetten günümüze İslam toplumlarında hafız olmanın kişiye sunduğu maddi manevi olanaklar da bu durumu pekiştirmiştir. Ancak onca emek ve külfetle elde edilen bu payenin zamanla unutulmaya yüz tutabilen ve muhafazası için sürekli çaba gerektiren bir kazanım olduğu da zaman zaman unutulmaktadır. Dinî gelenekte Kur’an ezberini (hafızlığını) unutmaya dönük kınayıcı ifadelerin varlığı bilinmekle beraber bu tür ifadelerin ezberi muhafaza noktasında ne derece etkili olduğu yeterince incelenmemiştir. İlgili literatürde Kur’an’ı ezberleme ve ezber yöntemleri üzerinde çokça durulmasına rağmen ezberi muhafaza etme yöntemleri bu derece belirgin işlenmemiştir.

Hafızlıkta ezberi korumanın ilk ve en yaygın şekli günlük tekrarlar şeklinde, her gün Kur’an’dan bir bölüm okumaktır. Gün içinde farklı zamanlarda, mekânlarda, sesli-sessiz vb. gerçekleştirilen bu tür okumaların faydası her gün işe koşulmasına bağlıdır. Okumalar, yüzünden (Kur’an metnine bakarak) ya da ezber olarak yapılabilir. Yüzünden yapılan okuma ve tekrarların ezberi belli ölçülerde canlı tutacağı varsayılabilir. Fakat ezberi korumaya ne ölçüde katkı sağladığı belli değildir. Dolayısıyla günlük ve aylık rutin tekrarlar hafızlık bitiminin hemen akabinde başlayarak ömür boyu devam etmek, bunu da mümkün olduğunca ezber yapılan Kur’an üzerinde ve yine ezber okumaya gayret göstererek gerçekleştirmek anlamlı olacaktır. İlerleyen yaşlarda hayatın getirdiği maddi manevi zorluklar, çalışma koşulları, bu tür tekrarları sekteye uğratabilmektedir. Bu bakımdan böylesi tekrarların mümkün olduğunca aynı mekânlarda, günün aynı saatlerinde ve yine mümkünse bir deftere (tarihi ve okuma

kalitesine de değinmek suretiyle) not edilerek yapılmasında fayda olabilir. İşe gidip gelirken Kur’an okuyanlar olduğu gibi araçlarında hatim yapanlar da vardır. Böylece kişi çalışma performansı hakkında geriye dönük izleme ve değerlendirme yapma imkânı bulabilir. Ayrıca bu tür hatimlerden sonra dua etmek, hatmi bir merasime dönüştürmek pekiştirme, örneklendirme ve teşvik değeri taşıyabilir.

Ezberi korumanın daha değerli ve kalıcı bir diğer yolu ise günlük, aylık yapılan tekrarları, bilen birine dinletmektir. Bu kişi yakın çevredeki bir hafız olabileceği gibi din görevlilerinden birisi de olabilir. Bu noktada hafızın kendisi gibi bir hafız bularak, hafız bir arkadaş edinerek karşılıklı dinleme-dinletme şeklinde yol alması kalıcılığı artırılabilir. Ezberi, hafız olan birisine dinletmek, hafız olmayan birine dinletmekten daha doğrudur. Bu tür tekrarlar hem ezber okumanın avantajı hem de karşındakini dinlemenin katkısı birlikte söz konusu olduğundan daha çok duyu or-

ganına hitap edilmiş olunmakta, daha kalıcı öğrenmeler gerçekleşmektedir. Kulağı güçlü olan kişilerin ezberini pekiştirirken ses kayıtlarından yararlanması (örneğin *Diyanet Kur'an Akademi* uygulaması), özellikle karıştırılan ayetlerin, hizip ve cüzlerin daha kolay zihne yerleşmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca hafızın kendi okuyuşunu bir ses kayıt cihazına kaydederek (örneğin akıllı telefonlar) daha sonra dinlemesi kendine dönük değerlendirme yapmasına imkân vermesi bakımından yararlı olabilir. Bu tür cihaz ve ses kayıt takviyeleri, Kur'an'ın tümünden ziyade özellikle kritik yerlerin tekrarında daha anlamlı olacaktır.

Her ne kadar yukarıdaki uygulamalar ezberin niteliğini belli ölçülerde korusa da zaman zaman kurumsal destek olarak özel tekrar ve pekiştirme programlarına katılmak faydalı olabilir. Gündelik yaşamda kimi kritik ya da zor zamanlarda insanın rutinleri bozulabilir, olağan hayat temposunda aksamalar yaşanabilir. Ya da aylık rutin tekrarlar daha akademik bir hüviyet kazandırmak, ezberi derinleştirmek vb. gerekebilir. Bu tür durumlarda hafızlık pekiştirme programlarına katılmak farklı imkânlar sunabilir. Bu tür programların kişisel çabaların ötesinde kurumsal destekle yürütülmesinin daha anlamlı olacağı söylenebilir. Diyanet İşleri Başkanlığı, ilahiyat fakülteleri, imam hatip liseleri, il ve ilçe müftülükleri eliyle hafızlık pekiştirme kampları düzenlenebilir. Milli Eğitim Bakanlığınca 2015 yaz etkinlikleri kapsamında Erzurum Oltu'da hafız

öğretmenlere yönelik düzenlenen "Hafızlık Pekiştirme Etkinliği" bu anlamda dikkat çekici örneklerden biridir. Sivil toplum kuruluşlarının da zaman zaman benzer çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Ay, yıl ya da dönem bazlı olarak, belli bir mekân ayarlamak suretiyle hafızlığını kuvvetlendirmek isteyen her yaştan bireylere dönük düzenlenecek bu kamplar bölge, il, ilçe, fakülte, okul vb. düzeyinde organize edilebilir. Herkesin en azından bir dönüş yapabileceği, kabaca 40-45 günlük sürelerle düzenlenecek kamplar, sonunda belli yarışmalar ve teşvikler sunularak daha anlamlı ve cazip hâle getirilebilir. Bu kamplarda kurulacak kişisel bağlantılar, arkadaşlık ilişkileri, sosyal medya grupları, buradan edinilen deneyimin zamana yayılmasına ve daha uzun soluklu olmasına katkı sağlayabilir.

Ezberi korumada daha ileri bir adım olarak yukarıdakilere ilaveten mealden yararlanma, tefsir çalışmaları yaparak ezberi anlamla bütünleştirme yoluna gidilebilir. Bu tür çabalar hem kişisel hem de program bazlı kurumsal çalışmalarda karşımıza çıkabilir. Erken yaşlarda, ortaokul ve lise müfredatında yer alan Arapça dersleriyle ezberlenen cüz ve sureler arasında birçok bağlantı kurulabilir. İleri yaşlarda ezberi manayla bütünleştirmek daha kolay ve anlamlı olacaktır. Ezberlenen sayfaların anlamlarını da okumak, kimi kritik yerlerde tefsirlere bakmak, bir yandan Kur'an kültürü kazanmaya katkı sağlarken diğer taraftan özellikle karıştırılan ayetleri (müşabih) anlamlandırmayı kolaylaş-

tırabilir. Örneğin; Kur'an'ın belli yerlerinde geçen kimi geçmiş kavimlere dair kıssaları ihtiva eden ayetler yer yer birbiriyle karıştırılabilmektedir. Bu kapsamda Hud, Şuara, Saffat gibi sureler örnek verilebilir. Bu tür kıssalarda adı geçen peygamberler ile bu peygamberlerin gönderildikleri toplumların adı, işledikleri belirgin suçlar ile cezalandırılma biçimleri üzerinde durulabilir. Bu tür kıssalar birçok surede birbirine yakın sırayla yer almaktadır. Mana ile bütünleştirilmiş hafızlıkta bu tür kıssalarda geçen kritik kelimeler ekseninde yapılacak kodlamalar yararlıdır. Manayla bütünleşik hafızlık, uzun yıllar ezberini sağlam biçimde muhafaza etmesine rağmen hangi cüzde hangi surenin/surelerin yer aldığını, hangi surelerde ana hatlarıyla da olsa hangi konuların işlendiğini bilmeyen hafızların çokluğu düşünüldüğünde daha da anlam kazanmaktadır.

Ezberi korumada yukarıda zikredilen pekiştirme çalışmalarına, Kur'an'ı hayatla bütünleştirme çabalarını da eklemek gerekir. Bu kapsamda ezberlenen cüzleri vakit namazlarında, belirli dinî gün ve gecelerde, örneğin ramazan aylarında mukabelelerde ve teravih namazlarında okumaya gayret etmek anlamlıdır. Çeşitli vesilelerle düzenlenen hatimlere katılmak, bu tür hatimlerde ezberden okumaya gayret etmek gerekir. Ezberi hayatla bütünleştirme kapsamında yapılması gereken başka şeyler de vardır. Söz gelimi ev, araç ve iş yerini ayetlerle tezyin etmek, günlük davranışlarını ahlak ve

ahkâm ayetleriyle ilişkilendirmek, peygamber kıssalarından örnekler vererek beşerî ilişkileri zenginleştirmek ezberin hayatla bütünleşmesini sağlayabilir. En nihayetinde hafızın, yaşayan Kur'an olma anlamında ezberini tüm hayatına yansıtabilecek biçimde zengin bir donanıma, bir değerler manzumesine, kültür ve yaşam biçimine dönüştürmesi beklenir. Elbette bu kolay başarılabilecek bir iş değildir. Fakat ezber korumanın en nihai biçimi Kur'an'dan ezberlediklerini yaşamak, onlarla amel etmekle mümkündür.

Ezber korumanın bir başka düzeyi Kur'an'ın hayatla bütünleştirilmesine dönük çabaları toplumsallaştırmak, sosyal hayata Kur'an penceresinden yaklaşmaya dönük eğitsel, bilimsel, kurumsal vb. çabalara ortak olmak, bu tür çabaları çeşitli biçimlerde desteklemektir. Hafızlığın kurumsallaşması ülkemizde zayıf bir görünüm arz etmektedir. Hafızlığın kurumsallaşması, bir kültür ve yaşam biçimine dönüşmesi bakımından hafızların yıllık ya da dönemlik buluşmaları, bu kapsamda sosyal medya imkânlarının etkin kullanımı, belli sponsorluk hizmetlerinin hayata geçirilmesi anlamlı olabilir. Yıllık ya da dönemlik mezun buluşmaları, farklı kuşaktan hafızları bir araya getirmek suretiyle hafızlığın kurumsallaşmasına katkı sağlayabilir. Bu tür organizasyonlarda örgün ve yaygın din eğitimi faaliyetlerini yürüten, din hizmetlerine yön veren kurumlara, sivil toplum kuruluşlarına görev ve sorumluluklar düşmektedir. Söz gelimi, arkasından belli maddi manevi teşvik ve

desteklerin olduğu kurumsal bir inisiyatif öncülüğünde, tüm toplum kesimlerinin katılımına açık hafızlık yarışmaları ezber korumaya dönük toplumsal bilinci besleyebilir.

Ezber korumada ailevi desteğin altı çizilmelidir. Erken yaşlarda hafızlığını tamamlayan çocuk ve gençlerin devam eden öğrencilik hayatlarında, özellikle üniversite ve iş yaşamlarında birçok zorlukla baş etmeleri gerekmektedir. Bu süreçte aile desteği oldukça önemlidir. Anne baba ve yakın çevrenin hafızın gündelik hayatını takip etmesi, günlük tekrarlarını yapması konusunda teşvik ve takdir edici olması, bu yönde hafızı belli çevrelerde bulunmaya, belli uygulamalara katılmaya, belli kişilerle irtibatlı olmaya özendirici davranması beklenir. Ancak hafızlığı koruma konusunda ebeveynlerin bilinçlilik düzeyi üzerinde düşünmek gerekir. Birçok velinin çocuğunun geleceğine dair kurduğu hayallerde, kariyer planlarında Kur'an ezberini koruma ya da ezberini korumayı destekleyici bir alanda çalışmaya dönük özveri düzeyi tartışmaya açıktır. Akademik gelişime gösterilen çabanın ne kadarının hafızlığı koruma konusunda gösterildiği üzerinde düşünmek gerekir. Ailevi, kurumsal, toplumsal desteği kaybederek kendi hâline terk edilen hafızların kısaca zamanda ezberini kaybedeceğini tahmin etmek güç değildir. Bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığınca 2015 yılında başlatılan Hafızlık Tekrar Programı'na dikkat çekmek gerekir. Yakın zamanda geliştirilen ilahiyat odaklı hafızlık projesi çer-

çevesinde Türkiye'de çeşitli "İmam Hatip Liselerinde Hafızlık Pekiştirme Programları" başlatılmıştır. Tüm bu çabaların oldukça yeni olup henüz kökleşme aşamasında olduğu söylenebilir.

Hafızlık eğitimini, ezber sonrasını da düşünerek uzun vadeli olarak planlamanın lüzumu ortadadır. Bu planlamaları, özellikle etkin bir mezun işleme sistemi kurmak suretiyle yapılandırmak anlamlı olacaktır. Bugünkü teknolojik imkânlarla mezunları izlemek son derece kolay ve ucuzdur. Mezun izleme sistemi bir taraftan hafızlık eğitiminin niteliğine dönük gerçekçi bir dönüt ve değerlendirme imkânı sunarken diğer yandan söz konusu eğitimin kurumsallaşmasına, hafıza ve kimlik kazanmasına, bilimselleşmesine katkı sağlayacaktır. Bu tür bir dijital hafıza çalışması, hafızların etkin bir topluluk olarak varlığını ve görünürliğini belirgin hâle getirebilir. Belirli bir sponsorluk desteği ile güçlü alt yapıya dayalı bir veri tabanı oluşturarak hafızları kurumsal ve bireysel bazda destekleyen, bireysel ve kurumsal iletişim ve iş birliklerini teşvik eden, kolaylaştıran bir organizasyon bu süreci kolaylaştırabilir. ■

Kaynaklar

Taşkın, Mine - Osmanoğlu, Cemil. "Hafızlığı Muhafaza Yöntemleri: Hafızlığı Muhafaza Edenler Üzerine Nitel Bir Araştırma". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 11/1 (2024), 370-398.

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Program Geliştirme Daire Başkanlığı), *Hafızlık Tekrar Programı*, Ankara, 2015.

Söyleşi
Sema BAYAR

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI:

“Hafızlarımızı, geleceğin âlim, arif, münevver ve sanat erbabı olarak yetiştirmemiz lazım.”

Sahabe-i kiramın Kur’an’la olan ilişkisinin günümüz hafızlık eğitimi açısından önemi nedir?

Bugünkü hafızlık uygulamalarını gerektiği şekilde değerlendirebilmek için ilk dönemlere bakmamız gerekiyor. Şunu görüyoruz: Hz. Peygamber döneminde Kur’an’la olan ilişki pratik ağırlıklıydı. Hatta rivayetlerde geçtiğine göre, on ayet ezberlenir, onun uygulaması konusunda bir mesafe alınmadan diğer ayetlere geçilmezdi. Hiç kuşku yoktur ki sahabeyi tarihin tanıdığı mümtaz ve bir diriliş kuşağı hâline getiren de onların bu hasletiydi. Bu, aslında bizlere, hafızlık eğitiminde bugün yeterince başaramadığımız Kur’an’la olgunlaşma ilkesini vermektedir. Bu konuyu yeniden düşünmemiz ve bir öz eleştiri yapmamız gerekmektedir.

Sahabiler arasında bugün anlaşılan anlamda bütünüyle Kur’an’ı ezberleyenler vardı. Ancak bunların sayısının pek fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber, ashab-ı kiramdan Kur’an bilgisiyle ve ezberiyle öne çıkan ve Hz. Peygamber’in muallimlik görevi verdiği kimseler vardı. Bu bakımdan ashabın arasında Kur’an bilgisi ve ezberi değişik sevi-

Hafızlıktaki hedef, elbette ki vahyin içeriğinin ve örnek yaşantısının hafızlar yoluyla toplumun gündemine taşınmasıdır. İşte bu noktada hafızlıkla ilgili anlayış, beklenti ve amaçların gözden geçirilmesi ve tashihine ihtiyaç vardır.

yelerde olan çok sayıda zevatın olduğunda şüphe yoktur.

Sonraki dönemlerde Kur'an eğitimiyle ilgili kavramlarda birtakım anlam değişiklikleri mi oldu?

Hiz. Peygamber'den, "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerdir." vb. hadisler nakledilmektedir. Gerek hıfza gerekse Kur'an'ı öğrenmeye teşvik eden hadislerde, esas amacın uygulama olduğu unutulmamalıdır. Çünkü Kur'an, birçok ayette belirtildiği şekilde anlamak ve itaat etmek için gelmiştir. Dolayısıyla Kur'an'ı öğrenmek, tertil, hıfz gibi kavramların sonraki asırlarda birtakım anlam değişikliklerine uğradığı anlaşılmaktadır. Konu, sanki Kur'an'ın sadece tecvitle okunması ve ezberine teşvik şeklinde anlaşılmıştır. Zaman içerisinde Kur'an'ın hıfzı, onu baştan sona ezberlemeye dönük müstakil bir eğitim faaliyeti dönüşmüştür. Sonuçta hafızlık, Kur'an'a verilen değer bir yansıması olarak toplumsal hafızada oldukça yüce bir nitelik kazanmıştır.

Dünyada ve ülkemizdeki hafızlık eğitimleriyle ilgili neler diyeceksiniz?

Bugün Moritanya, Somali gibi bazı ülkelerde nüfusun yarısının hafızlardan oluştuğu belirtilmektedir. Bu uygulamalar elbette takdire şayan bir durumdur. Fakat bunun devamında yapılması gerekenler vardır. Bugün ümmetin, kendi medeniyetini inşa etmesi ve yeniden var olmasının ne denli önemli olduğu ortadadır. Öyle ise neden medeniyetimizin kaynağı Kur'an'ı ezberleyenler bu konuda öncü nesiller olmasın? Neden geleceğin âlimleri, aydınları, düşünürleri, bilim insanları, sanatçıları, edebiyatçıları başta Kur'an olmak üzere İslam'ın arı duru kaynaklarından beslenen hafızlar olmasın? Şu hâlde bu ümmetin hafızlığı yüklediği anlamı bir üst merhaleye taşımamız gerekmektedir. Elbette ki bu, onların mihraplarda, kürsülerde çok önemli görevler ifa ettiklerini göz ardı etmemiz anlamına gelmemektedir.

Şu an itibarıyla Başkanlığımıza bağlı kurslarda 83.000 civarında öğrencimiz, hafızlığa devam

etmektedir. Ülkemizde 1975 tarihinden itibaren 207 bin civarında hafız belge almıştır. Bu, din eğitimi ve din hizmetleri açısından oldukça önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Teşkilatımızda müezzinlik, imam hatiplik, vaizlik, müftülük gibi atamalarda hafızlık her zaman önemsenmiş ve bir tercih sebebi olmuştur. Ancak geldiğimiz noktada Kur'an'ın muhtevasının anlaşılması, tebliği ve irşadi konularında hafızlık kaynağından çok daha fazla istifade etmemiz gerektiği de bir gerçektir. Çünkü yetişen hafız sayısına oranla Kur'an'ın muhtevasına hâkim, dolu dolu onu anlatan, donanımlı hoca sayısının yeterli olmadığını görüyoruz.

Bugün bütün mesele hafızlığa nasıl baktığımız ve hafızlardan beklentimizin ne olduğudur. Yani hafızlıktaki amaç nedir? Amaç, sadece Kur'an'ı ezberleyen insan yetiştirmekse bu netice elde edilir. Yok, eğer Kur'an ahlakına sahip hafızlar yetiştirmekse sistem ve uygulamalar buna göre olur, sonuçta da ideal hafızlar yetişir. Demek ki kurstaki atmosfer, verilen ide-

al ve ruh, son derece önemlidir. Kur'an'ın hedeflediği hafızlar bu millete vahiy mi öğretecekler, böyle bir fonksiyonları mı olacak? Yoksa hafızlık ismi kutsal bir nişane olarak mı taşınacaktır? Belki de zamanla unutulacak veya sadece onun tilavetiyle mi yetinilecektir?

Hafızlıktaki hedef, elbette ki vahyin içeriğinin ve örnek yaşantısının hafızlar yoluyla toplumun gündemine taşınmasıdır. İşte bu noktada hafızlıkla ilgili anlayış, beklenti ve amaçların gözden geçirilmesi ve tasahhine ihtiyaç vardır. Ancak bu, yukarıdan talimatlarla gerçekleştirilecek bir durum da değildir. Aksine resmî, gayri resmî, hocasıyla yöneticisiyle bütün paydaşların bunun bir ihtiyaç olduğuna inanmaları gerekiyor.

Burada bahsettiğimiz hedefler doğrultusunda Kur'an kursu hoca ve yöneticilerinin kendilerini yenilemeleri gerektiğini özellikle vurguluyorum. Şüphesiz ki onlar büyük bir gayret ve şevkle bu kutlu görevi yapmaktadırlar. Tarihten günümüze hafızlık eğitimine kendisini vakfetmiş, nice eli öpülesi insanları toplumumuz çok iyi tanır. Ancak bugün yaşadığımız ihtiyaçlar bize şunu söylüyor: Hocalarımızın, bir eğitimcinin sahip olması gereken formasyon ve vahyin muhtevası konularında kendilerini sürekli geliştirmeleri gerekmektedir. Çünkü onlar, sadece Kur'an'ı ezberleten kimseler değil, aynı zamanda Kur'an'a hizmet sevdası ile dolu şahsiyetleri yetiştirenlerdir.

Hafızlarımız ne yazık ki Kur'an'ın muhtevasını neredeyse hiç bilmiyorlar. Bu, bir sorun değil

mi? Muhteva sonraki iş deniyor. Peki, sonradan kaç hafızımız Kur'an'ın muhtevasını öğrenmeye yöneliyor? Şu hâlde lafzını ezberleyen hafızların zihnine ve kalbine de Kur'an'ın dokunması gerekmiyor mu? Çünkü zihne dokunmayan ezber, Kur'an'ın zihniyetini oluşturmaz. İşte bu noktada hocalarımızın rehberliği çok önemlidir. Onlardan, Başkanlığımız tarafından hazırlanmış, *Lafzın Hamili, Mananın Amili Hafız* kitabını hafızlık süresince takip etmelerini istiyoruz.

Bugün vahyin muhtevasından öğrenciyi haberdar etmek oldukça kolaydır. Belirli günlerde bir yarım saat da ayırlamaz mı? Dolayısıyla bu, zannedildiği gibi hafızlığı engelleyecek bir durum değildir. Öğrenciler, usulüne göre verilecek vahiy bilgisinden hiç şüphesiz ki istifade edeceklerdir. Başlangıç olarak kıssaların anlatılması bir yöntem olabilir. Bugün ilgili kitap ve materyaller konusunda bir sıkıntı da yoktur. Öyle ise bütün mesele, hocalarımızın bir sorumluluk olarak bunu üstlenmeleridir.

Bugün hafız sayısı ve nicelik konusunda bir sıkıntı yok, artık zaman nitelik zamanıdır. Kur'an'ın yükünü kaldıracak, ideal ve mefkûre sahibi hafızları nasıl yetiştirebiliriz? Burada biz teşkilat olarak bütün yetkili birimlerimizle bahsedilen konuda yönlendirmelerimizi yapıyoruz ve yapmaya devam edeceğiz. Konuyla ilgili geniş katılımlı ve verimli bir çalıştay düzenledik. Burada varılan sonuçlara göre adımlarımızı atacağız.

Öğrencilerin hafızlığı severek yapmaları çok önemlidir. Bunun için de yerelde onlara yönelik sosyal, kültürel etkinliklerin artırılmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca belirtmemiz gerekir ki hafızlık tespit imtihanlarında başarılı olan öğrencilerin bir ideal kazanmaları açısından umre, yurt dışı ziyaret ve eğitim burslarının sağlanması önem arz etmektedir. Bu noktada hem merkez teşkilatı hem de iller bazında birtakım imkânların oluşturulması gerekiyor.

Hafızların dinî yüksek tahsile devam etmeleriyle ilgili görüşleriniz nelerdir?

Hafızların dinî yüksek tahsile devam etmeleri veya bu süreçte hafızlık yapmaları son derece önemlidir. Hafızların hukuk, siyaset, tıp, mühendislik vb. alanlara gitmeleri, genelde dinî çevrelerde memnuniyetle karşılanmaktadır. Bunun nedenleri üzerinde duracak değilim ancak belirtmek isterim ki bunun getirisi ve götürüsü tartışılmalıdır. Bir defa, korunması büyük gayret isteyen hafızlığın unutulma ihtimali çok büyük oranda artmaktadır. Ne yazık ki hafızlık burada bir defa yapılan ama birkaç sene geçmeden unutilan bir hatıra dönüşmektedir.

Diğer taraftan, bugün insanların vahiy bilincine sahip olmaları son derece önemli hâle gelmiştir. Zihniyetler Kur'an ve onun bir uygulaması olan sünnet tarafından değil, aksine yaygın seküler anlama kodları tarafından oluşturulmaktadır. Burada iman esasları, İslam'ın beş şartı, haramlar ve Kur'an'ın yüzünden okunmasının öğretil-

mesinin ötesinde bir şey söylüyorum. Bu zihniyet eğitimi de İslami ilimler metodolojisine sahip ve Kur'an'ın dilini bilen hafızların, çok daha etkili bir şekilde yapacaklarında şüphe yoktur.

Hafızlarla ilgili yeni bir gelişme var, Kur'an eğitim merkezleri açılmaktadır, bu konudan bahseder misiniz?

Şu anda üzerinde çalıştığımız en önemli konu, Kur'an eğitim merkezleridir. Bunlar oldukça önemli bir imkân olup ülkemizde yirmi yerde, hafızlığını tamamlamış ve imam hatip liselerinde okuyan öğrencilere yönelik olarak açılacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı ile gerçekleştirilen protokol çerçevesinde çalışmalar yürütülmektedir. İmtihanlarla alınacak öğrenciler, bu merkezlerde İslami ilimleri kendi seviyelerine göre Arapça kaynaklardan öğreneceklerdir.

Örgün eğitimle hafızlık projesinin geleceği hakkında neler söyleyeceksiniz?

Bu, teşkilatımızda görev yapan öğretmenlerle devam etmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın da önemsendiği bir projedir. Buradan mezun olan öğrencilerin büyük çoğunluğu din eğitimi ve din hizmetlerine değil de diğer alanlara yönelmektedirler. Bu bir yönüyle dezavantaj olarak görülebilir. Ancak bu durum iyi değerlendirilirse medeniyetimizin geleceği açısından bir avantajla dönüştürülebilir.

Şöyle ki İslam dünyasında eğitim sistemlerinde din-bilim kopukluğu son asırların en temel problemidir. Yine Müslüman toplumlarda sekülerizmin rüzgârına kapılmış bir okumuşlar

kesimi vardır. Eski tabirle bunlar münevver olarak isimlendirilir, ne var ki nurun kaynağı olan Kur'an'ı bilmiyorlar ve oradan beslenmiyorlar. İşte bu noktada iki yönlü yetişmek önemlidir. Fakat bu, zannedildiği gibi belirli bir bilim alanında okuyanların, sadece hafızlık yapmış olmalarıyla gerçekleşecek bir durum değildir. Aksine Arapça bilmeleri ve Kur'an'ın muhtevasına sahip olmaları da gerekiyor. Bunun için de yandal olarak İlahiyat/İslami ilimler alanında tahsil görmeleri önem arz etmektedir. Bugün sistemin böyle işlemesi konusunda çalışmalar yapmak gerekiyor. Yoksa daha önce de ifade ettiğimiz gibi bir hedef belirlenmeksizin ve buna yönelik proje ve eğitim programları gerçekleştirilmeksizin salt hafız sayısını çoğaltmak, medeniyetimiz açısından istenilen neticeyi veremeyecektir.

Diğer taraftan bahsedilen proje çerçevesinde bazı fen ve sosyal bilimler imam hatip liselerinde hafızlık yapılmaktadır. Teklifimiz, bu okullardaki öğrencilere Kur'an'da geçen yaratılış, tabiat ve sosyal bilimlerle ilgili ayetlerin açıklamasının ehil hocalar tarafından yapılmasıdır. Çünkü bu alanlarda yüzlerce ayet olup esas olan bunların işlenmesidir. Böylece öğrenciler, Kur'an'ın medeniyet perspektifinin değişik boyutlarını da görmüş olacaklardır.

Dinî ilimlerin tahsilinde hafız olmak ne tür kolaylık ve avantajlar sağlamaktadır?

Bir hafızın dinî ilimleri okuması, çok yönlü faydalar doğurmaktadır. Mesela hıfzını koruma ko-

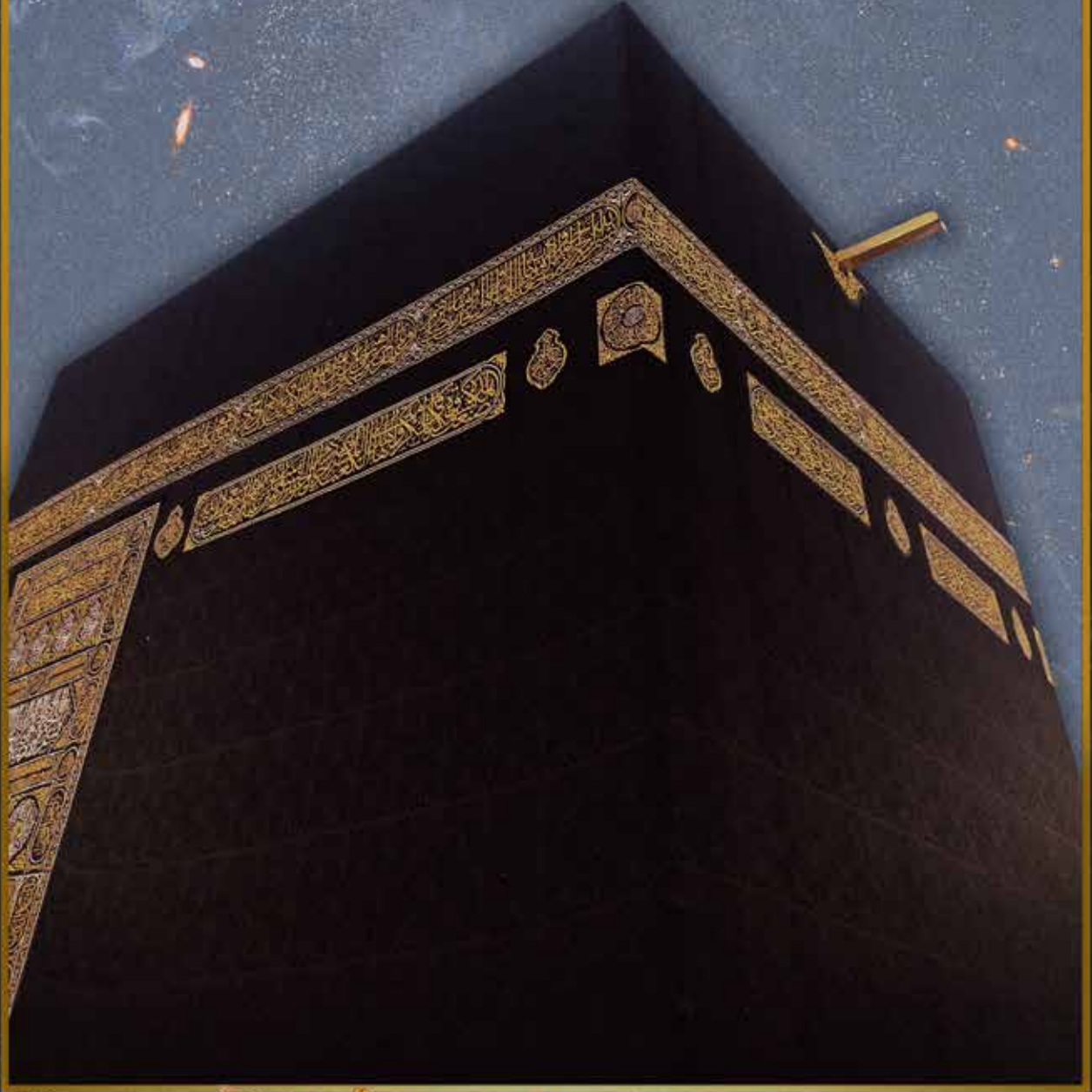
nusunda önemli bir avantaj yakalamaktadır. Yine bilindiği gibi dinî ilim ve hayatın temeli Kur'an'a dayanmaktadır. Dolayısıyla hafızların Kur'an'ı ezberlemesi, dinî yüksek tahsilde, başta Arapça olmak üzere oldukça önemli bir imkân sağlamaktadır. Bir konuda hafız olmayan birisi güçlülük bir ayet hatırlıyorsa hafız üç beş ayet okuyabilmektedir. Dinî ilimlerde, akademik çalışmalarda, kariyer basamaklarında hafızlık âdeti bir lokomotif görevi görmektedir. Hafızın sürükleyip götürmektedir. Özgüvenin ve yapabilme cesaretinin kaynağını oluşturmaktadır.

Hafızların sorumlulukları bağlamında neler söylemek istersiniz?

Bugün çoğunlukla hafızlık belgesi almakla işin bittiği zannedilmektedir. Daha kolay meslek sahibi olmak mülhazasıyla konuya yaklaşılmaktadır. Yine güzel sesli hafız olmak, en büyük hayallerdendir. Ülkemizde Aşere-i Takrib okuyanların sayısı da gittikçe artmaktadır. Ancak sadece tilavetle ve onun eğitimiyle Kur'an'a karşı olan görevin yapıldığı zannedilmemelidir. Çünkü bütün mesele, onun anlam haritalarıyla kalp dünyasının ve amelî hayatın güzelleştirilmesidir. Bu anlamda hafızlık, Yüce Mevla ile kurulan ve hafızın iç dünyasında saklayıp büyüttüğü çok özel bir bağın adıdır. Hafız, sahip olduğu bu eşsiz hazinenin kadr ü kıymetini bilen ve büyük düşünenidir. Dolayısıyla her daim vahyin diriltici atmosferini insanlara taşıyandır. ■

KULLUK YOLCULUĞU HAC

Nimet KESELİ USTABAĐI
Çanakkale Müftü Yardımcısı

“Hacçı da umreyi de Allah için tamamlayın...” (Bakara, 2/196.)

“Şüphesiz insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke’de âlemlere rahmet/bereket ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâbe’dir.” (Âl-i İmran, 3/96.)

“Hac ve umre yapanlar Allah’ın misafirleridir. Onlar Allah’a dua etse, derhal dualarına Allah icabet eder. Eğer kendileri için af ve mağfiret talep ederlerse Allah hemen mağfiret eder.” (İbn Mace, Menasik, 5.)

Zamandan ve mekândan münezzeh olan yegâne varlık, Allah Teâlâ’dır. Yaratılmış olan insanın zamana ve mekâna ihtiyacı vardır. Çünkü insan ne kazanırsa belirli bir vakit içerisinde ve aynı yerde kazanır. Müslüman, ömür sermayesiyle kulluk bilincini idrak ederek yaşar, yaratılmış olan âlemin harikalarına hayret eder, hayırlı işler yapar ve zamanının tükeneyeceği ana hazırlanır. Bütün bu hazırlığını da dünyaya geldiği ve yaşatıldığı mekânı anlamlandırarak, o mekâna önceden kazandırılmış anlamları keşfedip idrak ederek yapar. Mekânı ihya ve inşa eder. Hem de anlamını yitirmedeği bir mekân bilinciyle kendi benliğini ihya ve inşa eder. Mekân, insanı yaşadığı dünyaya kökleyen, ona güven veren ve onu güçlendiren önemli unsurlardan biridir.

Biz hangi mekâna ihya olup hayat buluyor, hangi mekâna önem veriyor, varoluş amacımızı nerelerde arıyoruz? Kalp atışlarımız nelerde hızlanıyor, nerede duygulardan arınıp yalnızca O’na yöneliyor ve yanında aldığımız birkaç nefes sonrasında iyi ki senin yanıdayım, iyi ki yalnızca burada huzur doluyum ve yalnızca senin kulum, diyoruz?

İnsan mekâna şeref katar ve onunla şereflenir. Müslüman için önemli ve değerli mekânlara ev sahipliği yapan üç şehir vardır.

Kudüs; ilk kiblemiz, ikinci mabedimiz ve üçüncü haremimiz olan Mescid-i Aksa’nın şehridir, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) miraç mekânıdır.

Medine-i Münevvere; Hz. Peygamber’e (s.a.s.) ve inananlara kucak açan, İslam medeniyetinin doğuşuna ev sahipliği yapan aydın şehirdir.

Mekke ise İslam’ın doğduğu, evlerin anası Kâbe’nin şehri, hac şehridir. Hac mekânlarının ve hacın sembol yerlerinin bulunduğu şehirdir. Mekke; hacı olduğumuz, umre ibadetimizi yerine getirdiğimiz, tüm Müslümanlar için yeryüzündeki en kutsal beldedir. Mekke’nin kutsiyeti, Peygamber’in de (s.a.s.) hac ve umre yapmak için izini sürdüğü Hz. İbrahim’in (a.s.) yaşantısından bir kesittir. Hz. Âdem’in yaratılışı, Hz. Havva ile tövbelerinin kabul olunması, şeytanın taşlanması, affolunmak için çekilen zahmet, verilen emek, edilen dua... Hepsi hacı olmanın adımlarındandır. Hacer’in telaşı ve nimetlerle müjdelenmesi, Yaradan’ın insanı başıboş bırakmayacağını öğrettiği bir zemzemdır. Koşmak koşmak... Bazen ayrı yerlerde mücadeleye devam etmek, sonra hiç olmayacakların oldurulmasıdır zemzem. Sadece Hz. İsmail’e (a.s.) değil, bütün inananlara rızıktır Hacer’in telaşı.

Hac yolculuğu çeşitli sembollerle biçimlenmiş, çeşitli zorlukları belli bir zaman ve mekâna hasredilmiş manevi bir süreçtir. Bu sembollerin hikmet ve hakikatini anlamak, hacı kalben ve zihnen de yaşamayı sağlar.

Allah Teâlâ yeryüzünü Müslüman için mescit kılmıştır. Bununla birlikte, yeryüzünün sair yerlerinin ötesinde, İslam'ın ilk mabedi Kâbe-i Muazzama'nın olduğu Mekke, inanç tarihimizin temellerinin atıldığı mukaddes yer, mübarek şehirdir.

İslam'ın beş temel esasından biri olan hac ibadeti, Müslümanın gücü yettiği ve yol bulabildiği takdirde ömründe bir kere yerine getirmesi farz olan büyük ve önemli bir ibadettir. Hac hem beden hem de mal ile yapılır. Bu yönüyle zekât gibi yalnızca mal ile yapılan ve namaz, oruç gibi yalnızca beden ile yapılan ibadetlerden ayrılır. Ve tabii ki haccın, gücü yetenler için ömrü boyunca bir kere farz olması da diğer ibadetlerden farklı bir yönüdür. Hac yapabilmek ve hacı olabilmek için Müslümanın çeşitli süreçleri aşması, geride bırakacağı aile efradının ihtiyaçlarını planlaması, çıkacağı yolculuk için hem madden hem de manen kendisini hazırlamış olması gerekir. Hac yolculuğu çeşitli sembollerle biçimlenmiş, çeşitli zorlukları belli bir zaman ve mekâna hasredilmiş manevi bir süreçtir. Bu sembollerin hikmet ve hakikatini anlamak, haccı kalben ve zihnen de yaşamayı sağlar. Hac; ihrama girmek, mikattan önce niyet etmek, Arafat ve Müzdelife'de vakfe yapmak, Mina'da şeytan taşlamak ve kurban kesmek, Kâbe'yi tavaf etmek, Safa ve Merve tepeleri arasında sa'y yapmak ve tıraş olmaktan ibaret olan sembolik bir ibadettir.

İhram; sadece elbisesini değil kendisini de değiştirmesidir insanın. Bütün dünya zenginliklerinden soyunup biri diğerinden üstün olmayan kullar zümresine katılmasıdır. Başı açık yalınayak, bütün günahları ve hatalarıyla Rabbi'ne yönelip arınmaya niyet etmesidir. Kolayca ve bereketle insan olmayı dilemesidir. Allah'ı bilmesi, insanları bilmesi, kendini bilmesi ve haddini bilmesidir. "Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyke la şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk. La şerike lek." diyerek, "Buyur Allah'ım buyur! Emrindeyim buyur. Buyur Allah'ım! Senin hiçbir ortağın yoktur. Buyur Allah'ım! Şüphesiz hamd sana mahsustur. Nimet de senin mülk de senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur." diyerek Allah'ın razı olduğu bir kul olmaya söz vermesidir. Artık yeni bir yol, yeni bir yön belirleyerek niyet etmesidir.

Mikat, büyük bir dönüşüm niyetinin sınırı. Bütün dünyalıklardan, özveriyle dönüşüm, bencillikten arınıp diğerkâmlığa açılan kapı. Sadece maddi bir dikkat değil, eğer hacı olma niyeti varsa çelikten bir manevi duvar âdeta mikat, hacı adayı için.

Arafat, bilme tanıma; Müzdelife bilinç; Mina savunma ve mücadeledir. Şeytan taşlayarak bilincimizi, irademizi ve sevgimizi tehdit eden her şeye bir savaş açar, tespit ettiğimiz o şer davetçisini hayatımızdan defalarca taşıyarak kovarız.

Kurban, en sevdiklerinden vazgeçmenin, onu veya onları Allah için feda etmenin temsili. Vazgeçmenin zirvesidir. Hz. İbrahim'i anlamak, Hz. İsmail'i anlamaktır.

Kâbe; hayret ettiren bir sadelik. Bütün duygulardan arınmış bir hiçliğin temsili. Sonsuzluğu, yönsüzlüğü idrak etme imkânı. Kâbe bir yol işaretidir... Kâbe, Allah'ın yeryüzündeki sembolü. Süslemesiz bir şekilde üst üste yığılmış taşlardan yapılmış, sadeliğin ihtişamını coşkuyla müşahade ettiğimiz, yeryüzünün en sade ama en ihtişamlı yapısı. Bir yönüyle insan gibi; hem en basit hem de en ihtişamlı.

Kâbe'ye bakan kısa bir duvar hicri İsmail, bir Habeşli kadının, Hacer'in gömleği...

Tavaf, kararlılığın ve hakikatin etrafında dolanıp durmak, yö-rüngeden kopmamaktır. Yö-rüngede dönmek; arınmak, ihtiyaçlarına şahit ola ola yeniden benliğini hakikat mihengiyle dönüştürmektir. Kadın erkek, zengin fakir, küçük büyük ne olursa olsun insan olmak, kul olmaktır dönerken. İnsan girdabında gark olmak, kendinden geçip "Buyur Rabbim, geldim." demektir. Hac tavafı, vazifemi yapıp seni bu tertemiz hâlimle ziyarete geldim, demektir.

Sa'y, bir garip kimsesiz ve terk edilmiş, aslında yüceler yücesine emanet edilmiş bir çaresizin hâlinin bütün ümmetçe kabul edilip onun telaşına ortak olunmasıdır. Belki de ne-

siller boyunca nice kulların Allah katında vecibeye dönüşen gayretidir sa'y.

Tıraş olurken başını feda edebileceğini ifade eder hacı. Ya Rab, senin için değil haramlardan, helallerden de vazgeçtim, sen emret ben başımı da veririm, demektir. Ve artık manen her şeyini vermiş, bütün dünyalıklardan geçmiş olan kulun vazgeçtiği noktada yeniden dünyaya, bu süfli âleme dönmektedir. Tıraşla insan, miraçtan dönen Nebi gibi insanların arasına, helal ve haramlardan örülü dünya hayatına geri döner, böylece ihram ve hac niyetiyle açılan perde kapanır.

Hac şeairi, mümini en üst düzeyde eğitir. Âdem'in (a.s.), İbrahim'in (a.s.), İsmail'in (a.s.), Hacer'in izini sürdürerek eğitir onu. Görünen ve görünmeyenin, sembol ve mananın bir

arada bulunmasıdır hac. Yalnız değil birlikte, herhangi bir vakitte değil belli bir vakitte ve yeryüzünün herhangi bir yerinde değil Mekke'de yerine getirilen arınma ve kendine gelmedir. Hac davettir ve Rahman'ın davetine icabettir. Mekânların kalbiyle temas etmek, Hz. Âdem'le başlayan imanın tarihine şahitlik etmektir. Hz. İbrahim'den ve Hz. Peygamber'den bize gelen İslam'ın tarihine ve hakikatine yeniden iman etmektir.

Hac için dilenen, dünyanın her neresinde yaşıyor olursa olsun yol bulabilen, imkân bulabilen kulun, Rabbinin davetine icabeti neticesinde bu ibadetinin makbul ve mebrur olmasıdır. Makbul, kabul olunmuş demektir. Mebrur ise sadece ibadetin değil, iyiliğin kulun bütün hayatına sirayet edecek bir hâ-

le dönüşmesidir. Mebrur, iyilerin hacı, sahih ve selim; kulu bir yerden başka bir yere taşıyan hac. Dönüştüren, değiştiren, dinî ve ahlaki değerleriyle olan münasebetini geliştiren bir terbiyedir. Ticaretimize, diyanetimize velhasıl hayatımızın bütün alanlarına rengini veren bir boyadır. Gelin Allah'ın boyasıyla boyanalım...

Her yolun meşakkati elbette var. Bütün kolaylaştırmalara rağmen haccın meşakkati de kendine hastır. Manasını, maksudını ve hikmetini anlamaya yönelik çaba da ayrı ve içsel bir yoğunluğu gerektirir. Her aşmanın zorluk ve sıkıntısı, haccın kazanımlarını artırma vesilesi olarak görülmelidir. Hacı olmak, hacı kalmak ve bunun manevi kazanımlarını korumak da mümin için ayrı bir zenginliktir.■

SAMİMİYETİN DİLİ KURBAN

| Dr. Kübra ÇİÇEKLİ

*İhram-ı dereş gir, dilâ ferman kon
Vender Arafât-ı nîstî cevân kon
Hâhî ki torâ Ka'be koned istikbâl
Mâyî yo menî râ be mina kurbân kon
Mevlana*

Kurban, Allah'a yakınlaşmak için benlikte taşınan her türlü dünyevi hırs ve arzudan uzaklaşmak, ibadet ile nefsi terbiye etmektir. (İsmail Hakkı Bursevi, *Ruhu'l Beyan*, Erkam Yayınları, 4/543.) Sözlükte yakın olmak, yaklaşmak, yakınlaşmak gibi anlamlara gelen kurban kelimesi Kur'an'da, "Allah'tan başka O'na yaklaştırsın diye edindikleri tanrılar kendilerine yardım etselerdi ya.." (Ahkaf, 46/28.) ayetinde ibadet anlamı kazan-

masından önce asıl manasıyla kullanılmıştır. Kurbiyet de denilen insanın Rabbiyle kurduğu yakınlık ancak kendi benliğinden arınması ile vuku bulur. Bir başka deyişle kurban, insanın benliğinin ters yüz edilmesidir. Dünyada ona zevk veren, peşinden koştuğu aşkla istediği, olması için uğraştığı, kalbindaki Allah sevgisini gölgelendirecek her ne varsa hepsinin bir kenara bırakılmasıdır. (Ali Şeriatî, *Hac*, Fecr Yayınları, s.110.) İnsanoğlu dünya ahiret dengesinde, kal-

binde taşıdığı varlık sevgisinde ayarı kaçırırsa tekrar dengeye gelmek için imtihana tabi tutulur. Bu imtihanların belki de en büyüğü kendisinden sonra geleceklere örnek olsun diye Yaradan'ın adına selam gönderdiği İbrahim'inki (a.s.) idi. Tevhid elçisi ulu'l-azm peygamberi İbrahim (a.s.), zalim ve cahil şirk düzeninde işkenceye göğüs germiş, zulme alışmış bir kavim içinde ve karanlık çağda yaşlanmıştı. Nübüvvetinin zirve noktasında, yine beşer ola-

rak kalmıştı. Büyük ilahi risaletinin sonunda bir beşer olarak ahir ömrüne geldiğinde bir oğlu olmasını çok arzulamıştı. Rabbine, “Ey Rabbim bana dürüst ve erdemli bir erkek çocuk bağışla.” (Saffat, 37/99.) diye yalvardı. Cenab-ı Hak bu içten duayı karşılıksız bırakmadığını Kur’an diliyle “Bunun üzerine ona kendisi gibi yumuşak huylu bir erkek çocuk müjdeledik.” (Saffat, 37/101.) ayetiyle bildirmiştir. İbrahim’e (a.s.) bahsedilen bu oğul bir baba için oğlun ifade ettiğinden çok daha fazlasıydı. İsmail ki gelişi bir ömür beklenen, bir asırlık acı ve ızdırabın mükâfatı, macera dolu bir hayatın meyvesi, yaşlı bir babanın tek oğlu, acı dolu umutsuzluktan sonra tatlı bir umuttu. İbrahim’in İsmail’i vardı kalbinde dünyalık adına en büyük yeri kaplayan, herkesin İsmail’i ise bir başkadır. Kiminin kendisi kiminin ailesi kiminin mesleği, serveti, haysiyetidir. Rabbi İbrahim’den kendi elleri ile bıçağı İsmail’in boğazına dayamasını ve kesmesini istemişti rüya yoluyla. Nemrut’a eyvalah etmeyen, mabetteki putları korkmadan kılıçtan geçiren İbrahim (a.s.), biricik yavrusunu kurban etme düşüncesi ile korkudan titriyordu. Kendi içinde savaşların en büyüğünü veriyordu. Canıyla bağlandığı menfaat ile imanıyla bağlandığı hakikatin savaşıydı bu. Rabbi gözünün nuru, onu hayata bağlayan oğlunu bu dünyada yaşamasının ve kalmasının anlamı ile sınıyordu. Aman Allah’ım bu ne büyük bir imtihan! Tevhidin yeryüzündeki davetçisi, insani görkem, ululuk, izzet ve olgunluk sembolü olan İbrahim’in (a.s.), kullukta ver-

mesi gereken son bir imtihanı daha vardı. Belki de bu en zoruydu. İbrahim (a.s.) Rabbine olan samimiyetini, ihlasını oğlunu kurbanı etmekte tereddüt etmeyerek ispatlamış, imtihanı geçmiş ve Rabbine yakınlaşmıştır. Rabbi kuluna şah damarından daha da yakınken kulun Rabbine yaklaşması için yapması gereken ödevleri, vermesi gereken imtihanları olduğunu da tüm insanlığa göstermiş oldu. Artık insanlığın imtihan konularından biriydi sevdikleri. (Enfal, 8/28.) Denge üzerine kurulan dünyada insan hayatında kefenin ağır basan tarafı “aşırısı” diye nitelenen kişinin İsmail’idir. Terazinin dengelenmesi için o çok istediği şey kişinin sınanması ile neticelenir. Bu sınavda İsmail’ini kurban etmeyi göze alamayan imtihanı geçemez. Öyle bir zorluk ki insanın benliğine ayna tutar. Nasıl yükssek ısıda altın en güzel şeklini alıyor, yüksek basınçta kömür elmasa dönüşüyorsa nice imtihan da salih bir kulu fasığa kralı firavuna dönüştürür. Dolayısıyla kimin altın kimin bakır, kimin elmas kimin kömür, kimin şeytan kimin melek, kimin Firavun kimin Musa olduğunu ortaya çıkaran bir ayrıçtır imtihan.

İbrahim oğlu İsmail büyüdüğünde ona rüyasını “Yavrucuğum, seni rüyamda kurban ettiğimi gördüm, düşün bakalım sen bu işe ne dersin?” diyerek anlattı. İsmail, “Babacığım sana buyurulanı yap, inşaallah beni sabredenlerden bulacaksin.” (Saffat, 37/101-102.) dedi. İsmail’in bu cevabı İbrahim’in imtihanın kendi nefsi ile olduğunun, hiçbir bahane ve sebebe kaçmasına fırsat verilmedi-

ğinin şeksiz göstergesidir. Bu cevap üzerine artık yapacak bir şey kalmayınca baba oğul Mina’nın yolunu tuttu. İbrahim ve oğlu İsmail aşırı istek ve arzu demek olan Mina’ya Allah aşkı dışında olan her türlü aşırılıklarını kurban etmeye doğru yola çıktılar. Bugün milyonlarca Müslüman Arafat’ta kendinin, aşırılıklarının bir başka deyişle kurban edilmesi gereken yanlarının farkına varır. Bu farkındalığı içselleştirmesini engellemesin diye şeytanı taşlar. Samimiyetini Mina’da dünyaya dair heva ve hevesini kurban keserek Rabbine gösterir. Bütün bu menasik, nitelikli bilinç ve farkındalıkla yapıldığında kişiyi Rabbine yaklaştırır. İbadetin maksadı hâsıl olur.

Kişi, Allah’tan başka gönlünü meşgul eden her şeye karşı sınırını muhafaza eder, Allah’a niyazın zirve noktası Arafat’ta gönlünü arındırarak ulaştığı ulvi yoklukla Rabbine yönelmeyi, Kâbe’nin onu karşılamasını isterse benliği ve bizliği Mina’da kurban etmesi gerekir. Kurban ibadetinin maksadı ve gayesi anlaşıldığında, “Onların ne etleri Allah’a varır ne de kanları, ona ulaşacak olan sadece sizin takvanızdır.” (Hac, 22/37.) ayetinin makasıdı zuhur etmiş olur. Anlaşılan, farkına varılan bu makasıd ile Kurban bütün ibadetlerin ortak adı hâline gelir. Çünkü her ibadette aslanan gaye Rabbe bir adım daha yaklaşmak ise Allah’a yaklaşmanın adı olan Kurban bize samimi niyet ve selim kalple olan her türlü yönelişin kulluk yolculuğunda kapıları araladığını anlatmaktadır. ■

HACCIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى
كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ.
لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي
آيَاتٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةٍ
الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا أَمْرَ الْفَقِيرِ.

“İnsanlara hac ibadetini duyur; gerek
yaya olarak gerekse yorgun argın
develer üzerinde uzak yollardan gelerek
sana ulaşsınlar. Böylece kendileri için
faydalı olan şeyleri açık seçik görsünler
ve Allah’ın onlara rızık olarak verdiği,
belirlenen günlerde kesecekleri kurbanlık
hayvanlar üzerine O’nun adını ansınlar.
Artık onlardan hem kendiniz yiyecek hem
sıkıntı içindeki yoksulları doyurun.”

(Hac, 22/27-28.)

İslam’ın beş temel esasından biri
hac ibadetidir. İbadetlerin temel
gayesi ise müminlerin Allah’a kar-
şı kulluk vazifelerini yerine getire-
bilmelerini, şükürlerini ifade ede-
bilmelerini ve arınmalarını temin
etmektir. Namaz, oruç ve zekât
gibi ibadetler yanında hac ibadeti
de hem bireysel hem de toplum-
sal anlamda ferdin ve ümmetin
vahdet ve dirilişini her daim can-
lı tutmanın önemli vasıtalarından-
dır.

İnsanlar için yeryüzünde kuru-
lan ilk mabet Kâbe’dir. Yüce Allah,
Hz. İbrahim’i Kâbe’nin bulunduğu
yere yerleştirmiş, Kâbe’nin yerini
hazırlayıp ona göstermiş (Matürîdî,
Tevilatü Ehli’s-Sünne, 7/406; Nesefî, *Meda-
riku’t-Tenzil*, 2/435.), sadece kendisi-
ne kulluk etmesini ve Allah’a iba-
det edecekler için Kâbe’yi temiz
tutmasını emretmiştir. (Hac, 22/26.)
“İnsanlara hac ibadetini duyur;
gerek yaya olarak gerekse yor-
gun argın develer üzerinde uzak
yollardan gelerek sana ulaşsın-
lar.” (Hac, 22/27.) buyruğuyla Müs-
lûmanların hac ibadeti için bura-
da toplanmalarını istemiştir. Yü-
ce Allah’ın, “Böylece kendileri i-
çin faydalı olan şeyleri açık seçik
görsünler...” (Hac, 22/28.) şeklinde-
ki beyanı haccın Müslûmanlar için
farklı açılardan pek çok faydası o-
lan bir ibadet olduğu gerçeğinin i-
fadesidir. Öyle ki hac; namaz ve o-
ruçta olduğu gibi nefis, zekâtta ol-
duğu gibi mal itibarıyla imtihanın
her ikisini de bünyesinde barındı-
ran bir ibadettir. Dünyalıklardan
sıyrılmak; vatandan, çoluk çocuk-
tan ayrılmak suretiyle kendimiz-
le baş başa kalmak; fânî âlem-
den baki âleme doğru olan yürü-
yüşümüzde kendimizi kontrol et-
memiz gerektiğini hatırlatmak gi-

bi dinî ve dünyevi faydaları olan bir ibadettir hac. (Nesefî, *Medarî-ku't-Tenzil*, 2/436.) Böylece hac ibadetiyle arınır, kirlerinden temizlenir Müslümanlar. (Hac, 22/29.)

Belli bir zamanda ve belirli mekânlarda gerçekleşen hac ibadeti Müslümanlara zaman ve mekân mefhumunu, her şeyin bir düzen içinde gerçekleştiği şuurunu kazandırmaktadır. Bütün Müslümanları aynı zaman ve mekân içinde manevi bir ittifak anlayışına ulaştırmaktadır. (Tahsin Görgün, "Hac", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 14/398.) Dünyanın dört bir yanından hac için Kâbe'ye akın eden Müslümanlar, farklı kollarından çağlayarak akıp gelen derelerin bir denizde karşılaşması, birleşmesi, bir olması gibi buluşurlar Kâbe'de, Arafat'ta, Müzdelife'de, Mina'da. Hep birlikte açarlar ellerini Arafat'ta duaya. Birlikte yaparlar Müzdelife vakfesini. Ve omuz omuza tavaf ederler Kâbe'yi, yan yana ziyaret ederler Safa ve Merve'yi. Bütün bu ibadetlerin her biri, niyette ve amelde birliğini temsil eder biz Müslümanların.

Peki, yönü aynı, niyeti aynı, hedefi aynı olan Müslümanların bu vahdeti sadece tavaf, say ve vakfe gibi ibadetler için mi geçerlidir? Bütün bunları yaptıktan sonra kalplerimiz paramparça, istikametimiz farklı farklı mı olmalı? Bu ibadetlerin bizlere verdiği bir ders, bir mesaj yok mu acaba? Allah'ı bir, peygamberi bir, kiblesi bir olan biz Müslümanların bugün içinde bulunduğu tefrika ve umursamazlığı izah etmenin bir yolu var mı acaba? Dahası, birbirini

aldatmaya, dışlamaya, öteki-leştirilmeye çalışmalarını anlamak mümkün mü?

"Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin; çünkü o, apaçık düşmanınızdır." (Bakara, 2/208.) buyruğuyla barış ve İslam üzere yaşamayı, dostluk ve barışa yönelmeyi, birbirimize karşı düşmanca duygular besleyip fitne ve fesat çıkarmaktan kaçınmayı istemektedir Yüce Allah. (*Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, c.1 s. 324-325.) "Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı yapışın; bölünüp parçalanmayın..." (Âl-i İmran, 3/103.) buyurmak suretiyle birlik ve beraberliği emretmektedir biz Müslümanlara. Günde beş vakit cemaatle namaz kılmak, haftada bir cuma namazında buluşmak, zekât ibadetiyle ümmet arasında maddi ve manevi bağlar kurmak yanında her yıl ifa edilen hac ibadeti de sadece belli bir beldede ya da belli bir ülkede değil, dünyanın dört bir yanından gelen dilleri, ırkları ve renkleri farklı farklı olan Müslümanlar arasında buluşmayı, birleşmeyi ve kaynaşmayı sembolize eder. Hz. İbrahim'den itibaren, temsil ettiği sembolik değerlerin ötesinde hac ibadetinin bugünün Müslümanlarına da hitap eden pek çok yönü vardır elbette. Haccın kendileri için sağladığı faydalara şahit olmalarının (Hac, 22/28.) bir hikmet olarak zikredildiği bu ibadetin ifası süresince günaha sebep olacak davranışlardan, kavga ve gürültüden uzak durulması yönündeki ilahi beyan da (Ba-

kara, 2/197.) hac ibadetinin Müslümanlar üzerinde tezahür etmesi gereken başka faydalarına bir işarettir.

Gerek başlangıç itibarıyla topluca Kâbe'ye akın edilmesi gerek tavaf, say ve vakfe gibi ibadetleriyle hep birlikte yapılması gerekse niyet ve davranış itibarıyla Müslümanları aynı hedefe yöneltmesi gibi özellikleriyle hac, baştan sona birlik ve beraberliğin, vahdetin, ümmet olmanın ve ümmet gibi hareket edebilmenin temsidir. Bu kadar güzelliği ve yüce değerleri bünyesinde barındıran bu ibadetin kazanımları sadece bu ibadetin yerine getirilmesi süreciyle sınırlı kalmamalıdır elbette. Hac ibadetinde tüm dünyaya verdiğimiz bu güzel mesaj ve portrenin özümüze ve ruhumuza da sirayet edebilmesi ve dahası bizlerin yaşam biçimi hâline gelebilmesi oldukça elzemdir. Bu sayede Müslümanlar olarak tüm dünyaya vereceğimiz mesajın daha güçlü, daha etkili olacağı muhakkaktır. Kendi içimizdeki ihtilaf ve çekişmelerden uzak, hangi milletten veya coğrafyadan olursa olsun Müslüman kimliğiyle öne çıkan, İslam şemsiyesi altında bir olan bir toplumu hakiki anlamda inşa edebilmemiz, İslam coğrafyasında akan kan ve gözyaşlarının dinmesine vesile olacaktır Allah'ın izniyle. Zira hakiki anlamda iman ve gereğince bir yaşam Müslümanların üstünlüğünü de beraberinde getirecektir.

Haccın vahdet ve dirilişimize vesile olması duasıyla... ■

MESKENE SAYGI: EVLERE GİRERKEN İZİN İSTEME ADABI

Dr. Ahmet OĞUZ

Suudi Arabistan Cidde Din Hizmetleri Ataşesi

اَلْاِسْتِئْذَانُ ثَلَاثٌ، فَاِنْ
اُذِنَ لَكَ، وَاِلَّا فَارْجِعْ

“(Evlere girerken) izin istemek
üç defadır. İzin verilirse girersin,
verilmezse geri dönersin.”

(Müslim, Adab, 33-37 [2153-2154]; Buhari, İstizan, 13 [6245].)

Sosyal bir varlık olduğu için insanoğlunun başkalarıyla yaşaması kaçınılmazdır. Sosyal hayat içerisinde huzurlu yaşam ise adab-ı muaşeret denilen görgü kurallarına, örf ve âdetlere uyularak sağlanabilir. Evlere girerken riayet edilmesi gereken kurallar hakkında Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Kendinizi tanıtip izin almadan ve içinde oturanlara selam vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünüp anlarsınız.” (Nur, 24/27-28.)

Başkasına ait herhangi bir mekâna girmek için izin istemek, mahremiyetin korunması ilkesine dayanmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.), Enes b. Malik’in şahsında biz ümmetine şöyle buyurmaktadır: “Yavrucuğum! Kendi ailenin yanına girdiğinde, onlara selam ver ki sana ve ev halkına bereket olsun!” (Tirmizi, İstizan, 10 [2698].) Başka bir hadiste ise şöyle buyrulmuştur: “İzin istemek göz(ün evin ayıplarını görmemesi) için şart kılınmıştır.” (Buhari, İstizan, 11 [6241]; Müslim, Adab, 40 [2156].) Hadisin ifadesine göre mahremiyeti ihlal, sadece bir yere girmekle değil aynı zamanda oraya bakmakla da meydana gelir. Buna göre, kişi bir yere girmek için izin istediğinde Sevgili Peygamberimizin yaptığı gibi kapının biraz gerisinde, sağ ya da sol yanını dönerek durmalı ve hane halkına selam vermelidir. (Ebu Davud, Edeb, 137 [5186].) Başkasının evine izinsiz girilemeyeceği gibi içeriye pencere gibi yerlerden bakmak ve içeridekileri âdeti gözetlemek de onurlu bir mümine yakışmaz. Bir adam, Resulullah’ın (s.a.s.) kapısındaki bir delikten evin içine bakmıştı. O esnada Resulullah’ın (s.a.s.) elinde tarağa benzer bir alet vardı. Adamın bu davranışını fark eden Efendimiz şöyle buyurdu: “Senin beni gözetlediğini bilmiş olsaydım bununla gözünü oyardım. İzin istemek, evin içerisi görülmesin diye emredilmiştir.” (Buhari, Libas, 75 [5924]; Müslim, Adab, 40-41 [2156].) Sevgili Peygamberimiz bu uyarısıyla böyle davranan kimselerin ne kadar büyük bir suç işlediklerine dikkat çekmek istemiştir. Unutulmamalı ki helal haram hassasiyeti sosyal medya platformları için de geçerlidir. Zira gerçek hayatta haram olan şeyler sanal âlemde, internette de haramdır. Buna göre başkasının özelini veya doğruluğu teyit e-

dilmeyen bilgiyi sosyal medya ortamında paylaşmak kul hakkı ihlalidir. Ayrıca kişinin hiçbir sınır tanımadan kendi özel hayat ve anılarını paylaşması da doğru değildir.

Hiz. Peygamber (s.a.s.) dönemindeki evler çoğunlukla hurma dallarından ve basit bir yapıda inşa edildiği için insanlar kapı önünde, ev sahibinin duya-bileceği bir sesle “Selamün aleyküm, girebilir miyim?” demek suretiyle izin istiyorlardı. Bu adaba uymayan bazı sahâbiler Resulullah (s.a.s.) tarafından uyarılmıştır. Örneğin, Kilde b. Hanbel (r.a.) der ki: Mekke’nin yüksek bir mekânında Hiz. Peygamber’in (s.a.s.) yanına gittim ve selam vermeden huzuruna vardım. Bunun üzerine şöyle buyurdular: “Geri dön ve ‘es-Selamü aleyküm, girebilir miyim?’ de.” (Tirmizi, İstizan, 18 [2710].) Başka biri de Hiz. Peygamber (s.a.s.) evde iken, “İçeri gireyim mi?” diye izin istemişti. Efendimiz de hizmetçisine: “Çık, bu adama izin istemeyi öğret. Önce ‘es-Selamü aleyküm’ desin, sonra ‘Gireyim mi?’ diye sorsun.” buyurdu. Adam Peygamberimizin söylediklerini duyarak: “es-Selamü aleyküm, girebilir miyim?” dedi. Bunun üzerine Efendimiz ona izin verdi, o da içeri girdi. (Ebu Davud, Edeb, 136 [5177].)

Evlere izinle girmek yabancıların evlerine mahsus değildir. Ayet-i kerimde ifade edildiği üzere ailesi içinde yaşayan birinin, kendi ebeveyn veya diğer aile bireylerinin yatak odasına izinsiz girmemesi emredilmiştir. (Nur, 24/58-59.) Nitekim bir kimse Hiz. Peygamber’e (s.a.s.): “Ey Allah’ın Resulü, içeriye girmek için annemden de izin alacak mıyım?” diye sorunca Efen-

dimiz: “Evet” buyurdu. Adam: “Ancak ben onunla beraber i-kamet etmekteyim.” dedi. Resulullah (s.a.s.): “Yine de izin almalısın.” buyurdu. Adam: “Ben onun hizmetini görüyorum.” dedi. Efendimiz: “İzin almalısın! Sen onu çıplak görmek ister misin?” buyurdu. Adam: “Hayır” dedi. Bunun üzerine Allah Resulü (s.a.s.): “Öyleyse ondan izin al!” buyurdu. (Muvatta, İstizan, 1.)

Günümüz örfüne göre ilk önce kapı zili çalınarak izin istenmektedir. Dolayısıyla izin isteyen kimsenin ev sahibiyle karşılaştığı an önce selam vermesi sünnete uygun bir davranış olacaktır. Aslında iletişim araçlarının geliştiği günümüzde ev sahibinin müsait olup olmadığını öğrenmek amacıyla öncesinden telefonla arayıp randevu almak ve verilen randevuya uymak daha uygun olur. Ayrıca evin kapısını çalarak izin isteyen kimse, bu işi en fazla üç defa tekrarlamalı ve içerideki namaz kılıyor olabilir düşüncesiyle dört rekât namaz kılınabilecek kadar beklemeli, bu durumda cevap verilmediğinde ısrarcı olmamalı ve geri dönmelidir.

İzin isterken “Kimsiniz?” sorusuna “Ben” veya “Benim” gibi tanıtıcı olmayan kelimelerle cevap vermek doğru değildir. Çünkü ev sahibi tanıdık olsa bile insanları her zaman seslerinden fark edemeyebilir. Oysa “Kimsiniz?” veya “Kim o?” tarzındaki sorular, karşıdakini asgari ölçüde tanıma isteği taşımaktadır. Dolayısıyla “Benim, benim ben, Allah’ın bir kulu” vb. cevaplar yeterli değildir. Konuyla ilgili olarak Cabir b. Abdullah (r.a.) der ki: “Babamın borcu hakkında Hiz. Peygamber’e (s.a.s.) geldim ve kapıyı çaldım. Hiz. Pey-

gamber (s.a.s.): ‘Kim o?’ dedi. ‘Benim.’ diye cevap verdim. Allah Resulü (s.a.s.): ‘Benim, benim!’ diye tekrar etti. Galiba bu cevaptan hoşlanmamıştı.” (Buhari, İstizan, 17 [6250]; Müslim, Adab, 38-39 [2155].) Başka hadislerden anlaşıldığına göre Sevgili Peygamberimiz bazı ashâbına “Kimsiniz?” diye sorduğunda “Ben filan” diye isimlerini tam olarak belirtmişlerdir. (Buhari, Rikak, 13 [6443]; Müslim, Zekât, 33 [94].) Dolayısıyla evimiz veya yakınlarımızın evi olsa bile kapıyı çaldığımızda kendimizi tanıtacak belirgin ifadeler kullanmalıyız. Ayrıca herhangi birini telefonla aradığımızda, karşı taraf bize “Kimsiniz?” demeden önce kendimizi tanıtmamız uygun olur. Nitekim Hiz. Musa (a.s.) da Tur Dağı’na çıktığında Yüce Allah kendisinin Rab olduğunu ifade buyurduktan sonra ona vahye başlamıştır. (Taha, 20/9-13.) Günümüzde telefon eden kişinin kendisini tanıtarak söze başlaması aynı zamanda protokol ve nezaket kurallarından sayılmaktadır. Eve giriş izni verildikten sonra misafir kişi, ev sahibinin gösterdiği yerde oturmalı, edebe riayet etmeli; etrafına rastgele bakarak ev sahibini veya aile fertlerini rahatsız etmemelidir. Ayrıca “Hasta ziyaretinin makbulü kısa olanıdır.” (Abdürrezzak, Musannef, 3/594 [6768].) sözünden hareketle, ev sahibinin veya yakınlarından birinin hasta ya da yorgun olabileceği düşünülerek normal ziyaretler de kısa tutulmalı, eve girerken izin alınıp selam verildiği gibi kalkarken de izin alınmalı ve selam verilerek ayrılmalıdır. (Tirmizi İstizan, 15 [2706].)

Yüce Allah cümlemizi kendisine ve mahlûkatına karşı edepli olan kullarından eylesin... ■

İMAM HATİPLİK VE İMAM HATİPLER ÜZERİNE BAZI NOTLAR

Dr. Mehmet BULUT

DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Bu makalenin yorucu yanı olmakla birlikte bilgilendirici bir yazı olacağını umuyorum.

Başlıktaki “imam hatiplik”, bir görevi, eski ifadesiyle bir “cihet”i, “imam hatipler” de bu görevi, bu hizmeti cami ve mescitlerde yerine getirmekle görevli kişileri ifade ediyor. Çok değil, 50-60 yıl önce imam hatiplik kavramı yerine Arapça master olarak “imamet ve hitabet hizmetleri” kavramı kullanılıyordu.

İmamet ve hitabet hizmetlerinin teşkilatlanması, bu hizmetler için görevli tayininin tarihi kitaplık çapta bir konudur. Burada konuya hassaten Diyanet İşleri Başkanlığı çerçevesinde yaklaşılabacaktır.

• Bilindiği gibi imam, hatip, müezzin gibi kavramlar İslam’ın başından itibaren kullanılmıştır. En yalın ifadesiyle cemaate namaz kıldırان kişi olarak tanımlayabileceğimiz “imam”, İslam medeniyetinde çok farklı alanlarda da kullanılmıştır ki burada onlar üzerinde durulmayacaktır. Konumuzu ilgilendiren yönüyle açarsak cami görevlilerinin başında gelen imam, camilerde cuma ve bayram namazlarında, cemaatle kılınan farz namazlarda cemaatin önüne geçerek onlara namaz kıldırان kişidir.

• Diyanet tarihinde imamet ve hitabet hizmetlerini yerine getiren kişiler üç ayrı adla isimlendirilmiştir: “İmam”, “hatip” ve “imam hatip”. Buna göre camilere imamdan başka ha-

tip tayini yapılması durumunda imamet ve hitabet hizmetleri ayrı ayrı kişilerce yerine getirilmiş, hâliyle görevliler de imam ve hatip olarak iki ayrı sınıf teşkil etmiştir. Ancak günümüze doğru gelindikçe bu iki hizmet birleştirilerek camilere sadece “imam hatip” atanmış, bu defa her iki hizmet tek kişi tarafından ifa edilmiştir.

Bir Osmanlı dönemi tatbikatının devamı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı döneminde de imam yanında özellikli bir kısım camilere hatip tayini de yapılmıştır. Ancak hatip, devleti temsil eden bir kişi olarak Osmanlı döneminde ayrı bir konumdadır. Resmen hatip tayininin yapıldığı dönemlerde hatiplik, özel izne dayanan bir hizmettir; ilgili makam-

dan izinli olmayanlar bu görevi yerine getiremezdi. Sadece izinli olan hatiplerin hutbe okuyup cuma namazını kıldırabileceği keyfiyeti Reisliğin ilk döneminde de devam etmiştir. Cami görevlilerinin derecelendirilmesinde de hatip, imamdandır. Bu noktada akla gelebilecek sorulardan biri şudur: Sadece cuma ve bayramlarda hutbe okumak için -buna cuma ve bayram namazlarını kıldırarak da eklenebilir- bir görevli tayini zaid değil midir? Hemen belirtelim ki hatipliğin ayrı bir görev olduğu yıllarda başka meslek erbabından da hatip tayini yapılabilmektedir; burada önemli kriter, etkili hutbe okuyabilmektir. Esasen memur sayılmadıkları dönemlerde imam ve hatiplerin Vakıflar İdaresinden aldıkları ücret çok cüzdür ve geçimlerini temin için başka işlerle de uğraşmak durumunda kalmışlardır. Ticaret, ziraat gibi işlerle uğraşmak onlar için tanınmış yasal bir haktır ve hâliyle suç teşkil etmiyordu.

Diyanet İşleri Reisliği kurulduğunda camilerde görev yapmakta olan hatipler bu görevlerine aynen devam edebildikleri gibi Reislikçe hatip tayinine de devam edilmiştir. Ancak siyasi idarenin zamanla cami ve mescitlerde görevli çeşit ve sayılarının azaltılması yönündeki icraatı doğrultusunda, 1930 ve 1940'lı yıllarda çıkarılan tüzüklerde bir camide imam ve hatip kadrolarında boşalma olduğunda bu iki görevin birleştirilerek bir şahıs tarafından yerine getirilme-

si cihetine gidilmiştir. Bununla birlikte, özel durumlarda bir kısım camilere hatip tayinine yine de devam edilmiştir. Ayrıca hatiplik müktesebi olanlar vefatlarına kadar bu ünvanlarını muhafaza etmişlerdir. Nihayet takvimler 1965'i gösterdiğinde 633 sayılı Başkanlığın teşkilat kanununda cami görevlileri olarak sadece imam hatip ve müezzin kayyım kadroları yer almıştır. Buna göre imam ve hatipler "imam hatip", müezzin ve kayyımlar da "müezzin kayyım" olarak birleştirilerek Başkanlığa sadece bu adlarla kadrolar tahsis edilmiştir.

- Tarihimizde cami ve mescitlerdeki hizmet erbabı günümüzde olduğu gibi imam hatip ve müezzin kayyım sınırlı değildi. İmam, hatip ve vaiz

gibi asli görevliler yanında cüzhan, devirhan, surehan, aşırhan, na'than gibi ikinci derecede sayılan görevliler de istihdam edilmiş, camilerin vakfiyelerinde yer verilen çeşit ve sayıda görevli bulunabilmiştir. Nitekim Reislik döneminde de belli bir tarihe kadar bu uygulama kısmen devam etmiştir. Bilhassa İstanbul ve benzeri şehirlerdeki büyük camilerde istihdam edilen kişilerin sayısı bazen 8-10'u bulmaktaydı ve bunların çoğu müezzin ve kayyımdı. İşte, başta imam ve hatipler olmak üzere bütün bu cami görevlilerini ifade etmek üzere "hademe-i hayrat/hayrat hademesi" kavramı kullanılmaktaydı ve bu adlandırmaya Başkanlık mevzuatında ve yazışmalarda da 1965 yılına kadar devam edilmiştir.

Esasen vakıf hizmetleriyle ilgili bir kavram olan “hademe-i hayrat/ hayrat hademesi” ya da “cami hademesi” tarihî süreçte vakıf müesseselerinde görevli diğer kişiler yanında cami görevlileri için de kullanılmış bir üst kavramdır. Ağırlıklı olarak cami, mescit, tekke hizmetlerinin teşkil ettiği vakıf eksenli hizmetlerde bulunan kişiler için kullanılan genel bir kavramdır ve kavram içerisine birçok hizmet erbabı girmektedir. Cami hizmetleri söz konusu olduğunda bu kavram, Vakıflar İdaresinden maaş alarak hizmet eden imam, hatip, müezzin, kayyım, vaiz gibi hizmet ehli için kullanılmıştır. Hademe-i hayrat, bir anlamda mabetlerin koruyuculuğunu, hizmetçiliğini üstlenmiş, kendilerini hayır işlerine adanmış kişilerdir. Bu kavramlardaki “hademe” kelimesinin

zamanla anlam kaymasına uğrayarak günümüzdeki manada kullanılmaya başlanmasıyla din hizmeti ifa eden şahıslar için kullanımı terk edilmiştir. Nihayet 22 Haziran 1965’te kabul edilen 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun geçici 7. maddesi ile daha önceki yasal düzenlemelerde geçen bu kavramlar “cami görevlileri” şeklinde değiştirilmiştir. Nitekim söz konusu kanunda Başkanlık taşra teşkilatını oluşturan birimlerin görevlerinden söz edilirken 18. maddede hayrat hademesi yerine “cami görevlileri” kavramı kullanılmıştır. Cami görevlilerini de sadece imam hatip ve müezzin kayyımlar ile vaizler oluşturmuştur. Öte yandan aynı kanunla kurumun merkez teşkilatını oluşturan birimlerden biri “Din Hizmetleri ve Din Görevlilerini Olgunlaştırma

Dairesi” adını taşımış (Md. 6), böylece yasada “din görevlileri” kavramı da kullanılmıştır.

Günümüzde Başkanlık bütçesinin genel bütçeye dâhil olması, imam hatipler dâhil bütün cami görevlilerinin bu bütçeden maaş alan memurlar olması dolayısıyla cami görevlileri için bugün de hayrat hademesi kavramını kullanmak, hizmetin mahiyeti itibarıyla uygun olsa da tarihî teamüller açısından isabetli olmayacaktır. Nitekim vaktiyle ücretlerini köy idaresinden alan köy imamları için bu kavram kullanılmamıştır; çünkü köy imamları Vakıflar idaresinden maaşlı görevliler değillerdi.

- Yüz yıllık Cumhuriyet döneminde, bağlı bulunduğu idari merciler açısından imam hatiplik üç devrede ele alınabilir. Diyanet İşleri Reisliği dönemi (1924-1931), Evkaf Umum Müdürlüğü dönemi (1931-1950) ve Diyanet İşleri Başkanlığı dönemi (1950 ve sonrası). Buna göre 1931-1950 arası yirmi yıl boyunca imam hatipler dâhil bütün cami görevlileri asli mercileri olan Reisliğe değil idari yönden Vakıflar idaresine bağlı kalmıştır.

- Tarihî teamülde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de 1965 yılına kadar imamlık bir memuriyet olarak değil, sivil bir hizmet olarak telâkki edilmiştir. Nitekim bilinen anlamda memur sayılmadıkları için imamlar süreçte, adli konularda devlet memurlarının sahip oldukları bir kısım ayrıcalıktan yararlanamamışlardır. Öte yandan imam hatiplik bir mes-

lek, kazanç temin edilen maşalı bir memuriyet midir, konusu tartışılmıştır. Ancak geline noktada bu tartışmalar anlamsız kabul edilmekte, bunun yerine cami ve mescitlerimizde vasıflı, donanımlı, halka her yönden rehberlik yapacak din hizmetlisi yetiştirip istihdam etmenin yolları aranmaktadır. Bu yönde önemli mesafelelerin kat edildiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte sürekli yenilenme içinde olunması; vasıflı din görevlisi yetiştirilmesi ve istihdamı konusunda arayışların, çabaların artarak devam ettirilmesi arzu edilmektedir.

• Günümüzde durum farklılaşsa da süreçte genelde imam hatiplerin görevi cami içi hizmetlerle, daha kısa bir ifadeyle camide imamlık yapmakla sınırlı kaldı. Esasen 1930'lu, 1940'lı yıllarda siyasi erk onlardan bu görevin dışına çıkmamalarını talep ediyordu. Buna rağmen bir kısım hizmet erbabı zor zamanlarda bile imamlık yanında isteyenlere Kur'an öğretimi ve dinî bilgiler verme çabası içinde oldu. Esas itibarıyla cami ve mescitleri ibadete açık tutmak, beş vakit namazla cuma, bayram, teravîh ve cenaze namazlarını kıldırırmaktan ibaret olan bu görevlere 633 sayılı kanunla müftünün izni dâhilinde isteyenlere Kur'an-ı Kerim öğretmek, ibadetle ilgili konularda cemaate bilgi vermek görevi de eklenmiştir. Günümüzde artık din hizmetlisi için sınırları fevkalade geniş tutulmuş bir görev çerçevesi söz konusudur.

• 1965 yılına kadar imam hatipliğe tayin için ön şart olarak belli bir tahsil şartı aranmamıştır. Ancak bütün tarihî süreçte imam hatipliğe ilk defa alınacakların, yapılacak imtihanında ehliyetlerinin tespiti esas olmuştur. Başka bir ifadeyle, ancak sınavla ehliyetini ortaya koyanlar göreve kabul edilmiştir. İlk defa 1965 tarihli 633 sayılı kanunla kadrolu imam hatiplikler için imam hatip okulu ikinci devre mezunu olmaları şart koşulmuş, bu evsafı istekli çıkmaması hâlinde ise birinci devre mezunu olmaları yeterli görülmüştür. Yine bu yasa ile kadrosuz bucak ve köylerde imam hatip olabilmek için, ihtiyaç hâlinde ilköğretim mezunu olmak yeterli sayılmıştır. 1976 yılında bile Türkiye'de ibadete açık 50 bin camiden yaklaşık 41 bininde asgari imam hatip okulu mezunu imam hatibin bulunmadığını söylersek durum kendiliğinden anlaşılacaktır. 1995 yılına gelindiğinde ise Başkanlığın yaklaşık 75 bin personelinin yüzde 68'ine tekabül eden 51 bininin imam hatip lisesi mezunlarından oluşması, aradan geçen 20 yıl içinde bu okul mezunlarının teşkilattaki ağırlığını ortaya koymaktadır. Aynı yıl itibarıyla genel personelden dinî yükseköğrenim mezunu olanların sayısı ise 3412'dir ve bu rakam personelin yüzde 4.54'üne tekabül etmektedir.

Günümüzde imam hatiplerin eğitim düzeyi yükseldiği gibi hizmete alımda da artık daha ileri eğitim kriterleri aranmaktadır. Başkanlığın sunduğu hizmet

öncesi ve hizmet içi eğitimler de din hizmetlilerinin daha nitelikli hâle getirilmesi doğrultusundaki çabalardandır. Şu anki uygulamaya göre imam hatiplikte en az imam hatip lisesi mezunu olma şartı aranmaktadır.

• İmam hatiplerin Başkanlık ve din hizmetleri açısından fevkalade önemli bir yeri vardır. Diyanet hizmetlerinin temeli, özün imam hatiplik; bu hizmetlerin asıl görevlileri de imam hatiplerdir. İmam hatiplerin halka rehberlik etmek gibi son derece önemli bir sorumlulukları bulunmaktadır. Bu açıdan Resiğin kuruluşundan itibaren imam hatiplerin iyi yetişmesi üzerinde ısrarla durulmuş, yılların elverdiği ölçüde bu doğrultuda çaba harcanmıştır.

Din hizmeti, imam hatiplik mesleğini bu hizmeti sevememiş, benimseyememiş, özümseyememiş elemanlarla yürütülebiyecek bir hizmet değildir; bilakis mesleğini aşk derecesinde severek benimseyen insanların sürdürebileceği bir iştir. Gayreti diniye olmadan din hizmeti olmaz. Adanmış olmayı, kalben hazır bulunmayı gerektiren bir hizmettir imam hatiplik. Mesleklerini icrada isteksiz ve din hizmetinde hasbi gayret göstermeyen cami görevlilerinin cemaat üzerindeki etkisinin sınırlı kalacağı kuşkusuzdur.

İmam hatipler, Başkanlığın ülkenin her yerleşim yerinde istihdam edebildiği bir hizmet ordusudur. Onlar, doğumundan ölümüne, düğününden bayramına her an insanımızla beraberdirler. Gayretleri meşkûr olsun. ■

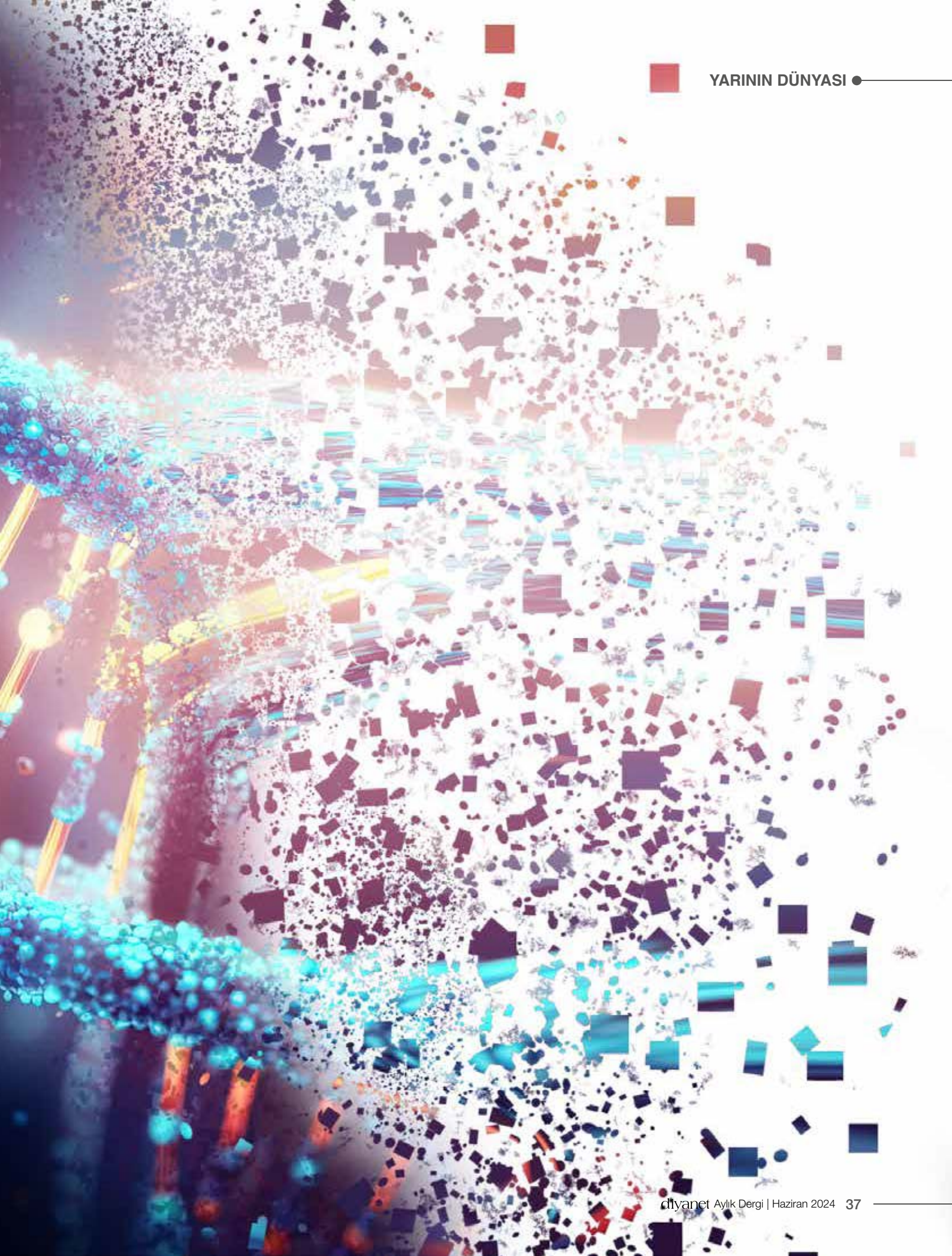
KLONLAMA: İNSANDA AŞKIN ÖZÜN YOK OLUŞU

Prof.Dr. Bilal SAMBUR

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Tıp, biyoloji ve genetik alanlarında kaydedilen teknolojik gelişmeler, insanın genetiği dâhil bütün biyolojik ve ruhsal yapısını ve varlığını şekillendirme düzeyine gelmiş bulunmaktadır. Bilimin, felsefenin, sanatın, edebiyatın ve dinin belki de en önemli sorusu, insan olmak ne demektir sorunu ve sorusudur. İnsanın varoluşsal doğasının teknoloji tarafından değiştirilecek ve düzenlenecek teknolojik düzeye varılması, insan olmak ne anlama gelmektedir sorusuna artık alışlageldik söylemlerle cevap vermeyi imkânsız hâle getirmektedir. İnsanın biyolojik varlığını şekillendirmeye ve dizayn etmeye kalkan en önemli gelişmelerin başında klonlama dediğimiz durum gelmektedir. Klonlama, insanın veya bir başka canlının genetiği olmak üzere biyolojik yapısının bir başka varlık olarak aynen kopyalanması ve var edilmesi anlamına gelmektedir. Günümüzde genlerimizin, hücrelerimizin ve bütün organizmamızın klonlanması için girişimler yapılmaktadır. Klonlama teknolojisi sayesinde insanın varlığının en iç derinliklerine ulaşabilmekte, genetiği dâhil bütün biyolojik unsurlarına müdahale edilebilmekte, genleri alınabilmekte, değiştirilebilmekte, düzeltilebilmekte veya şekillendirilebilmektedir. Klonlama, insanın bireyselliğini ve genetik özgünlüğünü ortadan kaldırmaktadır.

Klonlama, insanın biyolojisinin içini ve dışını kontrol edememesi, biyolojik varlığı üzerinde söz ve karar verme imkânını kaybetmesi anlamına gelmektedir. Klonlama, artık özgün ve biricik varlık olma statümüzün kaybolduğu ve kendimiz gibi birçok aynılarımızın veya benzerlerimizin olduğu yeni bir döneme girdiğimiz anlamına gelmektedir. Klonlama, özgün bireysel insanlığımızı ortadan kaldıran bir gelişme olarak aslında insan olmak ne anlama gelmektedir sorusunun bizzat kendisini anlamsızlaştırmakta ve ortadan kaldırmaktadır. Klonlama, insanlığın ortak fıtratını ve varoluşsal bireyselliğini elimine etmektedir. Özgün bireysel insanlığımızı ortadan kaldıran klonlama, insan olmamak ne anlama gelmektedir şeklinde yıkıcı ve kaygı verici bir sorunu ortaya çıkarmaktadır.

Klonlamanın özgün bireysel insanlığımızı ortadan kaldırması, aslında bütün insanların ölçüleceği ve değerlendirileceği standart ve sürü bir insanlığın ortaya çıkması tehlikesini gündeme getirmektedir. Belirli standartlara ve ölçülere göre insanların klonlanması, cinsellik, evlilik, eğitim, siyasal ve sosyal tercihler dâhil insana dair her şeyin klonlanması, belirlenmesi ve dizayn edilmesinin önünü açabilir. Klonlama, sadece biyolojimize, bedenimize ve genetiğimize yapılan bir müdahale değildir. Klonlama, cinselliğimize, ilişkilerimize, toplumsallığımıza, kültürümüze ve psikolojimize yapılan radikal bir müdahale anlamına gelmektedir.

Bütün insanlar, onur, özgürlük ve hak sahibi eşit bireylerdir. Bütün insanlar, bedenleriyle ve ruhlarıyla şerefli ve mükemmel bir varlıktır. Klonlama, insanın onurlu, özgür, hak sahibi eşit ve şerefli olma pozisyonunu sarsmakta, onu çok düşük seviyede bir nesne konumuna indirmektedir. Klonlanan insan, artık eski onurlu, özgün ve özgür birey değildir. Klonlanan insan, onuru, özgürlüğü ve hukuku ortadan kaldırılmış, düşük ve ezik bir canlı konumuna indirilmiş, taklit ve tekrar bir insan müsveddesi olarak anlaşılmaya ve algılanabilme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

İnsanın biyolojik, ruhsal ve sosyal varlığının korunması, geliştirilmesi ve yenilenmesi, felsefe, bilim, sanat ve ahlak başta olmak üzere bütün insani tecrübe alanlarının arzuladığı ve amaçladığı bir durumdur. Din, insanın biyolojik ve ruhsal varlığına, yaratılışına yapılan bi-

limsel ve teknolojik müdahalelere mesafeye yaklaşır. İnsanın biyolojik varlığını değiştiren teknolojiler, aslında insanın varlığına ve yaratılışına yapılan müdahaleler ve manipülasyonlardır. Din, klonlama teknolojisinin insanı muharref, düşük bir varlık seviyesine düşürmesinden kaygı duymaktadır. Bu yüzden insanı tahrif eden her türlü girişime ve teknolojiye karşı insanın mükemmel yaratılışının, aşkın özünün ve insan onurunun korunmasını savunmaktadır.

İnsanın ve diğer canlıların klonlanması, teknolojiyi ve bilimi ellerinde tutan kişilerin ve kliklerin insan olarak sınırlarını ve hadlerini aşmaları anlamına gelmektedir. İnsanın biyolojik yaratılışının değiştirilmesi ve başka bir varlık olarak taklit edilmesi, insani bir faaliyet değil Tanrı'ya ait yaratılış faaliyetidir. Klonlama, insanın insanı tekrar yaratmaya kalkması anlamında Tanrı'yı oynaması demektir. Klonlama, insan ve Tanrı arasındaki sınırların buharlaştığını ve insanın insanüstü yeni güçleri kullanmaya kalktığını gösteren bir girişim ve faaliyettir. İnsanın insanı tekrar yaratmaya kalkması, hiç kimsenin asla girişmemesi gereken bir teşebbüstür. Klonlama gibi insanın sınırlarını aştığı ve Tanrı'yı oynamaya kalktığı azgınlık durumları, insanın bilgisini, emeğini, yeteneğini ve gücünü boşa harcamaktan başka bir sonuç doğurmamaktadır. İnsan, Tanrı'yı oynama sapkınlığından ve saplantısından vazgeçmelidir. Klonlama gibi insanın Tanrı'yı oynamaya kalktığı girişimler, insanın saplantılı ve sapkın durumunu de-

rinleştirmekte ve anormalleştirmektedir. İnsanın biyolojik, psikolojik ve sosyal iyilik hâlini ve sağlığını korumak için klonlama gibi azgınlıklardan uzaklaşması ve arınması gerekmektedir.

İnsan, muhteşem bir biyolojiyle donatılmıştır. Onun biyolojisinin arkasında derin varoluşsal temeli ve âlemi olan ruh bulunmaktadır. Yunus'un ifadesiyle insanda, "bir ben vardır bende, benden içeru." Klonlama kişinin dış benini olan bedenini ve iç benini ikinci varlık olarak yeniden taklit edilerek yaratmaya kalkmak, insana mutluluk, huzur, barış ve esenlik getirmemektedir. Klonlama gibi insanın sınırlarını aştığı girişimler, beşeriyeti, varlığı ve geleceği konusunda derin endişelere, korkulara ve kaygılara sevk etmektedir.

Tanrı'yı oynamaya kalkmak, Tanrı'nın yapabileceği faaliyetleri, insanın yapmaya kalkması demektir. İnsanın Tanrı olma oyunu, Tanrı kadar bilgili, cömert ve yaratıcı olmak için Tanrı'yla rekabet içinde olması demektir. Klonlama gibi girişimlerle insanın tanrıçılık oynaması, aslında insanın doğayla ve canlılarla olan barış ve denge içinde olma şeklindeki fitri sözünü ve sözleşmesini bozması anlamına gelmektedir. Klonlama, insanın kendisi ve diğer canlılar üzerinde tam bir kontrole sahip olduğu sanısını oluşturarak insanın kendisini Tanrı gibi vehmetmesine yol açabilmektedir. İnsanın kendisini Tanrı olarak vehmetmesinin aksine, insanın kendi bedeni ve genetiği dâhil hiçbir canlı üzerinde tam bir kontrole sahip olmadığı ol-

gusu, soğuk bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır.

İnsanın kendisi ve diğer canlılar arasında derin ve doğal bir ilişki vardır. Klonlama, aslında insanın kendisinden ve diğer canlılardan kopması ve onlara yabancılaşmasıdır. İnsan, kendisinin kopyalandığı ve taklit edildiği bir varlıkla, kendisiyle kurduğu sıcak, duygusal, özenli ve özel ilişkiyi kuramaz. Dolly gibi klonlanarak üretilen koyunun insan hafızasında ve tecrübesinde hiçbir duygusal ve düşsel karşılığı bulunmamaktadır. Dolly adlı koyunun klonlanması, büyük bir teknolojik başarı olarak zikredilmektedir. İnsan, hayvanlarla ve diğer canlılarla çok özel ilişkiler kurmaktadır. La Fontaine masalları gibi eserlerde insan, kendi dünyasını hayvanlar dünyasına aktararak anlatmaktadır ve kurgulamaktadır. Klonlanan varlıklar dünyasında, insanın kendisine dair bir masalı, hikâyesi, edebiyatı, felsefesi, sanatı, müziği ve maneviyatı bulunmamaktadır. Klonlamanın, insanın insanla ve diğer canlılarla olan fitri ilişkisini ortadan kaldırması, varoluşsal düzeyde bir sıkıntıdır ve sorundur.

Klonlamayı, bazı güçlerin teknolojiyi, biyolojiyi ve tıbbi kulanarak Tanrı ve insan arasında bir rekabet ve çatışma oluşturmaya çalıştıklarının göstergesi olarak yorumlayabiliriz. İnsanın insanla ve doğayla rekabet etmesine ve çatışmasına gerek yoktur. İnsanlığın, tanrımsı nitelikte olan klonlama gibi güç gösterilerine ve girişimlerine de ihtiyacı yoktur. İnsanın gereksinim duyduğu asli ihtiyaç, insan olmaktır. İnsanı insan ol-

maktan çıkarabilecek klonlama gibi girişimlere insanlık ihtiyacı duymamaktadır.

İnsanın, kendisini ve doğayı korumak, geliştirmek ve tamamlamak için çalışması, üretmesi ve emek sarf etmesi, hiçbir şekilde yasak değildir. İnsanın sağlığını koruması, hastalıklarla mücadele etmesi, tabiatla biyolojik çeşitliliğin korunması için sürekli bilimsel ve teknolojik faaliyetlerde ve üretimlerde bulunması gerekmektedir. Bilim ve teknoloji, insan için bir oyun değildir. Klonlama gibi bir faaliyet, insanın bilimsel ve teknolojik işinden ziyade Tanrı olma oyununu oynadığını göstermektedir. Bilim ve teknoloji araçsallaştırılarak klonlama gibi Tanrı olma oyunlarının oynan-

ması, insanın insan ve diğer canlılar üzerinde yıkıcı bir tahakküm sürecinin kapılarını açmaktadır. İnsanın ve diğer canlıların biyolojik varlığını bir başka varlık olarak tekrar ve taklit etmeye kalkmak, iş ve emek değil yıkıcı bir oyundur. Klonlama olgusu karşısında insanlığın şu gerçekliği yeniden hatırlamaya ve idrak etmeye ihtiyacı vardır: Yaratma ve yaratılış, oyun değildir!

İnsan, doğanın ve tarihin oluşumuna aktif olarak katılmakla ve onu korumakla sorumludur. Klonlama, tarihin ve doğanın akışına yapıcı bir şekilde katkı sunan faaliyet olmaktan ziyade, insanlığı ve doğayı tamamen yıkıma götürebilecek bir potansiyele sahiptir. İnsan, doğaya ve hayata yapacağı bilimsel ve teknolojik katkılarını sorumluluk bilinci içinde ahlaki, hukuki, doğal ve manevi çerçevede yerine getirmelidir. İnsanı, canlıları ve doğayı kontrol etme ve onlar üzerinde tahakküm kurma gibi amaçlar taşıyan klonlama teknolojisinin ahlaki, hukuki, doğal ve manevi bir çerçevesi bulunmamaktadır. İnsanı, canlıları ve doğayı kontrol etmek, onları servet, şehvet ve hâkimiyet hırslarımızın tatmini için araçsallaştırmak sahici insani değerler ve ihtiyaçlar değildir. Klonlama teknolojisinin ahlaki ve hukuki boyuttan yoksun olarak gen, hücre ve organizma üzerinde sınırsız bir şekilde yürütülen bir girişim hâline gelmesi, insanlığın, doğanın ve dünyanın gelecekte nasıl bir şekil alacağı açısından derin kaygılara yol açmaktadır. ■

Klonlama, aslında insanın kendisinden ve diğer canlılardan kopması ve onlara yabancılaşmasıdır. İnsan, kendisinin kopyalandığı ve taklit edildiği bir varlıkla, kendisiyle kurduğu sıcak, duygusal, özenli ve özel ilişkiyi kuramaz.

KUTSALI YANLIŞ YERDE ARAMAK

Doç. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi

Cahiliye Arapları, kuraklık olduğunda sığırların kuyruklarına büyücülükte de kullandıkları eşek dikenini ve ökse otunu bağlarlar, güneş batarken kuyruklarını ateşe verdikleri bu hayvanları tepelere doğru sürerlerdi. Zavallı hayvanlar can havliyle koşarken bunların peşinden seğırtten müşrikler, yağmur yağacağına inanırlardı. Bu âdete, “ökseleme” derlerdi; ne de olsa bu işlemde ökse otu kullanıyorlardı. Ümeyye b. Ebü’s-Salt ve Verak et-Tai gibi hanif şairler, müşriklerin bu gülünç halleriyle eğlenir, onlara takılırlardı. Ümeyye, mısralarında şöyle anlatırdı:

*Bir ökse otu, bir eşek dikenini,
bir de güruh-u baldırı çıplak!*

*Bundan iyisi olamaz, hele şu
eğlenceli manzaraya bak,*

*Düşmüşler bir öküzün peşine,
ne de olsa hazret, yağmur
yağdıracak(!)*

Verak et-Tai ise bu hadiseden şu dizelerle bahsedirdi:

*Yattınız emeksiz, kalktınız
yemeksiz, oh olsun şimdi size!*

*Allah’a el açmadan yağmur
yağdırmak sizin neyinize?*

*Varsa yoksa her zaman bel
bağlırsınız, kuyruğunda ökse
otuyla bir öküz.*

(Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 6/815.)

Cahiliye Araplarının Allah ile olduğu kadar doğayla ilgili de kafaları bir hayli karışıktır. Onlar metamorfoza inanırlar. Aslında bu hâllerle onların her biri, Franz Kafka’nın *Metamorphoz [Dönüşüm]* kitabından fırlamış birer Gregor Samsa’dır. Öykünün başkahramanı Samsa da bir gün uyandığında yatağında kendini kocaman bir böcek olarak bulmamış mıdır? Cahiliye hurafelerine göre herhangi bir adam da pekâlâ Sakif’in un çuvalarını ıslattığı için taştan bir puta dönüşmüş olabilir. Çocukları kendi hâllerine bırakırlarsa alimallah periler tarafından amorf hâle getirilmiş ucubelere dönüşebilirler. Tavukkarasına yakalananların gözlerine devenin hörgücünden alınmış yağ sürmekte ne

sakınca olabilir ki? Varsın biraz gözler kaşınsın... (Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 6/810.) Bir yerde veba olduğunda olsa olsa bu, perilerin mızraklarıyla insanlara saldırısıdır. Öyleyse ne yapıp edip tarladaki ekinler kesilmeli ve peri mızrakları böylece etkisiz hâle getirilmelidir. Bir yılın öldürmek mi? Sakın ha! Yılan demek peri demektir. Yakınları intikam alıverir sonra. Buna da çözüm hazır: Asabi akrabalarının musallat olmasından korunmak için insanlar, başlarına hayvan tezeği dökmelidir. Öldürdükleri yılanın üzerine de bir güzel kül serptiler mi değme gitsin. (Cevad Ali, *el-Mufasssal*, 6/811, 812.) Biraz normalin dışında görünse de onlara göre kutsallık böyle bir şeydir. Çölde gezerken şeytan çarpacağına kafada biraz gübreye gezmek daha iyidir.

Müşrik Araplar, putları Allah’a ulaştıran kutsal varlıklar olarak görme takıntısı yüzünden basiretlerini büsbütün kaybetmişler, hurafelere teslim olmuşlardır. Büyü, peri ve hortlak inancı onların iliklerine işlemiştir. Allah inancı ise puslu ve mitolojik bir düşüncenin parçası hâline gelmiştir.

Allah Resulü’nün örnekliğinde samimi birer Müslüman olan ve vahyin aydınlık ruhun-

da sükûnet bulan insanlar da-
hi zaman zaman zihinlerinin
bir köşesinde kalmış eski hu-
rafelerle didişebilmektedir. Al-
lah Resulü, onların geçmiş i-
nanç sistemlerinin bir parça-
sı olan uğursuzluğun, falcılı-
ğın ve doğaüstü, hayalî bazı
varlıkların hakikatinin olmadı-
ğına dair açıklamalarla onla-
rın tereddütlerini gidermekte-
dir. Nebi, “Salgın hastalık şek-
linde bir canavar yoktur. Kuşla-
rın uçuşuna bakarak kehanet-
te bulunmak asılsızdır. Öldürü-
len kimsenin ruhunun baykuş
olup intikamı alınincaya ka-
dar cesedinin başında bekle-
diği inancı yanlıştır. Safer ayı-
nın hastalık getirdiği doğru de-
ğildir. Gulyabani dediğiniz dev
ve hortlakların hakikati yok-
tur. Gök cisimlerinin insanların
kaderini etkilemesi söz konu-
su değildir.” (Buhari, Tıb, 45 [5757].)
şeklindeki uyarılarıyla hurafe
ve batıl inançları yıkmaya ça-
lışmıştır.

Bunlar arasında gökcisimleri-
nin yeryüzündeki etkisini ifa-
de eden astrolojik hurafelerin
reddi dikkat çeker. Başta Se-
lemeoğulları olmak üzere ba-
zı kabileler bu inancın etki-
si altındaydılar. Bera b. Ma’rur,
Amr b. Cemuh ve Abdullah b.
Amr gibi pek çok meşhur sa-
habi bu kabileye mensuptur.
Kur’an’da anlatıldığı üzere ayın
evreleri hakkında Allah Resu-
lû’ne soru soranlardan (Bakara,
2/189.) biri olan Muaz b. Cebel,
aslen Hazreç’in Udeyoğulları
koluna mensup olsa da baba-
sının vefatından sonra annesi
Hind, Selemeoğullarından bi-
riyle evlenmiş ve Muaz da bu
kabile içinde yetişmişti. Ayın
evreleri hakkında soru soran

diğer sahabi, Sa’lebe b. Gane-
me ise doğrudan Selemeoğul-
ları kabilesindendir. Her iki sa-
habi de şirke karşı son derece
dirençli bir şekilde mücadele
etmiş, hatta Selemeoğullarına
ait putları korkmadan parçala-
mışlardı.

Bu iki sahabinin ayın evreleri-
ne ilişkin Allah Resulü’ne yön-
elttikleri soru, sırf merak se-
bebiyle olabileceği gibi Sele-

“

**Müşrik Araplar,
putları Allah’a
ulaştıran kutsal
varlıklar olarak
görme takıntısı
yüzünden
basiretlerini
büsbütün
kaybetmişler,
hurafelere teslim
olmuşlardır.**

”

meoğulları kabilesinin bir ger-
çekmiş gibi kendilerine sundu-
ğu bazı bilgileri test etmek için
de olabilir. Zira Selemeoğulla-
rı ayın, doğa, bireysel ve sosyal
yaşantı üzerinde etkisi olduğu-
na dair bir inanca sahipti. Müş-
rikler, Menat’a birçok anlam
yüklemişti ve onu gök cisim-
leriyle irtibatı sağlayan bir put
olarak görüyorlardı. Hatta ay

ve güneş gibi gök cisimleriyle
arayı iyi tutmak için Kızılde-
niz kenarında göksel akışa im-
kân verdiği inanan bir nok-
tada mabet dahi inşa etmişler-
di. Gök cisimleriyle kurulan irt-
ibat sayesinde Menat’ın iyilik
ve bereket getirdiğine inanılır,
yardım için ona başvurulurdu.
Öte yandan ölümü verenin; de-
niz, su, rüzgâr ve bulutlar gibi
doğa olayları yanında şans ve
kaderi tayin ederek bireysel ve
sosyal olayları yönlendirenin
de bu put olduğuna inanılırdı.
Kuraklık ve kıtlık zamanlarında
önünde kurbanlar kesilerek o-
nun yağmur yağdırması bekle-
nirdi. Menat’ın, Hicaz’a Güney
Arabistan kanalıyla geldiği yön-
ündeki değerlendirmeler dik-
kate alındığında o bölgede ay
tanrıçası olarak bilinen İl-Mu-
ka’nın boğa şeklinde sembo-
lize edildiği ve ayın evreleriyle
boğanın boynuzları arasın-
da bir bağ kurularak dünyanın
bu boynuzlar üzerinde idare e-
dildiğine olan inancın Arabis-
tan’a da intikal ettiği söylene-
bilir. Bu bakımdan ayette sözü
edilen sorunun, bu inanç etra-
fında sorulmuş bir soru olması
akla yatkındır. Müşriklerin akıl-
daneleri tıpkı Yahudilerin vak-
tiyle Samiri’nin biraz altın, bi-
raz topraktan yaptığı sarı buza-
ğısından medet ummaları gibi
değil midir? Ne de güzel bö-
ğürmektedir o! Musa Peygam-
ber’in kırk günlük Tur Dağı’n-
daki ilahi mikatını fırsat bile-
rek yapılan buzağı heykeli, Mı-
sır’da Firavun’un kutsal ineği
Hathor’a nasıl da benzemiştir.
Ama ne sanat! Sonunda Musa
Peygamber’in kül ederek rüz-
gâra savurduğu koca bir yalan!
(Araf, 7/148; Taha, 20/83-97.) ■

Mustafa SÜS:

“Allah’ın rızası uğruna O’nu ve yüce dinini çocuklara ve gençlere sevdirebilmek adına mücadele etmek istiyorum.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Koruyucu dövüş sanatı olan Ju-Jitsu sporuyla uğraşan, Türkiye şampiyonlukları bulunan, Avrupa şampiyonasına hazırlanan ve görev yaptığı yerdeki çocuklardan Türkiye şampiyonu yetiştiren din görevlimiz olarak bu spora ilginiz nasıl oluştu?

Babam, eski bir güreşçiydi ve bana kendimi korumama yönelik birtakım hareketler öğretmişti. Bunları öğretirken de spora karşı istidadımı fark etti ve beni spora teşvik etti. Evimizin olduğu bölgede hemen hemen her iki sokaktan birinde karate, kungfu, boks, judo gibi dövüş sporlarına ait salonlar bulunmaktaydı. Babamın da yönlendirmesiyle kungfu, kickboks ve sambo sporlarıyla uğraştım. Babam sporun yanı sıra bana İslam kahramanlarının mücadelesinden bahsederek ve onlara dair filmler izleterek bir şuur kazanmamı da istiyordu. Dolayısıyla eğitim öğretim hayatım boyunca hiç bırakmadığım değişik sporlar arasında kendime en yakın olan ju-jitsu sporunu seçtim.

Ju-jitsu, Japonların askerlerine öğrettikleri ayakta kendini savunma, kavrama, fırlatma ve vurma tekniklerine sahip karma bir dövüş sanatıdır. Vücut ve akıl kullanımı ile rakibi etkisiz hâle getirmeye yönelik bu spor baştan ayak parmağına kadar her kası aktif olarak çalıştırdığından tüm kasları kullandığınız fiziksel reaksiyonlara sahip olmanızı sağlıyor. Kungfu, kickboks, sambo, güreş vs. birçok sporu yapmış ve öğrenmiş biri olarak ju-jitsunun hepsini harmanlamış olması bu spora yönelmemi sağladı diyebilirim. Ayrıca Müslümanın hem zihnî hem ilmî hem de bedenî anlamda güçlü olması düşüncesi-nin spora, özellikle de ju-jitsuya beni teşviki yadsınamaz bir gerçek.

Yapmış olduğunuz sporla çocukları, gençleri etkilemeyi başardınız ve hatta aralarından şampiyonlar yetiştirdiniz. Bundan biraz bahsedebilir misiniz?

Ben İstanbul Küçükçekmece’de doğdum, büyüdüm ama aslen Doğanşarlıyım. Her yaz zaten memleketimize gelirdik. Burayı babam bizlere sevdirmişti. Aklımın hep bir köşesinde buraya gelmek ve buradaki çocuklara, gençlere hem dini hem de sporu öğretmek düşüncesi vardı ki Rabbim de bu düşüncemi dua yerine koyup kabul buyurmuş. Göreve başladığımdan itibaren antrenmanlarımı da ihmal etmemiştim. Çocuklardan sporun etkileyici yönüne kapılıp gelenlere bu sporu öğretmeye başladım. Toplanma merkezimiz hep camiydi. Buluşma yerimiz cami, vakitler de hep namaz vakitleri o-

luyordu. Spor için gelen çocuklar ve gençler caminin ve namazın etrafında buluşuyorlardı aslında. Çocuklar beni hem hocaları hem de abileri olarak görmeye başladı. Nerede birinin bir sıkıntısı olsa beni ararlar ve ben de motoruma atlayıp hemen yanlarında olurum. Şimdi onların zihninde de Mustafa Hocamız sürekli bizim yanımızda ve bize çok değer veriyor düşüncesi hâkim. O yüzden de camiyi hiç boş bırakmazlar. Ben de çocuklara hem Kur'an ve dinî bilgi hem de ju-jitsu öğretmeyi sürdürdüm. Bu sporu öğrenmede istikrarlı olan dört öğrencimden ikisi Türkiye birincisi ikisi de Türkiye ikincisi oldu. Hülâsa ju-jitsu sporu, çocuklar ve gençlerin dünyalarına girebilmem adına çok güzel bir vesile oldu.

Çocuklara ve gençlere yönelik gerçekleştirdiğiniz etkinliklerden kısaca bahsedebilir misiniz?

Müftülüğümüze bağlı bir gençlik merkezimiz var. Çocuklarla ve gençlerle cami dışındaki faaliyetlerimizi genellikle burada gerçekleştiriyoruz. Düzenli olarak kitap okumaları yapıyoruz. Başta Peygamberimizin hayatına yönelik kitaplar olmak üzere çocuklarda bir şuur oluşturabilecek kitaplar okuyoruz. Bunların yanı sıra güzel ilçemiz Doğanşar'ın dağlarına çıkıyoruz. Etrafı dağlarla çevrili ve her bir yerinden sular akan ve çok güzel şelalelere sahip Doğanşar'ı keşfediyoruz. Çocuklarla belirli zamanlarda okullarına ve derslerine engel olmayacak şekilde doğa yürüyüşleri yapıyoruz, piknikler düzenliyoruz. Doğaya yönelik yapmış olduğumuz bu gezilerde de Allah'ın nimetleri-

ni ve yaratmadaki güzelliklerini fark etmeye ve ettirmeye çalışıyoruz.

Sizin çocuklarla ve gençlerle bu denli güzel ilişkiler kurmanız cami cemaatiniz ve çevrenizde nasıl bir karşılık buldu?

Çocukların ve gençlerin camiy-le bir şekilde buluşmasından çok memnun oldular. Özellikle de çocukların camide Kur'an okumaları, müezzinlik yapmaları onları oldukça etkiledi. Çocuklarını bana gönül rahatlığıyla emanet ettiler. Ben de onlara Kur'an-ı Kerim ve dinî bilgileri elimden geldiğince öğretmeye çalıştım. Spor konusunda da buranın halkı zaten güreşle anıldığı ve güreşi de bildiği için çok engel olmadı. Hele hele ju-jitsu çalıştırdığım çocuklardan şampiyonlar çıkınca desteklerini daha da artırdılar. Hatta şampiyonaya giderken çocukların tren biletlerini ve masraflarını karşıladılar. Görmüş olduğu güzelliklere in-sanımız kayıtsız kalmıyor.

Genç bir din görevlisi olarak din hizmetinde bulunan büyüklerden edinmiş olduğunuz izlenimlerden, sizin kendi hedeflerinizden kısaca bahsedebilir misiniz?

Öncelikle bir din görevlisinin Hz. Peygamber'in vârisi olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla da Allah'ın (c.c.) bize lütfettiği bu özel göreve layık olmayı yine Allah'tan (c.c.) diliyorum. Bana dinî öğretiyi aşıl原因an anem ve babamdan aksiyoner bir Müslüman olmak gerektiğini öğrenmiştim. Din hizmetinde de başta Hz. Peygamber olmak üzere bütün peygamberlerde ve İslam kahramanlarında hep aktif bir din anlatısını gözlemle-

dim. Ben de hem yaşıma hem de kendi fitratım gereği aksiyoner bir Müslüman ve imam olmayı tercih ettim. Allah'ın (c.c.) bu yüce ve kutlu davasında O'nun rızasını kazanmak adına biza-tihi mücadele etmeyi kendime en büyük hedef seçtim. Allah'ın rızası uğruna O'nu ve yüce dinini özellikle de çocuklara ve gençlere sevdirebilmek adına mücadele etmek istiyorum. Bunu yaparken de Hz. Peygamber'in "Kuvvetli mümin, zayıf / güçsüz müminden daha iyi, daha üstün ve Allah'a daha sevimlidir." (Müslim, Kader, 34; İbn Mace, Zühd, 4168.) hadisi çerçevesinde Allah'ın rızasını her durumda ön planda tutan imanı, ahlakı, irfanı, aklı ve bileği güçlü bir Müslüman olmayı ve kalabilmeyi, sonrasında da bu minvalde Müslüman gençler yetiştirebilmeyi Rabbinden niyaz ediyorum. ■

Öz Geçmiş

Mustafa Süs, 2000 yılında İstanbul Küçükçekmece'de doğdu. İlkokul ve ortaokulu Küçükçekmece'de bitirdi. Küçük yaşlarından itibaren ihtisas mezunu annesinden Arapça dersleri alan Mustafa Süs, ortaokul sonrasında Kur'an kursuna gitti. Burada hem hafızlığını bitirdi hem de Arapça okudu. Eğitim öğretimin dışında dövüş sporlarıyla da ilgilenen Süs, Ju-Jitsu'da Türkiye şampiyonu oldu. 2020 yılında Sivas'ın Doğanşar ilçesindeki Hacışaban Camii'ne imam hatip olarak atandı. Hâlen imam hatip olarak görev yaptığı Sivas Doğanşar'da gönüllü olarak çocuk ve gençlere Ju-jitsu sporunu öğretmektedir.

BAHTIMIN ŞEHİRİ KUDÜS

Gülçin BAĞCI AKAN

Ankara Çankaya Müftülüğü Vaiz

Bir çığlık düşünün; üstüne kat kat örtüler örtülmüş, yıllarca sessiz ve boğuk bir şekilde duyulmayı bekleyen. Beklerken sadece nefsinin değil duyması gerekenleri mesuliyetten kurtarmayı şiar edinen. Onları mabedine, haremine sahip çıkmaya davet eden.

Bir tugay düşünün; sinsi sinsi vatanına, halkına, kutsalına kastedenlerin zulmünü dünyanın gözü önüne sermek için adım adım ilerleyen. Elinden alınan kıymetlerin ve başta imanın hatırına zalime dur demek için cenge çıkan.

Bir insanlık görüyoruz din, dil farkı gözetmeksizin dünyanın her köşesinden huruç eden, vicdanının sesini herkese duyurmak için yollara dökülen.

Bir gençlik görüyoruz; işte tam burada, yanı başımızda. Adına “Z Kuşağı” denilip içi süfli gayelerle boşaltılmaya çalışılırken ayaklarına, beynine ve kalemine gelen Kudüs gücüyle yükselen.

Bununla beraber bir güruh görüyoruz; kendilerini aydın, sanatçı, gazeteci, entelektüel gibi içini dolduramayıp altında kalacakları ünvanlarla vasıf-

landıran ve vicdanlarının ibresi sokak hayvanlarına alakadan yukarı çıkmayan. Her şartta merhametini konuşturup yıkıntılar arasında ne kadar kaldıysa ailesini başına toplayıp onlara yemek pişirebilen kadınları görmeyip kadın hakları savunuculuğuna soyunanları izliyoruz hayretle. Ve ailesi, oyuncakları, hayatı elinden almış çocukların ellerini açıp “Ya Rab” diyerek yutkunuşlarıyla ilgilenmeyen, kendini dünyaya çocuklarına adadığını iddia edenlere bakıyoruz şaşarak.

Kudüs ve bilhassa Gazze halkının ne kadar özel insanlar olduklarını, insanlığın izzetini ve vakarını taşıırken tüm dünyanın gönlüne nasıl girdiklerini müşahade ediyoruz anbean.

Şefkat ve merhameti tüm dünyaya yetecek kadar büyük olan kadınların, zulme en çok layık görülenler olduğunu; saflıkları, temiz dünyaları ve aldanişlarıyla bulundukları ortama neşe katan, huzur veren çocukların, canına kastedildiğini, dünyanın kana bulanışını seyrediyoruz dehşetle.

Yetmez mi peki seyretmek, hayret etmek, dehşete kapılmak? Kıyam etmek gerekmez

mi? Kunut gerekmez mi? Zereden kürreye ne düşerse hissesine, “Ben de varım.” demek gerekmez mi? Sonuca takılmadan, “Yapsam ne olacak ki?” demeden, düşmanı gözünde büyütmeden silkinmek gerekmez mi?

Cemil Meriç’in de dediği gibi “Yaptığı iyilikten fayda bekleyen tefecidir.” ve düşmanı gözünde büyütme damarlarındaki yüce kudreti küçültüp hezimetini baştan kabul etmektir.

İnsanlığın ve milletimizin tarihi Kudüs’le dopdolu iken, bereketli topraklarıyla Kudüs tüm hükümdarların emellerini kaptırıp onlara fetih rüyaları gördürürken ne oldu da son yüzyılda dilimiz lal, kalbimiz kilit, kalemimiz felçli kaldı? Şimdi ne oldu da her dilde mazlum kelimesinin karşılığı Filistin oldu, Gazze oldu? Şimdi ne oldu da alışverişte, yeme içmede, eğlencede elimizin gitmediği, yüreğimizin yetmediği, cüzdanımızın açılmadığı, ayaklarımızın adım atmadığı o hayırlı bilincin adı boykot oldu?

Vaktiyle bir Yahudi ve bir Hristiyan komşu gül gibi geçinip gidermiş. Bir gün Hristiyan komşuya garip hâller olmuş. Yahu-

di komşusuna eziyet ve hakarete başlamış. Anlam veremediği durumu komşusuna soran Yahudi şu cevabı almış: “Yahu siz bizim peygamberimizi nasıl çarmıha gerersiniz?” Yahudi hayretle “Onun üzerinden 2000 yıl geçti.” deyince Hristiyan komşunun cevabı dimağı donduran cinstenmiş: “Ben yeni duydum.”

Bir genç kız, işgalci askerlerce tartaklanır. Bunu görüp de müdahale eden delikanlıyı ve o kızı şehit ederler. Olayı duyup toplananların huzurunda şehit delikanlının babası şehit kızı nikahları cennette kıyılmak üzere babasından ister. Bu eşi benzeri görülmemiş nikaha hayret ve hayranlıkla bakan, kendi düğünlerini hayıflanarak anan çiftler...

Torununu metanetle Rabbine uğurlarken “canımın canı” diyerek gözlerinden öpen dedeyi seyrederken torununa bakmaya kıyamayan dede ve ninelere...

Çocukları için un almaya giderken eve bıraktığı ailesini döndüğünde yıkıntılar altında gö-

rünce vakarını bırakmadan gözyaşı döken anneyi görüp de evladım yemek seçiyor diye dertlenmesini yutkunan anneler...

Mikrofon uzatan gazeteciye kucağındaki şehit bebeğini sanki hayattaymış gibi sallayarak cevap veren babayı görüp de çok yakınındaki evladına uzak kaldığını fark eden babalar...

Kendisine sanal neşeler, suni gülmeler aramak üzere sosyal medyanın dehlizlerinde karanlığa gömülmüşken hak davası uğruna işgalci askerlerce götürüldüğü sırada inadına gülümseyen vakur genci görüp de hayran olan gençler...

Yeni fark etmiştir hepsi belki de Müslümanların bir vücudun azaları gibi ortak acıya, ortak derde sahip olduğunu. Kim bilir belki de yeni duyduk ayılmamız için sunulan kahvelerin bizi ayakta uyuttuğunu, ferahlamak amacıyla içtiğimiz serin içeceklerin ciğerlerimizi yakmak için üretildiğini. Her yeri bembeyaz temizleyen ürünlerin, vicdanları kendi konforundan başka bir şey önemseye-

meyecek kadar kararttığını yeni anladık, kim bilir!

Gerçek şu ki şehirlerin de insanlar gibi kaderleri vardır. Bazı şehirler kaderlerini sadece içinde taşıdıkları insanlarla paylaşırken bazılarınınkı zamanı ve mekânı aşar. Tüm insanlığı ve tüm coğrafyayı kuşatır. İşte, Kudüs bu şehirlerdendir. Kudüs’ün murabıtları kendi kaderlerine eklenen bu kaderin farkındalar ve her gün Mes-cid-i Aksa’da ne pahasına olursa olsun nöbette kalıp emanete sahip çıkmaktalar. Sıra artık bizde değil mi? Bizim bah-tımıza Kudüs’ten ne düştü? Biz Kudüs’ün bahtındaki kara yazılardan bir nokta mıyız, yoksa o bahtı ağartacak meşaleler miyiz? Karar insanlığın.

Filistin özelinde Gazze’den bah-tımıza klas bir duruş da düşmeli. Zalimin karşısındayız ve mazlumu merhum Nuri Pakdil’in tabiriyle anti-kapitalist, anti-siyonist, anti-emperyalist ve anti-firavunist bir selamla selamlıyoruz. Selam olsun o cennet biletini en önlerden alan sabikun ve evvelun olanlara. ■

AĞAÇLARIN ÖĞRETİSİ

| Özlem KARAPINAR

Dinlemeyi bilen kulaklara ağaçlar hakikati fısıldar. “Ağaçlar en etkili vazirler olmuştur benim için.” der Hermann Hesse. Benim için de ağaçlardan öğrenecek çok şey var. O gümrah ağaçların altında dinlenirken bulduğum huzuru hiçbir yerde bulamam, kırlarda yalnız başına duran bir tek ağaçtan da gür ormanlardan da öğreneceğim çok şey var. Ağaçlar, toprak, doğa insanın hayret duygusunu besliyor. Bu yüzden ne zaman doğada yürüyüşe çıksam, taşa toprağa dokunsam, yabandaki canlıların sesine kulak versem inancım tazelenmiş olarak dönerim. Özellikle yazları biraz daha geniş vakitte ormanda yürüyüş yapmak âdetimdir. Kayın ağacının gri, mermer gibi gövdesine hayran kalırım; avucumun içiyle hafifçe vurduğum zaman karşımda kaya gibi sert birinin duruşuyla karşılaşırım, ellerimi ağacın gövdesinde dolaştırdığımda yumuşak yosunlarını fark ederim. Kayın ormanlarında yosunlar büyük taşları yeşil bir halı gibi sarar, kadife bir kumaşa dokunuyormuşsun gibi hissettirir. Elimi bir iki dakikadan fazla içinde tutamadığım o buz gibi dereler, dağ başlarında kendi hâllerinde coşkun bir şekilde akarken bana, yaşamı nasıl da ıskaladığımızı haykırır. Plastik şişelerin içindeki ılımış suyun tadını anımsadığımda tiksiniyorum, her şeyden habersiz o coşkun ırmaklara imrenirim.

Ağaçtan uzaklaştık, ormandan çekildik, şelaleleri kuruttuk, toprağa küstük, toprağa emek vermekten ve ekmekten uzak düştük,

Tanrı'yı unuttuk. Çocuklarımızı düşünüyorum; bir tohumun fidana dönüşmesini bilmeden büyüyen çocuklarımızı... Buğday başaklarının arasında gezmeyen, ekmeğin yolculuğunu bilmeyen çocuklarımız. Bir bitkinin topraktan çıkışını görmeyen bu çocuklardan hayreti aldık, ekinlerin büyümesini izlememiş çocuklardan sabrı çaldık, topraktan kopardığı domatesi, ağaçtan topladığı elmayı yemeyen çocuklardan şükürü aldık. Birlikte ekip biçmeyi, üretmeyi görmeyen çocuklardan dayanışmayı aldık. Hatırlarsınız, Cengiz Aytmatov'un *Toprak Ana* kitabında, onlar toprağa bir verdiyse toprak onlara on vermişti, onlar çalıştıkça bolluk bereket olmuştu, çocuklar büyümüş birer hane olmuştu. Ta ki savaş gelip kapı-

larını çalana kadar toprak ananın koynunda büyümüşü bebekler. Şimdi ise bir bitkinin boy vermesini bilmeyen çocuklarımızdan yaratılışın tecelisinini anlamalarını bekliyoruz. Oysa doğadan koptuk, topraktan uzaklaştık, betonların içinde doğduk, betonların içinde büyüdük. Hayret duygumuzu yitirdik; beklemeyi, sabretmeyi, mücadeleyi, şükretmeyi, inanmayı, Yaradan'ı unuttuk. Toprakla bağı kopan çocuklarımıza ilahi mucizeyi nasıl anlatabiliriz? Sandık ki bu teknoloji, bu yüksek kuleler her şeye kadirdir. Doğayı ikinci plana attık. Ona kötü davrandık, ona zulmettik. Suları kirlettik, havayı kirlettik, toprağı kimyasallara boğduk. Sanayi devrimi sonrası zenginler kasalarını doldursun diye kadın erkek

ölürcesine çalıştık. Çocuklarımızı kreşlere bırakıp fabrikalara koştuk. Biz çalıştık, onlar zengin oldu. Atıklar doğayı zehirledi, toprak kirlendi, tohum bozuldu, dağ başında coşkun akan su plastıklere hapsedi. Şimdi durmuş hayıflanıyoruz; mevsimler eski mevsim değil, yaz ortası fırtına sel, kışın kar yok, doğanın dengesi şaşıtı diye. Bunu biz yaptık, el birliğiyle, bitmez tükenmez hırslarımızla yaptık. Rus yönetmen Andrei Tarkovsky, *Bir Delinin Haykırışı* filmindeki o müthiş manifestosunda şöyle söyler: "Sadece doğaya bak hayatın ne kadar basit olduğunu göreceksin. Bir zamanlar olduğumuz yere dönmeliyiz. Yanlış tarafa döndüğün noktaya. Hayatın ana temellerine geri dönmeliyiz... Suları kirlenmeden..."

Basit bir yaşamı özlüyorum. Doğanın kucağını özlüyorum. Artık çok zor olsa da apartmanları bırakıp doğanın kalbine dönmek en azından onu korumak durumundayız. Ekosistemin bir parçası olarak ekolojik dengeyi gözetmeliyiz. En çok tüketimi kendileri yaptığı hâlde büyük güçlü devletlerin çıkarlarına dokunmayan o iklim sözleşmelerinden bahsetmiyorum. Açıkçası her bir vatandaşına enerji ulaştırılamayan az gelişmiş ülkeler varken fosil yakıtlara bağımlı, tüketim bağımlısı ülkelerin tavsiyelerini ciddiye alamıyorum. Bugün Hindistan'da yaklaşık 700 bin hane ateş yakarken biokütle kullanıyor, yani yemek yapmak için tezek yakıyor. İzlediğim bir belgeselde hanelerin yaklaşık yüzde otuzunda elektrik olmadığı söyleniyordu. Dünyadaki bazı ülkelere enerji ulaşmıyor, bazı ülkeler ise dünyanın tüm kaynaklarını sömürüyor, bu durumda insan kendisine önerilen o iklim sözleşmelerini ya da yaptırımları sorgulamadan edemiyor. Bunu bir doğasever olarak üzümlere söylüyorum. Bu nedenle toprağı ekip biçmeyi bilen, onun dilinden anlayan o çevre bilincini tekrar edinmeliyiz. Çevre ve doğa konusunda kendi kodlarımıza dönmemiz gerektiğine inananlardanım.

Yazın bahçemizde vişne ağacından vişneleri toplarken en üst dalları toplatmazdı annem. Onlar kuşların hakkı derdi. Ben o kurdun kuşun hakkını ayıran, temizlik imandandır diyerek çevresini temiz tutan, israf haramdır diyerek israf etmeyen geleneğin hatırlanma-

sı taraftarıyım. Yazları ormanda, kırlarda, dereler boyunca gezerken sağda solda çöpler görüyorum, pet şişe, poşet, ip... Oysa çocukluğumda da bu dolaştığım yerlerde dolaşırdım ancak çöp diye bir şey yoktu. Pet şişe kullanılmak üzere kaldırılırdı, poşetler ihtiyaç olursa diye saklanırdı... Ne değişti de o israf etmeyen annelerin çocukları israf eder, sağa sola çöp atar hâle geldi? Bir zamanlar olduğumuz yere dönmeliyiz.

Doğada yürüyüş yaparken genellikle patikaları takip ederiz. Bizden önce birileri yürümüşdür, iz yapmıştır adımlar. Başkasının geçtiği yoldan geçeriz; bir nevi izlerini takip ederiz, tecrübelerinden faydalanırız. Bizler geçmişin izinden yürümeyi kaybettik.

Bizler için ağaçlardan öğrenecek çok şey var. Geleneğimizde de ağaçların yeri ayrıdır. Eski Türk kültüründe dahi ağacın yeri vardır. Anıt ağaçlar, ulu cınarlar, evliyaların türbelerinin yanı başındaki ağaçlar... Ağaçları sevmeliyiz. Hz. Muhammed (s.a.s.) bir hadisinde, "Yarın kıyametın kopacağını bilseniz bile bugün elinizdeki fidanı dikin." der. Bir gün Uhud görününce yakınlarına şu dağı görüyor musunuz diye sorar. Sonra da "Biz Uhud'u severiz, Uhud bizi sever." buyurur. Burada bir nevi dağa olan muhabbet dile getirilir. Ağacı sevmeliyiz, tabiatı sevmeliyiz, dağa muhabbet beslemeliyiz. Binbir telaş içinde koşturduğumuz şu hayat, bir an durup göğe bakmamıza bile fır-

sat vermezken doğa yavaş yavaş yok oluyor.

"Çırpını çırpını giden atlardan indik, girmek için patavatsız yurttaşlar sırasına." diyor şair. Arkada bıraktıklarımızı hatırlayalım, dağa arkamızı dönme-yelim, ağaca ve yaratılana hayranlığımızı yitirmeyelim. Kudret eline hayret! Ağaçlar en etkili vaizlerdir bizim için. ■

**Ağaçtan
uzaklaştık,
ormandan
çekildik, şelaleleri
kuruttuk, toprağa
küstük, toprağa
emek vermekten
ve ekmekten
uzak düştük,
Tanrı'yı unuttuk.
Çocuklarımızı
düşünüyorum; bir
tohumun fidana
dönüşmesini
bilmeden büyüyen
çocuklarımızı...**

KEHF SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kur'an-ı Kerim'deki sıralamada on sekizinci, iniş sırasına göre altmış dokuzuncu sırada yer alan Kehf suresi, 110 ayetten oluşmaktadır. Gaşiye suresinden sonra Mekke'de nazil olmuştur. (İbn Aşur, *et-Tahrir ve't-tenvir*, Tunus: 1984, 15/241-242.) Surenin 28, 83 ve 101. ayetlerinin Medine'de indiğine ilişkin rivayetler, gerek ayetlerin akışı ve muhtevası gerekse üslubu bakımından zayıf bulunmuştur. (Derveze, *et-Tefsiru'l-hadis*, Kahire: Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabi, 1383, 5/50.) Sure ismini, 9-26. ayetlerde kıssası anlatılan ve "mağara arkadaşları" anlamına gelen Ashab-ı Kehf'ten almıştır. Söz konusu kıssada inançları sebebiyle öldürülmekten kurtulmak ve dinlerini korumak amacıyla bir mağaraya sığınan gençlerin mucizevi hâlleri anlatılır. Bunun yanında surede ayrıca iki bahçe sahibi ile arkadaşı arasında geçen konuşma, Hz. Musa ve Hızır arasındaki yolculuk ile Zülkarneyn kıssası yer alır.

Surenin nüzul sebebine ilişkin tefsir kaynaklarında şöyle bir olay nakledilir: Müşrikler, Allah Resulü'nün peygamber olup olmadığını araştırmak ve konu hakkında bilgi almak üzere kıssacılığı ile bilinen Nadr b. Haris ile Uk-

be b. Ebu Muayt'ı Medine'deki Yahudi âlimlerine gönderir ve kendilerine şunu söylerler: "Muhammed'in durumunu onlara sorun, vasıflarını ve söylediklerini anlatın; onlar kitap ehlidir, peygamberler hakkında bizim bilmediklerimizi bilirler." Bu iki adam, Medine'ye giderek meseleyi Yahudi âlimlerine anlatırlar. Onlar da Ashab-ı Kehf, yeryüzünün doğu ve batısına giden kişi ve ruh konularında Hz. Peygamber'e soru sormalarını, eğer bunları bilirse onun peygamber olduğunu ve ona inanıp uymalarını aksi hâlde ona istediklerini yapabileceklerini tavsiye ederler. Nadr ile arkadaşı Mekke'ye dönünce bunları Hz. Peygamber'e sorarlar. Allah Resulü de bu soruların cevaplarını bir gün sonra vereceğini bildirir, fakat "inşallah" demeyi unuttur. Beklediği vahiy gelmeyince de müşrikler Efendimizin aleyhinde konuşmaya başlarlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber büyük bir sıkıntıya düşer ve çok bunaldığı bir sırada on beş gün sonra Cebrail (a.s.) yukarıdaki soruların cevabını içeren Kehf suresini getirir. (Taberi, *Camiu'l-Beyan*, Kahire: Daru Hicr 2001, 15/143-144.)

Elmalılı Hamdi Yazır, bu rivayeti hadis tekniği açısından zayıf bulur. Ayrıca o, ruhla ilgili

olan sorunun daha önce nazil olan İsrâ suresinin 85. ayetinde açıklandığını ve bu sebeple rivayetin ihtiyatla karşılanması gerektiğini söyler. Yazır'a göre surenin başındaki ayetler, "Allah çocuk edildi." şeklindeki bir iddianın ilmî dayanağı bulunmayan büyük bir yalan olduğunu açıklamak, bu sözü söyleyenleri uyarmak ve onları tevhide davet etmek için indirilmiştir. Zülkarneyn ile ilgili sorunun cevabı da bunun tamamlayıcısı olmuştur. (Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3219-3220.)

Allah'a hamd ile başlayan Kehf suresinin ilk ayetlerinde, iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlara içinde ebedî kalacakları güzel bir mükâfatı (cennet), iman etmeyenlere ise çetin bir azabı bildirmek için Kur'an'ı gönderen Allah'ın şükredilmeye layık olduğu belirtilir. Daha sonra O'na çocuk yakıştıranların bu sözlerinin büyük bir yalan ve iftira olduğu ifade edilir. Ayrıca melekleri Allah'ın kızları konumuna koyan bazı müşrik Arapların gerçek dışı ve cehalet ürünü olan bu inançları reddedilir. Ardından insanların Kur'an'a inanmamaları sebebiyle helak olacakları korkusuyla büyük bir üzüntü duyan Hz. Peygamber teselli edilerek bu kadar üzülmemesi gerektiği hatırlatılır. Daha sonra ise kimin daha güzel eylemlerde bulunacağını denemek için yeryüzündeki tüm nimetlerin dünyanın bir süsü olarak çekici hâle getirildiği bildirilir. (Kehf, 18/1-8.)

Surenin 9 ila 26. ayetleri arasında Ashab-ı Kehf kıssasına yer verilir. Bu kıssada, putperest bir kavmin içinde Allah'ın varlığına ve birliğine inanan, göklerin ve yerin Rabbin-den başkasına asla ibadet etmeyeceklerini açıkça ilan edip şirke karşı duran birkaç gencin hikâyesi anlatılır. Kavimlerinden gördükleri baskı ve zulüm nedeniyle inançlarının gereğini yerine getiremeyeceklerini ve bu yüzden öldürüleceklerini anlayan gençler, köpeklerini de yanlarına alarak bir mağaraya sığınır ve içinde bulundukları durumdan bir çıkış yolu göstermesi için Allah'a dua ederler. Bunun üzerine Allah onların dualarını kabul eder ve kendilerini orada uzun müddet derin bir uykuya daldırır. İnsanların, öldükten sonra dirilmenin ve kıyametin şüphe götürmeyen bir gerçek olduğunu anlamaları için Allah Teâlâ tarafından uyandırılırlar. Gençler, o mağarada bir gün veya daha kısa bir süre uyuduklarını zannederler. O gençlerden biri yiyecek almak üzere şehre gittiğinde ve halkla temas kurduğunda insanlar, onların bu durumunu öğrenir. Böylece Allah'ın vadinin hak olduğuna ve kıyametin mutlaka geleceğine inanırlar. Daha sonra gelen ayetlerde dünya ve ahiret hayatı mukayese edilerek insanlara öğüt verilir. Devamında yegâne sığınılacak varlığın ancak Yüce Allah olduğu, O'nun rızasını arzulayarak sabredip dua etmek gerektiği, böyle yapanların ahiret yurdunda muhakkak karşılığını alacakları ifade

edilir. İnkâr eden zalimler için ise onları çepeçevre kuşatacak bir azabın geleceği bildirilir. (Kehf, 18/27-31.)

İnanan ve inanmayan insanların ahirette karşılaşacakları sahneyi anlatan bu ayetlerin ardından bunları pekiştirecek iki misal verilir. İlk misalde, kendisine çok sayıda nimetin yanında iki güzel bahçe de verilen, malının yok olmaya çağını ve kıyametin kopmaya çağını iddia eden kişi ile hakiki bir mümin arasında yapılan bir konuşmaya yer verilir. Söz konusu misalde mümin olan kişinin bu kimseye iman ve salih amel konusunda öğüt verdiği, kendisini mükemmel bir şekilde yaratan Allah'a ortak koşmaması gerektiğini hatırlattığı ancak servet sahibi olan şahsın ise Allah'a iman edip O'nun verdiği nimete şükretmek yerine malını arkadaşına karşı böbürlenme ve nankörlük vesilesi yaptığı ve sonunda tüm varlığını kaybederek derin bir pişmanlık yaşadığı anlatılır. İkinci misalde ise dünya hayatının gökten indirilen yağmura benzetilip bu sayede bitkilerin yetiştiği, ancak arkasından rüzgârın savurmasıyla çerçöp hâline dönüştüğü ifade edilir. Böylece fâni olan dünya hayatının, ebedî olan ahiret hayatını elde etmenin bir vasıtası olarak değerlendirilmesi gerektiği bildirilir. Devamında, sahip olunan servetin ve çocukların dünya hayatının süsü olduğu hatırlatıldıktan sonra Allah katında kalıcı olanın salih ameller olduğu belirtilir. (Kehf, 18/27-49.)

50-59. ayetlerde ise Hz. Âdem ile Şeytan kıssasına yer verilerek Allah'ın meleklerle Âdem'e secde etmeleri yönündeki emrine rağmen İblis'in buna uymadığı bildirilir. Böylece Allah'ın ve peygamberinin yolunu bırakıp da hem Allah'ın hem de insanların düşmanı olan İblis'in ve soyunun yolundan giden sapkın insanlar uyarılır. Daha sonra peygamber göndermek, kitap indirmek gibi ilahi nimetlere atıf yapılarak kulların bu nimetlere şükürle karşılık vermeleri istenir. Devamında ise Allah'ın ayetleri kendisine hatırlatıldığı halde kibirlenip de bunlara sırt çevirenlerin büyük bir azapla karşılaşacakları haber verilir.

60-82. ayetlerde ise Hz. Musa ile kendisine hikmet verilmiş olan bir zatın kıssası anlatılır. Söz konusu kıssada Hz. Musa, müfessirlerin birçoğunun Hızır (a.s.) olduğunu belirttikleri bu kişinin ilminden faydalanmak için yapacağı yolculuk esnasında ona arkadaş olmayı teklif ettiği, onun da Hz. Musa'dan sabırsızlık gösterip yaptıklarının hikmetini sormamak kaydıyla bunu kabul edebileceğini söylediği belirtilir. Hz. Musa'nın da onun bu şartını kabul etmesiyle yolculukları başlamıştır. Arkadaşı önce üzerinde bulundukları gemiyi deler, ardından küçük bir çocuğu öldürür, daha sonra ise uğradıkları beldenin halkı kendilerini misafir etmedikleri hâlde orada yıkılmak üzere duran bir duvarı tamir eder. Her seferinde verdiği sözde durmayıp yapılanların hikmetini soran Hz. Mu-

**Allah'a
hamd ile
başlayan
Kehf
suresinin ilk
ayetlerinde,
iman edip
dünya ve ahiret
için yararlı işler
yapanlara içinde
ebedî kalacakları
güzel bir mükâfatı
(cennet), iman
etmeyenlere
ise çetin bir
azabı bildirmek
için Kur'an'ı
gönderen Allah'ın
şükredilmeye
layık olduğu
belirtilir.
Daha sonra
O'na çocuk
yakıştıranların
bu sözlerinin
büyük bir
yalan ve
iftira olduğu
ifade edilir.**

sa'ya arkadaşı artık beraberliklerinin sona erdiğini söyler ve ilk bakışta yanlış gibi gözükken davranışlarının gerçek nedenlerini anlatır. (*Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: DİB Yayınları, 3/570-572.)

Bu ayetlerde olayların, görünenin dışında başka sebepleri, anlamları ve amaçlarının da bulunabileceğine işaret edilmiştir. Surenin 83-101 ayetlerinde Zülkarneyn kıssası yer alır. Burada kendisine iktidar ve ihtiyaç duyduğu her şey için vasıta verildiği bildirilen Zülkarneyn'in önce batıya sonra doğuya gidip karşılaştığı toplulukları uyardığı, ardından iki dağ arasına ulaştığında Ye'cuc ve Me'cuc'un kendilerine zulmettiğini söyleyen bir kavimle karşılaşarak onlar için saldırılara karşı korunmalarını sağlayacak bir set yaptığı bildirilir. Ayrıca kıyametin kopmasına ve surun üfürülmesine, Ye'cuc ve Me'cuc gibi saldırgan toplulukların kıyamette azapla yüz yüze geleceğine temas edilir.

Sonraki ayetlerde ise (Kehf, 102-110.) Allah'ı ve ahireti inkâr edenlerin dünyadaki çabalarının boşa gidip acıklı bir azaba uğrayacakları, iman edip iyi davranışlarda bulunanların ise Firdevs cennetine girecekleri belirtilir. Sure, Yüce Allah'ın bilgisi için bir sınır olmadığının açıklanmasının ardından Hz. Peygamber'in de bir beşer olduğunu, Rablerine kavuşmayı ümit edenlerin O'na ortak koşmaksızın iyi ve erdemli işler yapmalarının gerekli olduğunu bildiren ifadelerle sona erer. ■

“Çeker avaze tiz eder perde

Hoş ser-agaz eder muhayyerde” dediğine bakmayın şairimiz Şeyhi’nin, buradaki muhayyer musikimizdeki makamlardan biridir. “Muhayyer” makamında bir şarkı dinlemekte elbette muhayyersiniz.

Muhayyerlikte fazlaca serbestlik var:

Meşru sınırlar içerisinde istediğinizi yapıyor, dilediğinizce gezip dolaşıyor, başkasının sözünden ziyade kendi gönlünüzün sözünü dinliyor, bir ölçüde başına buyruk diyebileceğimiz bir hayat yaşıyorsanız muhayyersinizdir.

O kadar kendinizden emin olmayın, sizin kendinizi muhayyer bıraktığınız kesin olmasına kesin de sizi muhayyer bırakmış olabilirler.

Muhayyerlik kelimenin doğası gereği seçim özgürlüğüyle ilgili.

Bir şeyi seçme iradesi gösteriyorsanız muhayyersiniz. Nasıl davranacağınızı seçersiniz. Ne yiyip içeceğinizi, kiminle konuşup konuşmayacağınızı, neyi alıp satacağınızı seçersiniz.

“Alıp satma” demişken yaygın kullanımı itibarıyla muhayyer olma durumu burada başlıyor.

Gelenekte karşılığı olan, yazılı kurallara bağlanmasa da yüzyıllardır bu topraklarda hükmünü yürüten bir “ürün iade garantisi” sistemini oluşturuyor muhayyerlik.

Muhayyer olarak satın aldığınız bir ürünü beğenmediğiniz takdirde iade edersiniz.

Aldığınız ürünü beğenmediğiniz takdirde iade etmeniz sizi muhayyer kılarken satıcı ürünü alıp almamakta muhayyer değildir artık. Satarken sizi muhayyer bırakmıştır çünkü.

Artık muhayyer de çekildi aramızdan.

Hatırını gözetmekte elbette muhayyersiniz ancak bize düşen yine de böyle “seçkin” bir kelimeyi hatırlatmak...

MUHAYYER

RENK ŞÖLENİNİN MİMARİ

Vitray Sanatı

Islam terbiyesiyle hayata bakan ecdadın, fitratın sesine kulak vermesinin adıdır vitray sanatı. Madde ve mana bütünlüğünü göz ardı etmeyen bir fikriyatın ürünüdür. Fiziki ihtiyaçlar doğrultusunda kapalı bir mesken inşa ederken ruhun ihtiyaçlarını görüp gözetken, ona teneffüs edeceği feyyaz bir ortam ihzar eden kıymetli ruhların insanlığa hediyesidir. Ubudiyeti ile arşa yükselirken her bir beşer, bir bağıştanın içinde gibi renklerle asude olur gönüller. Mabedin demirbaşları duvarlar bile nasipsiz kalmaz bu şölen. Üzerinde türlü renk ve desenleri misafir eder. Sani-i hakikin sanat eserlerine bir ayna hükmüne geçer.

Kâinatın ışığından mabetlere yansıyan şulelerin adıdır vitray. Dört duvar arasında bile tefekkür vesilesi olur ruha. Ecdat yadigârı bu eşsiz sanatın adı Osmanlı'da revzen-i menkuş olarak isimlendirilir. Revzen-i menkuş daha çok cami duvarlarının iç yüzlerinde görülen bezemeli sabit pencere camlarıdır.

Tabiatın güzelliği ve renkleri revzen ile camilere süzülür. Hayatın neşe ve cümbüşü onun ışığında görülür.

Süleymaniye Camii ve imaretinin inşaatına ait defterlerde-

ki kayıtlarda, 1557 yılında çalışan sanat erbabı arasında camcı ustalarına da camgeran adı verilmiştir. (Özgümüş, "Üzlifat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.7, s.37-41.) Bu nadide sanatın ustaları, bir ibadet neşvesi ile süslerler mabetleri. Yaşamın yedi renginden yoksun bir mekân tasavvur edemezler hiçbir zaman. Osmanlı'da mimarlar gün ışığından bolca istifadeye elverişli yapılar inşa etmişler, camgeranlar ise sıklıkla bu ışığı kâinatın renk şöleninden mahrum bırakmamayı tercih etmişlerdir.

Çeşitli vitray yapımı yöntemleri olmakla birlikte Osmanlı binalarındaki vitraylar, düz ve kemerli pencerelerin her ikisinde şu şekilde yapılır: "Önce süslencek pencerenin açıklığından biraz daha büyük düz bir tahta levha hazırlanır. Yatay olarak yere konulan tahtaya renkli camların uygulanacağı pencere açıklığının şekli çizilir. Çizgilerin üstüne kenarlıklar çakılarak bir çerçeve meydana getirilir ve içine de kompozisyonun deseni çıkarılır. Daha sonra modelde belirtilen biçim ve renklere göre camlar kesilir. Bu camlar kenarları alçıyla tutturulabilsin diye daha büyükçe olur. Cam yerleştirilecek yerler, alçı pervazların kalınlığının yarısına kadar lüleci hamuruyla doldurulur, alçı pervazla-

ra tekabül eden yerler ise serbest ve çukurda kalır." (Özgümüş, "Üzlifat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.7, s. 37-41.)

Bir başka revzen-i menkuş yapım yöntemi ise şöyle tarif edilir: "Daha ince ve süslü vitrayların yapılması için ise başka bir yola başvurulur. Bu metotta motif, sertleşmiş bir alçı tabakasını özel bıçaklarla kazıyarak elde edilir. Oyma işlemi bitince camlar modele uygun olarak yerleştirilip aralarındaki boşluklara hafifçe camların üstüne taşacak şekilde sıvı alçı akıtılır. Bu kısım alçı çubuklarının diğer yüzünü oluşturur. Hazırlanan pano daha sonra yerine oturtulur." (Özgümüş, "Üzlifat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.7, s. 37-41.)

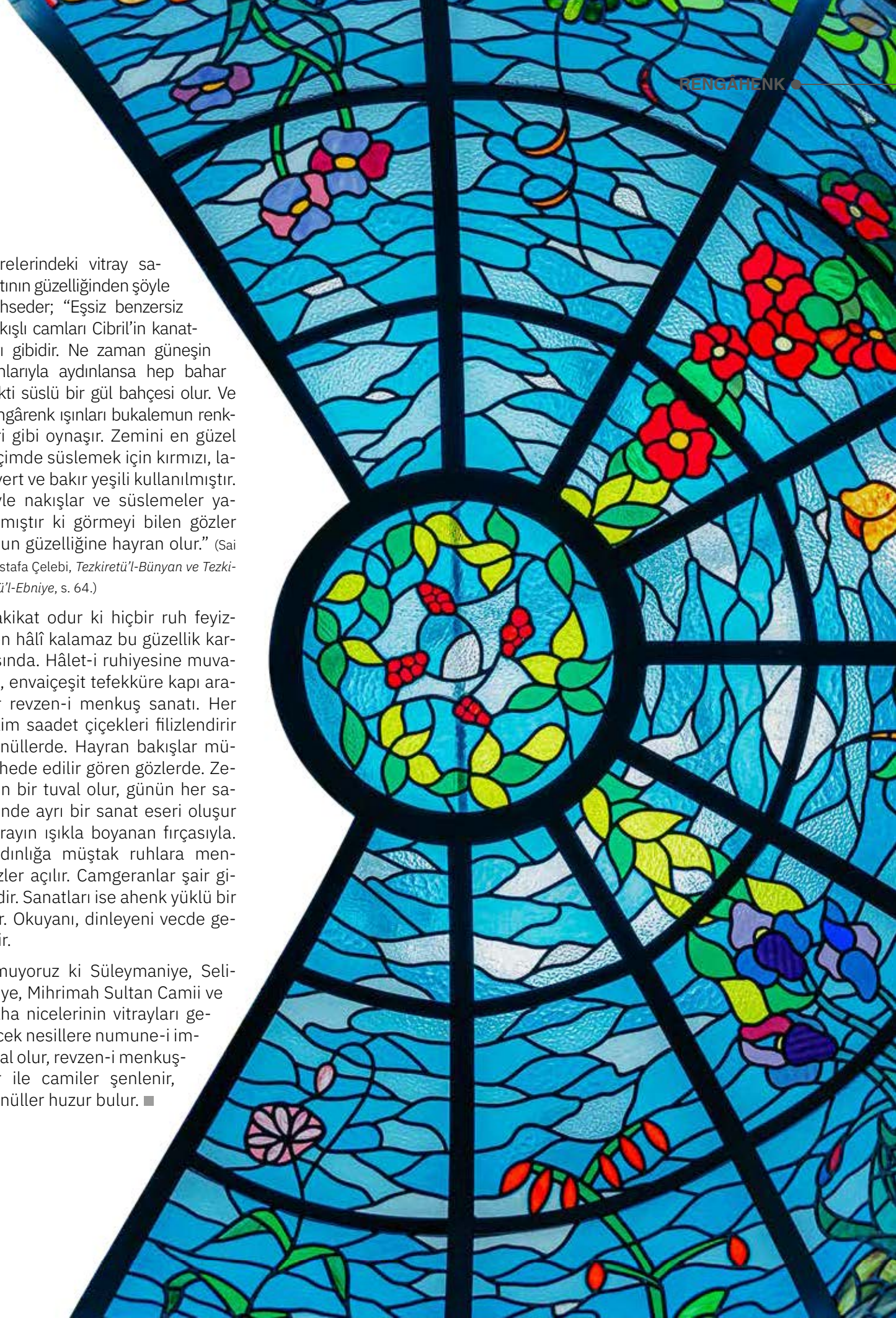
Sözün özü, ince işçilik ve maharet gerektiren bu benzersiz sanat, caminin ambiyansını kâinattaki ilahi sanatların tecellilerine mazhar eder. Uçsuz bucaksız kırların yeşilinden, aydınlık göklerin maviliğinden, allı morlu çiçeklerin güzelliğinden, bağ ve bahçelerin karnifil ve güllerinden demeçler sunar mekâna. Ruhlarımız cennet bahçelerinde tayeran eder. Gönüller gülşene döner.

Sai Mustafa Çelebi tarafından kaleme alınan, Mimar Sinan'ın eserlerinin, kendi ağzından anlatıldığı *Tezkiretü'l-Bünyan*'da, Süleymaniye Camii'nin pen-

cerelerindeki vitray sanatının güzelliğinden şöyle bahseder; “Eşsiz benzersiz nakışlı camları Cibril’in kanatları gibidir. Ne zaman güneşin ışınlarıyla aydınlansa hep bahar vakti süslü bir gül bahçesi olur. Ve rengârenk ışınları bukalemun renkleri gibi oynar. Zemin en güzel biçimde süslemek için kırmızı, lacivert ve bakır yeşili kullanılmıştır. Öyle nakışlar ve süslemeler yapılmıştır ki görmeyi bilen gözler onun güzelliğine hayran olur.” (Sai Mustafa Çelebi, *Tezkiretü'l-Bünyan ve Tezkiretü'l-Ebniye*, s. 64.)

Hakikat odur ki hiçbir ruh feyizden hâlî kalamaz bu güzellik karşısında. Hâlet-i ruhiyesine muvafık, envaiçeşit tefekküre kapı aralar revzen-i menkuş sanatı. Her daim saadet çiçekleri filizlendirir gönüllerde. Hayran bakışlar müşahade edilir gören gözlerde. Zemin bir tuval olur, günün her saatinde ayrı bir sanat eseri oluşur vitrayın ışıqla boyanan fırçasıyla. Aydınlığa müştak ruhlar menfezler açılır. Camgeranlar şair gibidir. Sanatları ise ahenk yüklü bir şiir. Okuyanı, dinleyeni vecde getirir.

Umuyoruz ki Süleymaniye, Selimiye, Mihrimah Sultan Camii ve daha nicelerinin vitrayları gelecek nesillere numune-i imtisal olur, revzen-i menkuşlar ile camiler şenlenir, gönüller huzur bulur. ■

SADIRDAN SANATA:

Hafızlar

| Sema BAYAR

H z. Âdem’le başlayan vahiy Hz. Muhammed (s.a.s.) ile itmam olur. “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslamiyet’i beğendim.” (Maide, 5/3.) ayeti ilahi bir lütuf olarak gönderilen vahyin nihayete erdiğine işaret eder. İlk insanla başlayan İslam dini, en mükemmel şeklini alır.

Yaklaşık yirmi üç yıl süren son vahiy sürecinde Allah Resulü (s.a.s.), nazil olan ayetleri Müslümanlara okumuş, ezberletmiş ve vahiy kâtiplerine yazdırtmıştı. Nitekim inen ayetler; bir yandan yazı ile kaydedilirken diğer yandan dünya üzerinde hiçbir kitaba, hiçbir söze nasip olamayacak şekilde kalplere ve zihinlere nakşolmuştu. Sahabe döneminden başlayarak günümüze kadar uzanan hafızlık geleneği Türk İslam medeniyetinin de önemli basamaklarından biriydi. Zira nice hafız sadece Kur’an ayetlerini hıfz etmekle kalmıyor, edebiyatla ilgilenerek şiirler yazıyor, musikiden hat sanatına pek çok alan-

da eşsiz eserler ortaya koyarak zihinlerine ve gönüllerine naksettikleri ayetleri sanatla buluşturuyorlardı.

İslam medeniyeti, âlimler ve sanatkârlar eliyle şekillenir. Sanatkâr hafızlar, ilim ile sanatı aynı çizgide buluşturur, Allah’ın ayetlerini kimi zaman zarif bir ebrunun üzerine kimi zaman aharlı bir kâğıdın kıvrımlarına işlerler. Yazdıkları şiirlerde ayet ve hadislere atıfta bulunur, hakikati notalara dökerek ruha şifa dağıtırlar.

Türk İslam medeniyetinin en önemli neferleri hafız sanatkârlardır. Türk din musiki tarihimize nazar ettiğimizde, musikimizin hassaten hafızlar eliyle tekke ve camilerin etrafında şekillendiği görülür. Nice hafız, cami yahut tekkelerde görev yapmıştır. Türk musikisinde öğrenme formu meşk usulüdür. Âdeta bir usta çırak ilişkisi içerisinde hanendeler ile sazandeler bir araya gelir, meşk edilir, eserler bir bir geçilir. Böylelikle eserin okunuşu, tavır ve üslubu nesilden nesile aktarılır. Mevritler, şuşuller, ilahiler dilden di-

le terennüm edilerek günümüze kadar ulaşır. Hafızlar tekke ve camilerde bu formların en güzel şekilde icra edilmesinde öncü olurlar. Ayrıca kayda değer eserler de bırakarak Türk din musikisinin gelişmesine katkı sağlarlar.

Hafızların ses eğitimine önem vermesinin asıl dayanağı, Hz. Peygamber’in Kur’an kıraati, ezan ve diğer icraların güzel olmasına yönelik teşvikleridir. Kur’an tilavetini ve ezan-ı Muhammediyi musikinin imkânları ile müzeyyen kılan hafızlar, okudukları aşırı ve ezanlarla gönüllerin pasını siler. Ayrıca miracıyelerden Muhammediyelere, mevlitlerden ilahlilere dinî musikinin hemen hemen her formunda nitelikli eserlere ses verir, musikiyi etkili bir şekilde kullanırlar. Gaye, hakikatin peşinden koşmaktır. Hakikat arayışı bir divan şairinin gönlünde filizlenir, kelimelere dökülür, tomurcuklanır. O güfte bir başka sanatkârın kalbine dokunur, notaya alınarak bestelenir, çiçeğe durur. Ortaya çıkan eser artık sadece bir

musiki eseri değil âdeta bir vazadır; kalbe sürur, ruha şifa verir. İslam tarihi, duyduğu ezanla gönlü coşan hatta ihtida eden insanların hikâyesi ile doludur. Bir hanendenin sesi bu bağlamda etkili bir tebliğ aracıdır.

Musikinin bir iletişim aracı olarak kullanılması tarih boyunca olagelmıştır, bilhassa dinî musiki yeryüzünde neşvünema bulmuş, tebliğ ve tefekkür vesilesi kılınmıştır. Semavi olsun olmasın hemen hemen bütün dinler, musiki ile içli dışlıdır. İslam dininde ise musikinin cami ve tekke merkezinde şekillenmesi, hafız musikişinasların hem hanende hem de sazende olarak musikiye can suyu taşımaları şeklinde sonuçlanır. Hafızlar; kürsüde vaiz, mihrapta imam, minarede müezzin olmaları yanında okudukları gazel ve şiirlerle yahut besteleriyle de gönüllere seslenirler. Onların

sanata gösterdikleri teveccüh, dinî vecibelerini ifa etmelerine bir engel teşkil etmediği gibi bu vecibeleri zenginleştirmiştir.

*“Bana bu ten gerekmez can
gerekir
Ol baki cennete iman gerekir*

*Eğer Muhammed’e ümmet
olursan*

Dilinde zikr’ile Kur’an gerekir”

Güftesi Aziz Mahmut Hüdei’ye, bestesi Hafız Saadettin Kaynak’a ait olan eser, sadece Türk din musikisinin eşsiz bir ürünü değildir, aynı zamanda Müslüman gönüllere seslenen, mümin kalbini sürura erdiren bedii bir kaynaktır. Saadettin Kaynak gibi nice hafız musikişinas, besteleriyle Türk din musikisini zenginleştirmişler, ayrıca camilerde okunan bütün formların en güzel şekilde icra edilmesine katkıda bulunmuşlardır.

Türk İslam medeniyetinin gerek Enderun vesilesiyle saray merkezinde gerekse medrese, cami ve tekkeler vasıtasıyla bütün Müslüman coğrafyada en haşmetli günlerini yaşadığı Osmanlı İmparatorluğundan günümüze kadar hafız sanatkarlar âdeta münbit birer bahçedir. Bilhassa Fatih semti ve Fatih Camii, Cerrahpaşa ve Üsküdar nice hafızın yetiştiği, meşkların yapıldığı merkezlerdir.

Girit’te dünyaya gelen Hafız Yusuf Efendi, Enderun’da kısa süreliğine de olsa tahsil görür. Sesinin güzelliği kadar besteleriyle de Saray’ın gözdesi olan Hafız Yusuf, mevlithanlığı ile öne çıkar. Şehzadelere musiki dersleri veren Hafız Yusuf Efendi, II. Meşrutiyet’in ilanından sonra Şark Musikisi Cemiyeti’nde hocalık yaparak Halit Lemi Atlı ve Münir Nurettin Selçuk gibi talebeler yetiştirir. “Mülki Cihan

Sultanı Abdülkadir Geylanî” ilahisinin bestekârı, Hafız Yusuf Efendi’dir; güftekârı bilinmeyen bu şiiri bir rivayete göre Şevki Bey’den dinlemiş ve notaya dökmüştür. Aynı zamanda bestekâr olan Şevki Bey’in bir diğer dostu yine bir hafız olan Edhem Efendi’dir. Edirnekapı’daki Kefevi Kadiri Tekkesi’nin şeyhi olan Edhem Efendi şair bir bestekârdır. Şiirleri her ne kadar günümüze ulaşmamışsa da hanende ve sazende vasıflarıyla hem yaşadığı dö-

nemde hem de sonrasında gönüllerde taht kurmuştur. Kendisi, Fatih’te Hafız Paşa Kıraathanesi’nin bahçesinde ve Fındıkzade’deki evinde musiki dersleri vermiştir. Hac farızası için kutsal topraklara giden ve Medine’de yaklaşık dokuz ay kadar kalan Edhem Efendi, o dönemde Süleyman Çelebi’nin *Vesiletü’n-Necat*’ını okumuş ve güzel sesiyle mümin kalplerde derin izler bırakmıştır. Hafız Edhem Efendi kendisi gibi hafız musikişinaslar yetiştirmiştir; Ha-

fız Sami, Hafız Süleyman Neyzen Ergüner, Hafız Kemal bu isimlerden bazılarıdır. Sahaflığı, hafızlığı, şairliği ile zihinlere kazınan bir başka isim Hafız Muzaffer Ozak’tır. “Sahaflar Şeyhi” olarak bilinen Ozak, hıfzını küçük yaşlarda tamamlamış, Bayezid Sahaflar Çarşısı’nda sahaflık yapmıştır. Nadir eserlere, el yazmalarına olan vukufiyeti ile Sahaflar Çarşısı’nın şeyhliğini üstlenen Ozak, “Aşki” mahlasıyla da şiirler kaleme alır. Bugün dilimize pelesenk olan nice ilahinin güftesi ona aittir. Hafız Burhan ise 1918’de Muzika-yi Hümayun’a alınmış kıymetli bir hanenedir. İstanbul Radyosu’nun kuruluşunda görev yapan Hafız Burhan, Dârü’tta’lîm-i Musiki kadrosunda da yer almıştır. Gazel formunun son ustalarından olan hanende, “Makber” adıyla anılan Abdülhak Hamit Tarhan’ın mersiyesini emsalsiz bir şekilde icra etmesiyle hafızalarımızda yer edinmiştir.

İstanbul’un diğer hafız musikişinasları arasında Ortaköy Camii İmamı Hafız Aziz Efendi, Dolmabahçe Cami Müezzini Hafız Rıza, Şehzadebaşı Cami Başımamı Hasan Tahir Bey’in oğlu Şekerci Hafız Cemil Efendi zikredilebilir. Okuyuşu ve musiki tavrı ile Tamburi Cemil Bey’i hayrete düşüren Hafız Osman Efendi ise dönemin meşhur gazelhanlarından.

İstanbul; Fatih’i, Cerrahpaşa’sı, Eyüp’ü ve kızıl gerdanlılığı ile Üsküdar’ı başta olmak üzere nice hafıza ev sahipliği yaparken Anadolu’nun pek çok ilinden de hafız sesleri yükselir. Mersiye-hân Hafız Kemali Efendi, Erzurum’da doğmuş, hafızlığının

ardından şer’i ilimler tahsil etmiş, kaderin bir cilvesi ile çiçek hastalığından gözlerini kaybettikten sonra Diyarbakır, Musul, Bağdat, Necef ve Kerbelâ gibi dönemin önemli merkezlerini dolaşarak mersiyeler ve kasideler okumuştur. Hafız Kemali de Hafız Edhem gibi şairdir. Şiirlerini *Kemali Divanı’ndan Aşk Sızıntıları* adıyla neşretmiştir. Anadolu’dan yükselen bir başka ses Hafız Ahmet Âlim Efendi’dir. Manisa’da doğan Âlim Efendi, Anadolu’nun işgal yıllarında Manisa’yı terk etse de sonrasında memleketine geri dönmüş ve orada müftülük görevini ifa etmiştir. Kendisi hem bestekâr hem de güftekârdır.

Musiki kadar hat sanatı da hafızların teveccüh gösterdiği bir sanat dalıdır. Hafız hattat denildiğinde akla gelen ilk isim şüphesiz Hafız Osman’dır. 1642 yılında İstanbul’da dünyaya gelen Hafız Osman küçük yaşta hafız olmuş, akabinde hat sanatıyla ilgilenerek aklâm-ı sitte devir açmıştır. Şehzadeliği sırasında III. Ahmet’e ders veren Hafız Osman, kırk yıllık sanat hayatında bir an bile kaleminden bırakmaz. Yirmi beş Mushaf yazan Hafız Osman’ın aklam-ı sitte ile kaleme aldığı birçok en’âm, cüz, kıta ve murakkâ bulunur. Bir diğer hafız hattat Saray-ı Hümayun’un hat hocası Hafız Yusuf’tur. Genç yaşta hıfzını tamamlamış, altı çeşit yazıyı (aklâm-ı sitte) meşketmiş, ayrıca inşâ ilmine dair usulleri öğrenmiştir. Hafız Yusuf’un eserlerinde, sülûs ve nesih yazılarda bütün estetik değer ve incelikleri başarıyla uyguladığı görülür. Kayışzade Hafız Osman Nu-

ri de hafızlığının yanına hat sanatını koyan sanatkârlardandır. Burdur’da doğan Hafız Osman Nuri İstanbul’a gelmiş, Kazasker Mustafa İzzet Efendi’den sülûs ve nesih yazılarını öğrenip icazet almıştır. Hayatını Mushaf yazmaya adanmış Kayışzade 107. Mushaf’ını yazarken Yusuf suresinin 12. ayetine kadar gelebilmiş, 1894 ramazanında ahirete irtihal etmiştir. Hafız Osman Nuri ayrıca birçok Delâ’ilü’l-hayrât kalem almıştır. Mushaf yazarken vefat eden bir diğer hafız hattat Salih Efendi’dir. Nesih hatla 366 Mushaf yazdığı söylenen Salih Efendi, ömrünü Kur’an-ı Kerim yazmaya adanmış bir hattattır. Kalemindeki güç ve sağlamlık sebebiyle yazı kabiliyeti şimşir ağacına benzetilen Salih Efendi, Çemşir Hafız adıyla bilinir. Kendine has üslubu ona Enderun-ı Hümayun’un kapılarını açar. Hafızlığı ile hat sanatını buluşturan bir başka isim ise Hafız-ı Acem’dir. Kafkasya’dan Tebriz’e, oradan da Amasya’ya uzanan Hafız-ı Acem, Şeyh Hamdullah’tan icazetli bir hattattır. II. Bayezid devrinde Sultan’ın iltifatına mazhar olan Hafız-ı Acem, Çelebi Mehmed Medresesi’nde müderrislik yapmıştır. Hafız Mehmed Emin de hafızlığının yanında musikişinaslığı, hattatlığı ve neyzenliği ile malum önemli bir sanatkârdır. Musiki bilgisi ile Galata Mevlevihane’sinde neyzenbaşılık görevine yükselen Hafız Mehmed Emin, hat icazetini Çukurcumalı Kadri Efendi’den almıştır. Musikişinaslığın yanı sıra bir başka sanat dalını koyan bir diğer hafız ise Hafız Ahmed Irsoy’dur. Kendisi aynı zamanda hat sanatkâridir. Darüşşafa-

ka Lisesinde musiki muallimliği görevinde bulunur. Klasik üslubun son temsilcilerinden olan Ahmed Irsoy, *Usûllerimiz, Makamlar ve Tecvid* isimli eserin de müellifidir.

Türk İslam medeniyetine nazar ettiğimizde güzel sanatların ve bilhassa musikinin önemi hemen fark edilir. Bunun yanında başta hat olmak üzere ebri, tezhip minyatür gibi sanat dalları Türk İslam medeniyetinin âdeta taşıyıcı kolonlarıdır. Hafızlarımız da musikiye gösterdikleri teveccüh, hat sanatında ortaya koydukları kıymetli eserler ve kaleme aldıkları şiirlerle Türk İslam sanatlarının hem gelişmesine katkı sunmuş hem de tarihî birikimi dilden dile, gönülden gönüle aktarmışlardır. ■

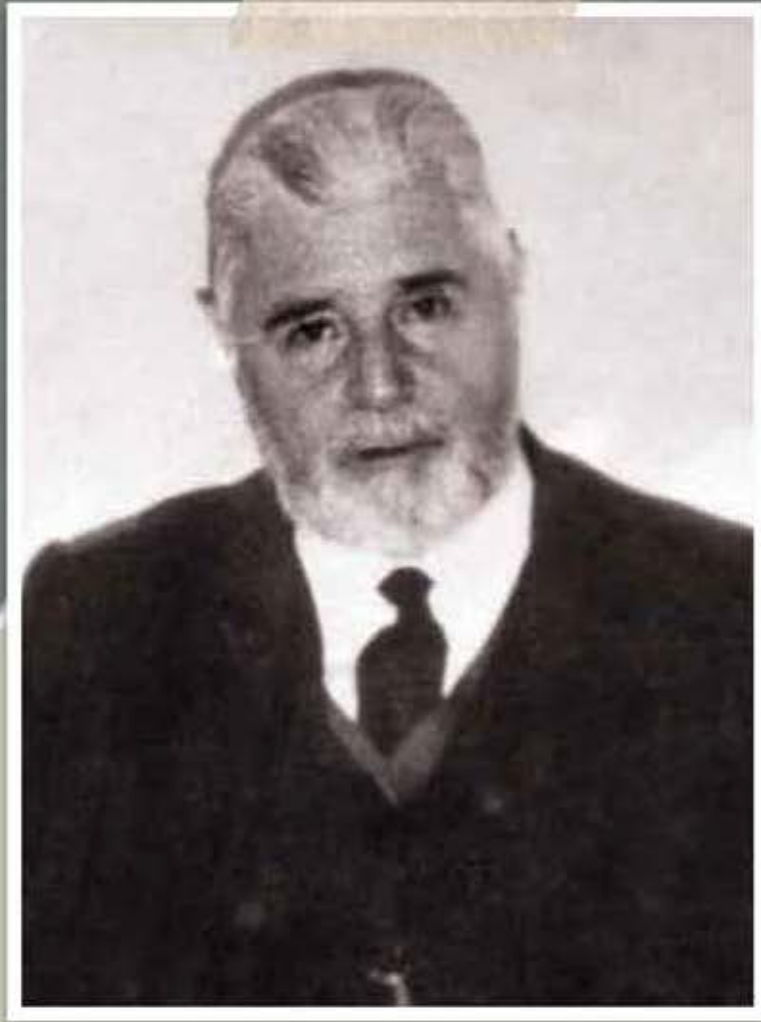

Türk İslam medeniyetinin en önemli neferleri hafız sanatkârlardır. Türk din musiki tarihimize nazar ettiğimizde, musikimizin hassaten hafızlar eliyle tekke ve camilerin etrafında şekillendiği görülür.

İSTANBUL MÜFTÜSÜ VE DİVAN SAHİBİ ŞAİR

ABDURRAHMAN ŞEREF GÜZELYAZICI

Prof. Dr. Mustafa KARA

Aşka düştüm anladım devlet nedir

Şimdi bildim gaye-i hilkat nedir

Altmışlı yıllarda İstanbul İmam Hatip Okulunda okurken cuma namazlarını daha çok en yakınımızda olan üç camide kıldım. İsmail Ağa, Yavuz Selim ve Fatih Camii. Birincisinin hatibi meşhur Mahmud Efendi, ikincisinin Çolak Mehmet Efendi, üçüncüsünün ise Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı idi. İsmailağa Camii küçük olduğu için hatibini temel özellikleriyle birlikte tanıyordum. Yavuz Selim kenarda kaldığı için cemaati azdı, onun hatibini de yakından görüyor, dinliyordum. Fatih Camii hatibini ise yakından görmüyor, tanıımıyordum ama hutbelerinde bir başka eda ve seda olduğunu hatırlıyorum. Hatibin ismi şerifini ve 1950’li yıllarda İstanbul İmam Hatip Okulunda tefsir derslerine girdiğini daha sonra öğrenecektim.

Hayatının ana çizgileri şöyle:

06.05.1904 tarihinde Selanik vilayetinin Petriç kasabasında doğdu. Babası Petriç müderrisi İbrahim Efendi’dir. Dört yaşında babasını, dokuz yaşında annesini kaybetti. İlk eğitimine memleketinde başlamış, 1912 yılında çıkan Balkan Harbi sebebiyle önce İstanbul’a, sonra Amasya’ya bir sene sonra da Vize-Saray Kasabası’na yerleşerek ilkokulu burada bitirmiştir.

1924’te Darülfünun İlahiyat Fakültesine geçmiş ve buradan 1927 yılında mezun olmuştur. İlahiyat tahsili sırasında Süleymaniye Kütüphanesi’nde açılan kursa devam etmiş ve çeşitli zevattan dersler almış; mezuniyetini müteakip Fatih Millet Kütüphanesi’ne tayin edilerek 10.08.1927 tarihinde bu görevine başlamıştır. Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki hizmeti ile İstiklal Lisesinde Türkçe hocalığı birlikte devam etmiştir.

1932 yılında askerlik görevini bitirmiş ve eski vazifesine tekrar başlamış, ayrıca Hayriye Lisesi edebiyat hocalığına tayin edilmiştir. Üç sene bu görevde kaldıktan sonra 1935 yılında Vefa Lisesi Türkçe öğretmenliğine atanmıştır. Ayrıca Murat Molla Kütüphanesi’nde de görev almıştır. 1937 yılında eşi Hürmüz Hanımı kaybetmesi üzerine 1940 yılında Kevser Hanım ile evlenmiştir.

1941 yılında çıkan II. Dünya Harbi sebebiyle yeniden askere alınmış ve 1943 yılında terhis olduktan sonra Süleymaniye Kütüphanesi Tas-

nif Heyeti’ne tayin edilmiş ve bu sırada Zeyrek Ortaokulunda Türkçe dersleri okutmuştur. Ayrıca mürşidi Hasib Efendi’nin arzusu üzerine Şehzade Camii’nde, cuma günleri öğleden önce vaaz etmiştir. Bilahare Bayezid, Aksaray Pertevniyal Valide Sultan, Fatih camilerinde de vaaz ve nasihate devam etmiştir. 1948 yılında Kız Öğretmen Okulunda din dersleri hocalığına başlamış ve ders takrirlerini *Din Dersleri* adı altında toplayarak 1957 yılında neşretmiştir.

1950 yılında İstanbul Müftülüğü “Vaiz ve Hademe-i Hayrat Murakıbi” oldu. Daha sonra İstanbul ihtisas vaizliğine tayin edildi. 1963-1968 yılları arasında Fatih Camii’nde fahri hatiplik yaptı ve bu cami minberinden okuduğu hutbe metinlerini 1970 yılında yayımladı: *Fatih Minberinden Müminlere Hutbeler*.

Evli ve altı çocuk sahibi, Arapça, Farsça ve Fransızca bilen, 30.11.1972 tarihinde İstanbul Müftüsü olan Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı, bu görevde iken 15.05.1978 tarihinde vefat etmiş olup Fatih Camii’nde kılınan cenaze namazından sonra Edirnekapı-Sakızağacı Mezarlığındaki Hasib Efendi (Serez 1864-İstanbul 1949) mezarının yakınına defnedilmiştir.

Edebî Eserleri

1. Eylül Yaprakları

133 sayfa hâlinde 1938 yılında neşredilen, aruz ve hece vezni ile yazılmış şiirleri ihtiva eden eserin ithaf cümlesi şöyle: “Bu kitabı edebi ışıklarıyla beslendiğim muhterem edip hocam Tahir Olgun’a ithaf etmekle duyduğum şeref sonsuzdur.”

1934 yılında vefat eden kızı Hilal, 1937 yılında vefat eden eşi Hürmüz Hanım için yazdığı hüznü dolu şiirler bu eserindedir. Eşi için kaleme aldığı yedi dörtlüğün ilk ve son mısraları şöyle:

*Sen gidince dünya denen bu evden
Tatlı hicranından başka nem kaldı
Başıma bir türbe yapın alevden
Yadigârın bir o cehennem kaldı*

...

*Geçiyor günlerim hep böyle böyle
Yaşanır mı artık sen söyle böyle
Haber ver sevgilim ki şöyle böyle
Sana kavuşmaya kaç senem kaldı*

2. Gönül Yolcuları

Aruz ve hece vezniyle yazılan şiirleri, gazelleri ihtiva eden bu eser 1944 senesinde yayımlanmış ve Fuat Pirinççi'ye ithaf edilmiştir. "Gönül Yolcuları" başlıklı şiirin ilk ve son dörtlüğünü aktaralım:

*Gönlüm hakikatin ezel caddesi
Üstünden geçiyor bilseniz neler
Kimya mıdır acep gönül maddesi
Altınlaşır ona değen seneler*

...

*Faniliği şöyle döndüğün zaman
Mutlak ereceksin ilkbaharına
Ömür yollarında son hedef canan
Sen de katıl "Gönül Yolcuları"na*

3. Divan

Emrah Gökçe tarafından yeni harflere aktarılan *Divan*'ın müellif nüshası damadı Halil Bülent Çorapçı'nın kütüphanesindedir. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi veren geniş bir inceleme ile birlikte 2021 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na büyük ebat 750 sayfa olarak yayımlanmıştır: *İstanbul Müftülerinden Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı ve Divanı*.

Cumhuriyetten önce başlayan aruz vezni küçümseme ve hece ile şiir yazma geleneği 1923'ten sonra hızlanmış, hatta divanlar neşreden bazı akademisyenler aruzun aleyhinde risaleler kaleme almışlardır. Bu akımla birlikte aruz vezni ile divan yazma geleneği iyice zayıflamıştır. İşte Güzelyazıcı'nın divanı bu anlamda bir kat daha değer kazanmaktadır.

Divan elli beyitlik dua ve yakarışlarla başlıyor. İlk ve son mısralar şöyle:

*İnandım aşk ile zevk-i visale Allah'ım
Bıraktım ömrümü nur-i cemale Allah'ım
Tulu-i fecr ile ruhsar-ı kudretin zahir
Gurub-i zülf-i leyal üzre lale Allah'ım*

...

*Sebata nail iken kavlı-i sabitinle Şeref
İçinde ermesin iman zevale Allah'ım
Înâyetinle kıl işrâb feyz-i vahdetini
Bekada vuslatın olsun nevale Allah'ım.*

55 beyitlik ikinci şiirin ilk ve son mısraları şöyle:

*Fikret-i lailâhe illellah
Halvet-i lailahe illellah*

...

*Son nefeste rahik-i aşk şeref
Şerbet-i lailahe illellah*

"Allah'ım" redifli ikinci şiir ile *Divan*'ın Tevhid ve Münacaat bölümü tamamlanıyor:

*Yaratmış olduğun âlemde her şey dilber Allah'ım
Güzellik kâinatından nümayan yer yer Allah'ım
Gören asar-ı sun'un akıbet mecbur olur bir gün
Huzur-i kudretinde baş kesip Allah der Allah'ım*

...

*Şeref bir cam-ı memlü içmemiştir bezm-i dünyada
Bırak lutfunlaa nuş etsin şarab-ı kevser Allah'ım
Habib-i ekrem'inden eyleme mehcür ukbada
Ki muhtac-ı şefaattir bu abd-i kemter Allah'ım*

3.1. Na't

Bilindiği gibi *Divan* edebiyatının geleneklerinden biri de şairlerin şiirlerini bir araya toplayan divan, tevhid ve münacaat ile başlar, na't ve kasidelerle devam eder, gazellerle tamamlanır. Şairimiz farklı tasnifler kullansa da Hz. Peygamber ile ilgili na'tleri/şiirleri otuzdan fazladır.

Bazı na'tlerin ilk beytlerini aktaralım:

*Çeşmim iki ter jale-i gülzar-ı Muhammed
Solmaz ebedi sinede ezhar-ı Muhammed*
*

*Dillerde nümayan güher-i aşkı Muhammed
Encüm şeb-i hicran dürer-i aşk-ı Muhammed*
*

*Cuş eyledi kalbimdeki sevda-yı Muhammed
Oldum yine bir bülbül-i şeyda-yı Muhammed*

*

*Pür-nur olur mu dünya Levlake ya Muhammed
Bomboş kalırdı ukba Levlake ya Muhammed*

*

*Her zerrede bir şems-i mualla-yı Muhammed
Âlem yüce mir'at-i mücella-yı Muhammed*

*

*Yığılmış ümmetin Babüsselâm'a ya Resulellah
Nümayan iltifatın has u ama ya Resulellah*

*

*Îlâhidir bütün vâsf-ı kemalın ya Resulellah
Bu yüzden yoktur âlemde misalin ya Resulellah*

*

*Ayine-i zemanede senden güzeli mi var
Sevmek kadar seni bu cihanda emel mi var*

3.2. Gazeller

371 gazeli ihtiva eden *Divan*'ın ana bölümü, şairimizin daha önce yayımladığı şiir kitaplarında yer alan bazı şiirleri de ihtiva etmektedir. Mevlid Kandili'nde kaleme alınan 12 Rebiulevvel 1368/12 Ocak 1949 tarihli Na't-i Şerif'i ise mürşidi Hasib Efendi'ye ithaf etmiştir:

Hayal-ı Ahmed-i Muhtar'a dil müsecceldir

O feyz içinde hazanım rebiulevveldir

Zılal-i fecr-i ezelden ebed ufuklarına

Bu hilkat üzre akan nur o nur-i hikmettir

Veladetiyle cihan başka bir cihan oldu

Uluvv-i arza mukabil semalar esfeldir

İlim ve irfanından istifade ettiği hocalarından biri de geçen asrın büyük müfessiri Elmalılı Hamdi Yazır'dır. Bir na'tini de ona ithaf etmiştir:

Gönül gülzarı sensiz bir hazandır ya Resulellah

Bahar-ı saha-i aşkın cinandır ya Resulellah

...

*Kerem kıl şebnem-i aşkınla süslensin Şeref benden
Ki bağ-ı midhatinde bir fidandır ya Resulellah*

Güzelyazıcı, geleneğe uygun olarak birçok klasik devir şairine nazireler yazdığı gibi çağdaş şairlere de nazireler yazmıştır. Bunlardan biri de 1942-1947 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı yapan ve bu görevde iken vefat eden Şerafeddin Yaltkaya'dır. Onun

Surud-i san'atı duydum ensin u nale gibi

Sarılmadım o mehe çünkü bende hâle gibi

beytiyle başlayan gazeline yazdığı nazirenin ilk ve son beyti şöyle:

Hadika-i emelimde o şuh bir lale gibi

Nücumu çeşm-i şafak çehresinde jale gibi

...

Naziremi Şerefuddin Efendi üstadım

Görünce düştü Şeref der yine muhale gibi

Divan kıtalar/dörtlükler ve beyitlerle sona ermektedir. Dörtlüklerin en güzellerinden biri 23 Temmuz 1973 tarihinde İstanbul Müftülüğünde yapılan törenle ihtida eden bir kız için kaleme alınan dörtlüktür:

Güzel Bir Kızın Müftülükte İhtidası Dolayısıyla

Küfr-i zülfünden tutup iman telkin eyledim

Bir şehadet busesi koydum leb-i handanına

Cilve cilve öyle bir nur oldu kâfir her papas

Ah edip yansın yıkılsın dinine imanına

İstanbul müftümüz vefat ettiğinde cebinden buruşuk bir hâlde beş dörtlük hâlinde yazılmış bir şiir çıkmıştır. İlk ve son mısraları ile yazıyı tamamlıyoruz:

Nereden kaynakıyor hayat ırmağı

Bu durmaz karanlık akış nereye

Annem mi açılan mezar kucağı

Ebedi geceden bakış nereye

...

Birkaç rekât namaz zekât oruç, hac

Dualarım gibi kabule muhtaç

Şeref, son nefeste edince mirac

Semalardan koptu alkış nereye

NEBEVİ METODUN MİHENK TAŞI

Abdurrahman AKBAŞ

DİB Başkanlık Müşaviri

Metafizik boyutu sebebiyle din, her türlü söylemin alıcı bulduğu bir alandır. Birey ve toplum üzerindeki güçlü etkisiyle bu alan, geçmişten bugüne birtakım din bezirgânlarının daima iştahını kabartmıştır. Nitekim din kisvesi altında dinî değer ve kavramları sömüren yapılar, tarih boyunca hep var olagelmıştır. Eskiden yerel ölçekte tezahür eden bu tür oluşumların, dijital dünyanın sağladığı imkânlarla ne yazık ki bugün daha geniş kitlelere ulaşabildiği ve özellikle sosyal medya vasıtasıyla ciddi anlamda taraftar bulabildiği göz ardı edilemez bir gerçektir. Zira söz konusu mecralarda çoğu zaman algı, olgunun önüne geçebilmekte ve yalan, hakikati alabildiğine gölgeleyebilmektedir.

Kerameti kendinden menkul bazı şahısların, kendilerine veya ait oldukları sosyal gruba insan kaynağı ve menfaat

devşirme aracı olarak gördüğü dinî alan, zaman zaman aykırı söylemlerin, tutarsız iddiaların ve hatta mesnetsiz rivayetlerin mecrası hâline gelebilmektedir. Bu bağlamda kimi insanlara din adına olağanüstü meziyetler, vasıflar ve yetkiler atfedilmekte ve onlarla ilgili ispatı mümkün olmayan hikâyeler serdedilmektedir. Kendilerini âlim, hoca, seyyid, mürşit, davetçi gibi vasıflarla tanımlayan böyle kimse-lerin, salim aklı, doğru bilgiyi ve sağduyuyu devre dışı bırakarak büyük oranda hurafeler ve masalsı din anlatımları üzerinden varlık gösteriyor olması, akıllara ziyan bir durumdur. Bunların temsil ve telkin ettiği din tasavvurunun toplumun önemli bir kesimi tarafından kabul görmesi ise tam anlamıyla bir zihinsel savrulmadır. Vahiy ve sünnetin hakikatleriyle çelişen böyle bir din tasavvuru, bir taraftan insanı varoluş gayesinden uzaklaştırırken diğer

taraftan da birey ve toplumların cehd ve cihat potansiyelini sömürerek en temel sorumlulukların ihmaline zemin hazırlamaktadır.

Bilinmelidir ki Allah tarafından peygamberler aracılığıyla insanlara bildirilen, onları dünyada ve ahirette mutluluğa ulaştıracak yegâne hayat nizamı olan İslam, akıllı, bilgiyi, hikmeti, ahlaki yok sayan anlayışlardan tamamen uzak bir dindir. Müntesiplerini her fırsatta akletmeye, tefekküre, tezekküre, tedebbüre teşvik eden bu din, ayakları yere sapasağlam basan evrensel hakikatleriyle çağları aşan kutlu bir çağrıdır. Bu çağrının karakteristik özelliği, akla, kalbe, duyulara ve duygulara bir bütün olarak hitap etmesi ve muhataplarına vahyin ilkeleri doğrultusunda bir hayat inşa etme sorumluluğu yüklemesidir. Dolayısıyla bu doğrultuda güçlü bir bilinç, sağlam bir irade ve muhkem bir duruş geliştirebilmek adına bu ilahi çağrının mahiyetinin bilinmesi önem arz etmektedir.

İslam'ın mahiyetine dair hemen hemen tüm soruların cevabı, Kur'an'da ve sünnette çokça vurgulanan "iman ve istikamet" kavramlarının anlam derinliğinde mündemiçtir. Nitekim kendisine, "Ya Resulullah! İslam hakkında bana öyle bir söz söyle ki onu senden sonra hiçbir kimseye sormayayım." diyen Süfyan bin Abdullah es-Sekafî'ye cevaben Hz. Peygamber (s.a.s.), "Allah'a iman ettim, de, sonra da dosdoğru ol!" (Müslim, İman, 62.) buyurarak İslam'ı veciz bir şekil-

de bu iki kavramla tarif etmiştir. Bu bakımdan İslam, bütün varlık âleminin yaratıcısı, sahibi ve rabbi olan Allah'a iman ettikten sonra hayat yolunda nefsanî zaafllara yenilmeden, şeytani vesveselere kulak asmadan istikamet üzere yürüyebilmektir. Hilelere kanmadan, tuzaklara düşmeden, yanlış yollara sapmadan yol alabilmektir.

Esasen istikamet, kalpte karar kılan imana göre bir yön tayin etmektir. İnsanın böyle bir irade gösterebilmesi noktasında elbette birtakım engeller olacaktır. Beşerî zaafllar, beklentiler, emeller ve dünyanın meşgaleleri, zaman zaman insanın istikamet üzere kalma iradesini örseleyecektir. Bu tehlikenin bertaraf edilebilmesi için öncelikle tahkiki boyutta bir imana, güçlü bir kulluk şuuruna ve her daim ilahi yardıma ihtiyaç olduğu açıktır. Bu bağlamda bizleri istikamette daim kılması için Yüce Allah'a niyazda bulunduğumuz Fatiha suresinin beş vakit namazın her rekâtında tekrar edilmesi, son derece dikkat çekicidir. Bu surede Cenab-ı Hak'tan bizi iletmesini istediğimiz yol, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerin, şehitlerin, sadıkların ve salihlerin yoludur. Allah'ın insanlığa merhametinin bir tecessüsü olarak vahiy ve peygamberler göndermek suretiyle rotasını beyan ettiği; insanı Rabbine yaklaştıran, onun rızasına ulaştıran ve dünya ahiret huzuruna kavuşturan kurtuluş yoludur. Bu yol doğruluk, dürüstlük, sıdk ve sadakat yoludur. Bu yola revan olabilmek için önce yolu bilmek, sonra da

yolun rehberini tanıyarak onun yöntemini benimsemek gerekir.

Kur'an-ı Kerim'de, hak ve hakikat yolunun gerek mahiyetini gerekse rehberini ve onun davet yöntemini açıklayan pek çok ayet vardır. Bunlardan biri de Yusuf suresinin 108. ayetidir. Söz konusu ayetin öncesinde Cenab-ı Hak, göklerde ve yerde nice deliller olmasına rağmen insanların çoğunun bütün bu delilleri görmezden geldiğini; Allah'ın varlığını bildikleri hâlde birliğini (vahdaniyetini) kabul etmediklerini ve dolayısıyla çoğunun şirk içinde olduğunu haber vermektedir. Ardından da söz konusu ayette Hz. Peygamber'e hitaben, "De ki: 'İşte bu benim yolumdur. Ben, ne yaptığımı bilerek Allah'a çağırıyorum; ben ve bana uyanlar (bunu yapıyoruz). Allah'ı ortaklardan tenzih ederim! Ve ben ortak koşanlardan değilim.'" buyurmaktadır. Bu ayette en çok dikkat çeken kavram, "engin ve ileri görüş sahibi olmak, iddia ve isnatta bir delile dayanmak" anlamına gelen "basiret" kavramıdır. Bu kavramla Yüce Allah, müşriklerin tuttuğu yolun ve sorgulamaksızın inandıkları şeylerin gerçekte birer kuruntu olduğuna ve özellikle taptıkları ve tabi oldukları varlıklara atfedilen vasıfların hiçbir akli, ilmî ve mantıki dayanağı bulunmadığına vurgu yapmaktadır.

Diğer taraftan mezkûr ayetteki basiret kavramı, nebevî davet metoduna projeksiyon tutarak her Müslümanın bu metodu benimsemesi ve buna göre hareket etmesi gerektiğine de

dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber'in tebliğ ve davet metodunu benimseyen bir Müslüman, öncelikle bilgisini, inancını, iddiasını sağlam deliller üzerine inşa eder. Her alanda olduğu gibi tebliğ, irşat ve davet faaliyetlerinde de yegâne rehber ve örneğin Hz. Peygamber olduğu bilinciyle hareket eder. İnsanları Allah'a, Kur'an'a, İslam'a davet ederken mesnetsiz savlardan uzak durur. Bu sayede ne herhangi bir düşünceye körü körüne teslim olur ne de kimseyi herhangi bir şeye körü körüne davet eder. Tıpkı Resulullah'ın ve ona tabi olanların yaptığı gibi insanları basiretle Allah'a çağırır. Çünkü tahkiki imanın yolunu açan basiret, şeytani ayartmalar, masalsı safsatalar ve İslam'ın özünden uzaklaştıran anlayışlar karşısında kişiye feraset, mukavemet ve istikamet kazandırır. Bu itibarla basiret, nebevi davet metodunun mihenk taşıdır. Davetçinin gerçeğini sahtesinden, istikamet üzere olanını bağnaz olanından ayıran önemli bir ölçüdür.

Kur'an-ı Kerim'in tebliğ ve davet yönteminde basiretin bu denli öne çıkarılması, esasen İslam'ın varlık, âlem ve hayat tasavvurunun sağlamlığını, tutarlılığını ve gücünü gösteren bir meydan okumadır. İnanç, ibadet, hukuk ve ahlak boyutuyla İslam, elbette bir teslimiyet dinidir. Haddizatında İslam'ın kelime anlamı, "esenliğe girmek, teslim olmak, boyun eğmek, itaat etmek" demektir. Allah'ın emir ve yasaklarına, teklif ve telkinlerine teslim olmaksızın Müslüman olunmaz. (Nisa, 4/65; Enam, 6/162.)

Ancak İslam'ın istediği teslimiyet, mecburiyetten, çaresizlikten veya bilgisizlikten kaynaklanan bir boyun eğmeyi değil; bilakis iradeye dayalı, bilinçli, kasıtlı ve basiretli bir yönelişi ifade eder. İslam'a göre makbul bir teslimiyetin "özgür irade" ve "bilinçli tercih" diye ifa-

H. Peygamber'in tebliğ ve davet metodunu benimseyen bir Müslüman, öncelikle bilgisini, inancını, iddiasını sağlam deliller üzerine inşa eder. Her alanda olduğu gibi tebliğ, irşat ve davet faaliyetlerinde de yegâne rehber ve örneğin

H. Peygamber olduğu bilinciyle hareket eder. İnsanları Allah'a, Kur'an'a, İslam'a davet ederken mesnetsiz savlardan uzak durur.

de edilebilecek iki önemli unsur vardır. (Bakara, 2/256.) Dolayısıyla akli ve iradeyi pasifleştiren bir teslimiyetin ve bilgisiz, delilsiz, şuursuz bir itaatin, Kur'an ve sünnette dayanak bulması mümkün değildir. Zira basiretsiz teslimiyetler, insanı bağnazlığa sürükleyerek apaçık yanlışların savunucusu hâline getirir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, insanları basiretle davet ettiği dinin teslim olmaya layık tek din olduğunu, akli ve ilmî gerekçelerle ortaya koyar. (Âl-i İmran, 3/19, 85.) Böylece Allah'ın varlığına, birliğine ve İslam'ın hakikatlerine yakinen inanılmasını hedefler. Kur'an bütünlüğü içerisinde bakıldığında yaratılış ve kâinatla ilgili (kevnî) ayetlerin hep bu amaca matuf olduğu görülür. (Bakara, 2/163-164; Enam 6/95-99.)

Neticede teklif ettiği güçlü inanç ve tutarlı hayat tasavvuruyla İslam, insanlığı hem bu dünyada hem de ahirette huzura ve esenliğe ulaştıracak dosdoğru bir yoldur. Kuşkusuz bu yolun rehberi, tebliğcisi, temsilcisi ve en güzel örneği Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. (Maide, 5/67; Enam, 6/163.) Bu yol, ancak onun önderliği ve örnekliğinde yürünebilir. Onun içindir ki Hz. Peygambere itaat, hem bu yolda her türlü yanlıştan korunmanın hem de yolun sonunda rıza-i Bari'ye nail olmanın vazgeçilmez şartı kabul edilmiştir. Aksi hâlde insanın haktan, hakikatten ve istikametten uzaklaşarak batıl, yanlış ve sapkın yollara sürüklenmesi kaçınılmaz olacaktır. ■

H. Muhammed Mustafa (s.a.s.), Mekke'de doğup büyüdü, çocukluk ve gençlik yıllarını orada geçirdi, kırk yaşında iken kendisiyle gönderilen İslamiyet'i yaymaya ilk Mekke sokaklarında başladı.

Genelini müşriklerin oluşturduğu ve atalar dini olarak putlara tapınmayı âdet edinen bir topluluğa tek olan Allah'ın hak olan dinini anlattı.

Mekke ahalisine, El-Emin (güvenilir) olarak bilinen biri çoğunun daha önce duymadığı bir şeyler anlatıyordu.

Bizi yaratan, yaşatan, öldürecek ve yeniden diriltecek olan; sizin taptıklarınızın acizliğinden uzak olan bir yaratıcı var, diyordu. İnsanlar onun davetine koşuyordu. Onun etrafında pervane olan insanların sayısı günden güne artıyordu. Müşriklerin korkusu, kini ve öfkesi de şiddetleniyor;

H. Peygamber'e ve ona inananlara düşman kesilenler her türlü kötülüğü ve zulmü onlara reva görüyordu.

Mekke müşriklerinin eza ve cefaları dayanılmaz hâle gelince Peygamber Efendimiz de hale hale büyüyen İslam güneşine yeni ufuklar aramaya başladı. Yesrib'te (Medine) Müslüman olanların sayısı iyice artınca H. Peygamber ve dostları çareyi oraya göç etmekte buldular.

Allah'ın Resulü, Müslümanlara beklediği müjdeyi verdi: "Sizin hicret edeceğiniz yerin iki kara taşlık arasında hurmalık bir yer olduğu bana gösterildi."

(Buhari, Menakıb, 45.)

HİCRET

Alparslan AKÇA

Peygamber Efendimizin izin ve telkinleriyle Medine'ye göç başladı.

Öyle ki Mekke'de Allah Resulü, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali ve az sayıda Müslüman kalmıştı. Müminlerin göç meselesi ve bu meselenin doğuracağı sonuçlar müşrikleri iyice telaşlandırmıştı. Kureyş'in ileri gelenleri alınacak tedbirleri görüşmek üzere Dar'un-Nedve'de toplandı. Nasipsizlerin aldığı ortak karar ise Peygamber Efendimize suikast planıydı. Fakat Allah'ın tuzaklarını bozmasıyla planları suya düştü:

"Hatırlar mısın? İnkâr edenler seni etkisiz hâle getirmek veya öldürmek ya da yurdundan çıkarmak için tuzaklar kuruyorlardı; onlar tuzak kuruyorlardı, Allah da bozuyordu. Tuzak bozma işini en iyi yapan Allah'tır."

(Enfal, 8/30.)

Müşriklerin hain tuzakları boşa düşünce Allah'ın lütuf ve mucizeleriyle dolu bir göç yolculuğu başlamış oldu.

Hız. Ali kendi canını hiçe sayarak Allah Resulü'nün yatağına yatıyor, onun yerine geçiyordu; bu sırada Peygamber Efendimiz de sadık dostu Ebu Bekir ile Allah'ın müjdelediği hicreti gerçekleştiriyordu.

Büyük bir heyecanla peygamber yolu gözleyen Medineliler, bekledikleri kutlu misafirin şehre girişini bayram sevinciyle karşıladılar.

Müslümanlar arasındaki kardeşlik hukukunun ve toplulukların karşılıklı münasebetlerinin başlangıcı olan hicret olayı,

ilk İslam devletinin kurulması, Mescid-i Nebevi'nin inşası, Mekke ufuklarında doğan İslam güneşinin Medine semalarından bütün dünyaya yayılması açısından

İslam tarihinin en önemli **kırılma noktasıdır.**

ALİYA İZZETBEGOVİÇ

BİLGE BAŞKAN

Enbiya YILDIRIM

K

lasik İslami eserleri okumakla yetinerek dinimizin güzelliklerini anlatma dönemi geçmiş yıllarda kalmış bir durumdur. Zamanımız insanı entelektüel boyutta fikirleri yoğuracak ve İslam'ın güzelliklerini yeni bir tatla, anlaşılabilir ama aynı zamanda derinlikli bir üslupla kendilerine sunacak düşünürlere ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla ayet ve hadis okumak son derece önemli olmakla birlikte bu i-kisinin vadettiği insanlık ile medeniyetin tasvirini yapabilmek ehemmiyet arz etmektedir. Bunu becerebilmek için de yeryüzündeki ideolojileri ve medeniyetleri bilmek zorunluluk arz etmektedir. İşte Aliya öyle biriydi.

Bosna Hersek'in ilk cumhurbaşkanı olan Aliya İzzetbegović 1925 yılında beş çocuklu bir ailenin üçüncü çocuğu olarak Bosna Hersek'teki Bosanski Şamats şehrinde doğdu. İki de üvey kardeşi vardı. Köklü bir aileden gelen Aliya'nın dedesi İstanbul'da Osmanlı ordusunda askerlik yaparken Üsküdarlı bir Türk kıızı ile evlenmişti. Dedesi daha sonra Şamats'ta belediye başkanlığı da yapacaktır.

Babası, çocuklarının daha iyi bir eğitim alması amacıyla Aliya henüz iki yaşındayken Saraybosna'ya taşındı. Burada ailesinden ilk dinî eğitimini aldı. Özellikle annesinin onun üzerinde çok etkisi oldu. Küçük yaşlardan itibaren ona camiye sevdirdiler. Bu dönemlerde sabah namazına kalkmakta zorlanacaktır ancak camideki namazı ve ibadetin edası sırasında okunan Rahman suresinin lezzetini hayatı boyunca unutmayacaktır.

Ailesinin etkisinden çıktığı lise döneminde komünist propagandaların ve yazarların, keza Batı felsefesine dair okuduğu eserlerin etkisiyle kısa süreli bir sarsıntı geçirse de dinle bağına hiçbir zaman koparmadı. Öyle ki daha lise ikideyken "Genç Müslümanlar Derneği"nin kurulmasına yardım ederek aktif faaliyetlerde bulundu. Dünya ölçeğinde vizyoner düşünen derneğin temel meselelerinden birisi, o dönemlerde bağımsızlığını kazanabilmiş Müslüman ülke sayısının azlığıydı. Aynı zamanda hareket, İslam'ı, güncelle taşınması gereken canlı bir fikir olarak görmekteydi.

İkinci Dünya Savaşı'nda Bosna Hersek, Almanya'nın desteğiyle Hırvatistan'ın bir parçası hâline getirilince grup arasında fikrî bölünmeler yaşandı ve Aliya hareketten ayrılarak Saraybosnalı âlim Mehmet Hanciç'in başkanlığını yaptığı Hidaye Derneğine geçti. 1944 yılında Sırp kralcı Çetnikler tarafından tutuklanmak istendiyse de dedesinin daha önceleri kırk Sırp rehinenin serbest bırakılmasındaki çabasından dolayı serbest bırakıldı. Savaş döneminde Nazizm taraftarı Hırvatlar tarafından askere alınmak istenince de Saraybosna'dan kaçtı. 1945'te Tito liderliğindeki Partizan ordusu Saraybosna'yı alınca geri döndü ancak bu sefer Sırp'lar tarafından askere alındı. Askerliğini bitirmek üzereyken yeni bir dertle yüzleşti ve Nazilerle iş birliği bahanesiyle İslami faaliyetlerinden dolayı 1946'da tutuklanarak on dört arkadaşıyla birlikte hapsedildi. Çünkü yeni rejim dinin toplumsal hayattaki etkisini sıfırlamak istiyordu. Aliya ise politik İslam'ı savunduğu ve ateizme karşı olduğundan komünist yöneticilerin en önemli hedeflerinden biriydi. Üç yıllık hapis hayatından sonra on sekiz yaşından beri tanıdığı Halida (Boşnakçada kız isimleri a ile biter) Hanım ile evlendi. Aliya hapis sonrası ziraat fakültesine, ardından da hukuk fakültesine geçerek 1956'da buradan mezun oldu. Ardından hayatının önemli bölümünü oluşturacak zaman diliminde çeşitli kurumlarda hukuk danışmanlığı yaptı.

Tüm bunlar olurken Aliya bir taraftan kendisini geliştirmeye çalışıyor, düşüncelerini kaleme almaya çabılıyor ve gençlerle ilgileniyordu. Sonuçta Müslüman kimliği, birikimi ve meselelere entelektüel bakışı Yugoslavya'daki tüm farklı etnik yapılara mensup Müslümanlar üzerinde etkili olmaya başladı. 1970 yılında bir grup arkadaşıyla birlikte kaleme aldığı "İslam Deklarasyonu" başlıklı metin ülke içinde ve dışında büyük yankı uyandırdı. Bu metin hem Bosna Hersek hem Yugoslavya hem de tüm dünyadaki Müslümanlara, insanlığa ve diğer Müs-

lumanlara karşı sorumluluklarını hatırlatmaktaydı. Bunun ilanından sonra yönetimin öncelikli hedefinde olan Aliya ve arkadaşları siyasal baskıya maruz kaldı. 1974 yılına gelindiğinde ise -değişen koşullara paralel olarak- devletin din üzerindeki kontrolü kısmen hafifletilerek geleneksel bazı kurumların yeniden faaliyete geçmesine imkân sağlandı. Bu durum Aliya'nın daha rahat çalışmasına ve diğer Müslümanlarla iletişim ve birliktelik kurmasına ortam hazırladı.

Tito'nun 1980'de ölmesinden sonra Yugoslavya'da şartlar oldukça ağırlaştı. 1970'te yayımlanmış olan *İslam Deklarasyonu* kitabını 1983'te tekrar yayımlayınca başkalarıyla birlikte tutuklandı. Örgüt liderliğiyle ve Avrupa'nın ortasında radikal İslami bir cumhuriyet kurmak için çalışmakla suçlandı. Yüz gün sorgulanıp bir ay muhakeme edildi. Bu davada yargılandığı arkadaşları daha sonra başlatacağı bağımsızlık ve özgürlük mücadelesinin çekirdek kadrosunu oluşturacaktır. Savcı mütalaa-sında deklarasyonu düzene yönelik bir saldırı olarak değerlendirdince Aliya manifesto sayılabilecek bir savunma yapar ve şöyle der:

“Yugoslavya'yı seviyorum ama onun yönetimini değil. Bütün sevgimi özgürlüğe veriyorum, geriye yetkililer için bir şey kalmıyor. Ben, bu ülkenin yasalarını çiğnemiş olmaktan yargılanmıyorum. Çünkü öyle bir şey yapmadım. Ben anayasa ve yasaları dikkate almaksızın, kendi düşüncelerini empoze etmelerine yarayan yazılı olmayan kuralları ihlal etmekten yargılanıyorum. Ben yazılı olmayan kuralları vahim bir biçimde ihlal ettim. Ben bir Müslümanım ve öyle kalaca-

ğım. Kendimi dünyadaki İslam davasının bir neferi olarak telakki ediyorum ve son günüme kadar da öyle hissedeceğim. Çünkü İslam, benim için güzel ve asil olan her şeyin diğer adı; dünyadaki Müslüman halklar için iyi bir gelecek vaadinin ya da umudunun, onlar için onurlu ve özgür bir hayatın, kısaca benim inançıma göre uğrunda yaşamaya değer olan her şeyin adıdır.” Bu muhakeme sonrasında on dört yıl hapse mahkûm edilir. O ise, düşünceleri nedeniyle aldığı mahkûmiyeti insanlık tarihinin karanlık dönemlerine geri dönüş olarak tanımlar.

Aliya, özür dilemesi ve bir daha siyasi faaliyetlere katılmama sözü vermesi karşılığında 1987'de kendisine sunulan af teklifini reddetti. Bu arada Yargıtay kararıyla cezası on bir yıla indirildi. Komünist rejimlerin çökmeye başladığı bir ortamda dünya ülkelerinin de baskısının ardından 1988'de çıkarılan Cumhurbaşkanı affıyla serbest bırakıldı. Böylece beş yılını hapiste geçirmiş oldu. Hapis süreci İzzetbegoviç'in hayatında önemli etkiler yaptı. Bu süre zarfında düşünmeye, üretmeye, başkalarının fikirlerden istifade etmeye çok zaman buldu. Ayrıca onun hapiste olduğu dönemde, yıllarını verdiği *Doğu ve Batı Arasında İslam* adlı meşhur kitabı yayımlandı. Eser çok kısa zamanda geniş bir kitleye ulaşarak büyük yankı uyandırdı. İzzetbegoviç, bu kitabıyla İslam'ı sade ve öz şekliyle genç nesillere kazandırmayı hedefliyordu. Sonuç itibarıyla hapis hane süreci onun düşüncelerinin daha çok karşılık bulmasına sebep oldu.

1990'da arkadaşlarıyla birlikte Demokratik Eylem Partisi'ni kurdu. İlerleyen süreçte süre-

li partinin başında tutulmasına getirdiği yorum ilginçtir: “Eğer en iyileri bensem acaba geriye neye benziyor diye düşünmüşümdür. Fakat belki de önderlerin ‘en iyi’ olması gerekmiyordur. Önder olabilmek için bazı temel zaafıların olması gerekir ki ben de bunlardan bolca vardım.” Partiyi kurduktan sonra özellikle Müslümanların yaşadığı bölgelerde örgütlenmeye çalıştı. Boşnak ve Arnavut Müslümanların geleceğinin bir arada ve adil bir şekilde yönetilmesiyle mümkün olacağını düşünen Aliya, seçim çalışmalarını Yugoslavya'nın diğer etnik ve dinî unsurlarını da gözeterek ülke bütünlüğünü koruyup birlikte huzur içinde yaşama stratejisi üzerinden yürüttü. Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde seçimlere girerek 1990'da Bosna Hersek'in ilk cumhurbaşkanı oldu. İlk girdikleri seçim olmasına rağmen büyük başarı elde etmişlerdi. 1992'de yapılan referandumla da Bosna Hersek bağımsızlığını ilan etti. Ardından Sırpların saldırısıyla başlayan üç yıllık kanlı savaşı takiben ülkenin bağımsızlığı onaylandı.

Aliya, savaş sırasında diplomatik, siyasi ve askerî anlamda büyük çaba sarf etti. Halkını bir arada tutarak büyük bir lider olduğunu gösterdi. Harp sürerken Türk milletine hitaben yazdığı, kendisinin ve ülkesinin tarihini özetleyip durumlarını ve beklentilerini dile getirdiği mektup Bosna Herseklilerin bizlere bakışını özetlemesi açısından çok önemlidir. Mektupta şöyle der: “Sizi Devlet-i Aliyye'nin en güzel şehirlerinden birinden, Bosna Sarayı'ndan, sizin daha sık kullandığınız haliyle Saraybosna'dan selamlıyorum... Unutma, Türk'ün evladı! Sömürgeciler, bütün ilkeleri kendi menfaatleri için koyuyorlar ve kendi çıkar-

larını korumak için denklem kuruyorlar. Onların demokrasi dedikleri, hürriyet dedikleri, aidiyet dedikleri, barış ve hoşgörü dedikleri ilkeler, Saraybosna'da, Srebrenitsa'da, Mostar'da toprağın altına gömüldü. Hem de çok acı hatıralarla... Biz, kendi çocuklarımız en azından tebessüm edebilsinler diye yaşadıklarımızı yeni nesillere anlatmıyoruz, anlatmayacağız. Ama sen bizim yaşadıklarımızı sakın unutma! Onlar askerleriyle, basın ve medyasıyla, kurumlarıyla çok güçlüler. Onların güçlerinden değil, ikiye bölünmelerinden kork. Biz, senin kardeşin olduğumuz için öldürüldük, boğazlandık, tecavüze uğradık. Senin hafızana sahip olduğumuz için toplu mezarlara gömüldük, yok edildik. Türk'ün evladı, bizim korumaya çalıştığımız sancak, Yemen'de, Çanakkale'de, Filistin'de, Kırım'da, Açe'de, Türkistan'da korunmak istenen sancaktı. O, ne bir dinin ne bir ırkın ne bir dilin ne bir mezhebin sancağıydı. İnsanlığın, tek başına insan olmanın temsiliydi. Sömürgecilerin karşısında sakın yere düşme. Biz, Çanakkale'den sonra direnişi devam ettiren nesiliz. Sen, direnişin değil, dirilişin nesli olacaksın. Korumak için değil, düzen kurmak için çalışacaksın. Sen varsan biz olacağız. Sen ayaktaysan biz yaşayacağız. Ama unutma! Sömürgeciler, seni tamamen Asya'ya sürmek için planlarını adım adım işletecekler. Bir gün sıra sana da gelecek. Seni yok etmek için bin yıldır hazırlananlar, bir gün bile durmadan çalışıyorlar. Sen Türk'sün. Bir ırk, bir din, bir mezhep değilsin, olamazsın. Batı, Haçlı Seferlerini düzenlerken Araplara Arap demiyordu, Türk diyordu. Çanakkale'de Kürtleri boğazlarken onlara Kürt demiyordu, Türk diyor-

du. Ne zaman ki onların çıkarı için yeni devletlere ihtiyaç duydu, Arap'a Arap demeye başladı. Seni ondan, onu senden ayırdı. Bugün de Kürt'ü senden, seni Kürt'ten ayırmak için gece ve gündüz çalışıyor. Türk'ün Evladı, Biz Boşnak'ız ama Türk'üz de. Sen de kalbimde taşıdığım acıyı taşıdığın kadar Boşnaksın. Utanacak tarihimiz, saklayacak hafızamız yok. Sırp'a karşı sorumlu olduğumuz için değil, ya sayla zorunlu kılındığı için değil, kimimiz dinimiz kimimiz milletimiz kimimiz kitabımız kimimiz ahlakımız sebebiyle vicdan sahibi olduk. Birileri öyle istediği için değil, vicdan bunu tarif ettiği için hiçbir milletin diline, dinine, mezhebine karışmadık. Mezarlarını çiğnemedik, ibadethanelerini yıkmadık, kadınlarına tecavüz etmedik, bebeklerini boğazlamadık. Sen var olmak zorundasın. Bu yüzden bir ve beraber olmak zorundasın. Sömürgecilerin tezgâhıyla saflara ayrışmamalısın. Türk'ün Evladı! Bizi, onların bize yaptıklarını ve sorumluluğunu sakın unutma."

Aliya, savaş sonrası imzalanan anlaşma gereği Boşnak, Hırvat ve Sırp'lardan oluşturulan üçlü Başkanlık konseyine seçildi ve devlet başkanlığını üstlendi. 1998'deki seçimlerde tekrar aday oldu ve seçilerek Başkanlık konseyi yöneticiliğine devam etti. Bozulan sağlığı yanında belediye seçimlerinde yaşanan büyük oy kaybı nedeniyle 2000 yılında görev süresini tamamlamadan devlet başkanlığından ayrıldı ve 2003'te vefat etti.

Eserleri

"Müslümanlar Neden Geri Kaldı? Kur'an'ın 1400. Yıl Dönümünde Düşünceler", "İslam ve Çağdaş Dönemi", "İslam Devrimi İçin", "İslam ve Müslümanların Millî ve Toplumsal Özgür-

lük Savaşı" gibi makaleleriyle İslam dünyasına çağrı anlama ve yola devam etme bakışı kazandırmaya çalışan Aliya'nın kitaplarından bazıları şunlardır:

1. *Doğu Batı Arasında İslam*: Bu kitap onun felsefi derinliğini ve İslam düşüncesine olan hâkimiyetini ortaya koyar. Kültür, medeniyet ve siyaset üzerine de görüşlerini ele aldığı keza bugünün düşünce ve olgu dünyasında İslam'ın yerini değerlendirmeyi amaçladığı önemli bir çalışmadır.

2. *İslam Deklarasyonu*: Bu eserde, Müslüman kitlelerin son yüzyıllarda geri kalışlarının çözümünün kendi tarihlerinin aktif katılımcıları olmalarıyla sağlanabileceği fikrini savunurken Müslümanların geri kalma nedenleri üzerinde durmakta ve bir zamanlar ilham ve eylem aşılayan, şehirleri ve devletleri kuran İslam'ın günümüzde buna aykırı bir netice vermesinin mümkün olmadığını söyler.

3. *İslami Yeniden Doğuşun Sorunları*: İslami uyanışımızdaki yanlışlara dikkat çektiği çalışmada dinimizin salt teolojik bir yaklaşımdan ibaret olmadığını, bu nedenle, dini mesajlar üzerinden kutsallaştırılıp sonrasında da putlaştırılamayacağını tarihî gerçeklerle ortaya koymaktadır.

4. *Özgürlüğe Kaçışım (Hapishaneden Notlar 1983-1988)*: Cezaevi notları yanında *Doğu Batı Arasındaki İslam* kitabındaki düşüncelerini güncelleştirdiği eserdir.

5. *Anılar*: Otobiyografik Kayıt. Devlet başkanlığı görevinden ayrılmasından sonra yazdığı kitabıdır. Zorluklarla geçen bir ömrün değerlendirmesidir. Onun yaşamına ve bağımsızlık mücadelesine dair bütün bilgiler bu eserde bulunmaktadır. ■

Kafaya takılan soru şu: İslam ertelenmiş mutlulukların dini midir? Mutluluk sadece ahirette mi olacaktır? İslam'ın dünyada ve ahirette mutluluk vadiyle yaşanan mutsuzluklar çelişki değil mi?

Bu soru, "Ateş, düştüğü yeri yakar." sözünü akla getiriyor. Sürekli dert ve ızdıraplarla mücadele içinde olanlar bakımından anlaşılır bir serzeniş. Ancak beklentilerine ulaşamamış, hırslarını tatmin edememiş ve sürekli hedeflerinin gerisine düşmüş kişilerin mutsuzluklarını farklı değerlendirmek lazım. Bir başka yön ise soran kişinin ahiret inancı taşıdığı ama dünyaya yönelik daha fazla beklenti içinde olduğudur. Zaten soranın itirazı ahiretin uzak görünmesine ve ertelenmişlik duygusu vermesinedir. Onun isteği, mutluluk burada olsun.

Bu istek gayet insani değil mi?

Doğru, zaten soruyu soran insani bir refleks gösteriyor. Bulunduğu durumdan veya yaşadığı mutsuzluktan kurtulmak istiyor. Bu da gayet doğal ve insani. Burada göz ardı edilen nokta, dünyanın şartları ve imkânları. İnsanlar dünyanın şartları ve imkânlarına göre yaşarlar. Yüce Allah sistemi böyle kurmuştur. Bazı insanlar bu şartları ve imkânları kabul etmek istemezler ve gözetmezler. Bu da onları memnuniyetsiz ve mutsuz bir yaşantı içine sokar. Şartları ve imkânları gözeterek yaşayanların hepsi mutlu olmasalar da en azından mutsuzluk duymazlar. Çünkü mutsuzluk insanı karamsarlığa ve psikolojik yıkıma götürür.

Bu teslimiyetçilik olmaz mı?

Baktığımız yere bağlı. Fırsatları ve imkânları değerlendirmeyip

kendisini bulunduğu yere çakıllı görenler, tembeller ve umursamazlar teslimiyetçi bir tavır içindedirler. Bunlar toplumun geneli tarafından olumlu karşılanmaz. İnsandan beklenen, şartları ve imkânları gözeterek sürekli bir çaba ve çalışmanın içinde olmasıdır. Sonucunun ne olacağını bilmek veya tahmin etmek her zaman mümkün olmayabilir. Ancak Yüce Allah, inansın inanmasın her çalışana karşılığını vereceğini Kur'an'da bildirmektedir. (Necm, 53/39.) İnanmayana karşılık sadece dünyada verilirken inanana her iki dünyada verilecektir. (Bakara, 2/200.) Çabasının ve çalışmasının karşılığını alanlar her zaman ve mekânda mutlu olurlar.

Peki, bu durumda gerçek mutsuzlar kimdir?

Mutsuzlar iki kesimden oluşur. Birincisi bir hastalık veya beladan kurtulmakta zorlananlar, ikincisi ise beklentilerine erişemeyen, hırslarının karşılığını bulamayan veya beğen(e)memme takıntısına kapılanlardır. Hastalık, kaza, can ve mal kaybı gibi bela ve derde uğrayanlar hakiki anlamda mutsuzdurlar. Çünkü onların mutsuzluklarının somut karşılığı bulunmaktadır.

İkincisi nedir?

İkincisi beklenti, hırs ve beğenmeme mutsuzluğudur. Bu görecelidir. Bu tür mutsuzluk, yoksullar için geçerli olduğu gibi varlıklılar için de geçerlidir. Başını sokacak bir ev isteyenle evi olduğu hâlde daha büyük ve konforlusunu isteyen mutsuzluğu buna örnektir. Bu yüzden göreceli mutsuzluğun tarifi ve tarifesi herkese göre değişir. Ancak sonuç iti-

barıyla hangi tür mutsuzluk olursa olsun kişileri psikolojik olarak etkilemekte ve hayat kalitesini düşürmektedir. Bu yüzden mutsuzluğun dini, milliyeti, cinsiyeti, konumu olmaz. Her millettten, her dinden, her cinsten ve her konumdan insan mutsuz olabilir. Demek ki mutsuzluk somut eksiklikten veya eksiklik hissinden kaynaklanmaktadır.

İslam'ın dünya hayatında mutluluk vadetmesiyle Müslümanların yaşadıkları mutsuzluklar bir çelişki değil mi?

İslam insana bütün eksikliği gidermeyi değil, mutlu bir hayat yaşamayı vadediyor. Çünkü insanın tüm eksikliklerini gidermek dünya şartlarında mümkün değildir. En basitinden insan acıkmakta, susamakta ve solumaktadır; yani sürekli havanın, suyun ve yiyeceğin eksikliğini hissetmektedir. Bu yüzden dünya şartlarında insanın eksiklik hissedemeyeceği bir noktaya ulaşması imkânsızdır. İslam'ın önerisi, dünya hayatında eksiklikleri yok etmek değil, ihtiyaçları karşılama hususunda çaba ve çalışma içinde olmak, elde ettiğine kanaat getirmek ve bulamayana yardımcı olmaktır. Böylece kişi, yetinme ve yardımlaşma duygusunu birlikte yaşar. Nitekim toplum içinde böylesi özellikleri taşıyan insanlar hangi cinsiyet ve konumda olurlarsa olsunlar mutsuzluk hissetmezler.

Hastalıktan, can ve mal kaybından dolayı acı çeken insanlara ne demeliyiz?

Aslında somut karşılığı olan gerçek mutsuzluk budur. Bu

konuda İslam sabretmeyi önermektedir. Sabretmek demek hiçbir şey yapmadan oturup beklemek veya pes etmek demek değildir. Gerçek anlamda sabretmek öfkeye, paniğe ve isyana gitmeden başa gelene sakin ve kararlı bir şekilde çözüm aramaktır. Bunun için önce doğru değerlendirmek ve kabullenmek gerekir. Nitekim tabipler hasta olduğunu kabullenmeyen kişinin tedavisinin zor olduğunu söylerler. Kişi tedavi arayışında olmalı ki tedaviye cevap versin. Hâlbuki çözüm peşinde olmak, umutlu olmak demektir. Umutlu olmak ise eksiğinin giderileceği duygusunu yakalamak ve mutlu olmaktır. Kronik hastalığa yakalandığı hâlde umudunu yitirmeyen insanların mutlu olduğu bir gerçektir. Ancak ölümün meydana getirdiği eksiklik daha farklıdır, çünkü bunun dönüşü yoktur. Bu husustaki eksiklik duygusu ancak öte dünya inancıyla aşılabılır. Ölümle kaybettiği sevdiği veya yakınının öte dünyada mutlu olacağına dair inancı insanın mutsuzluğunu önler. Çünkü inançlı kişi herkes gibi kendisinin de öleceğine ve sevdiği kişiye kavuşacağına inanır. Bu da onu mutlu eder.

O zaman mutsuzluğun asla olmaması gerekir?

Mutsuzluktan çıkışın yolu, kabullenmek ve inanmaktan geçer. Çünkü kabullenmek ve inanmak, çözüm arayışı ve umut kaynağıdır. Belki giden gelmez, her yeni eskinin yerini doldurmaz ama en azından olumsuzluklardan kurtulma, acı ve eksikliği azaltma imkânı sağlar. Öte yandan her acı ve üzüntüyü de mutsuzluk ola-

rak görmemek gerekir. İnsanın acı ve üzüntü duyması onun doğallığıdır. Bunlar bir yönüyle insanın canlılığının ve vicdanının göstergesi, diğer yönüyle hayata tutunma ve yardımlaşmanın itici gücüdür.

Dünyada mutlu olmanın yolu nedir?

Dünya zıtlıklar alanıdır. Nitekim hayat sevgiyle nefretin, umutla korkunun, kavuşmakla ayrılığın birlikte yaşandığı bir süreçtir. Bunlar dünyanın şartlarıdır. Dünyada mutlu olmak istiyorsak sevginin, umudun, birlik ve bütünlüğün tarafında olmalıyız. Bunların zıtları bizi hep mutsuz etmektedir. İslam'ın dünyada güzellik vaadi de işte budur. Ancak dünya şartlarında bunların kesintisiz ve tam olarak gerçekleşmesi zordur. İslam bunun mutlak anlamda gerçekleşeceği yeri gösteriyor. O da ahiret yurdundaki cennettir. Bu bir erteleme değil, hedef koymadır. Üniversiteye yeni başlayan bir öğrencinin hedefi mezun olup diploma almaktır. Bunun için dört yıl çalışması, çaba sarf etmesi ve beklemesi gerekmektedir. Hiç kimse dört yıl sonra alınacak diplomayı ertelenmiş bir ödül olarak görmez. Öte yandan dünyada geçici ve kesintili mutluluklar vardır. Bu yönüyle ahiretten farklıdır. Ancak inanan kişi için cennete girme umudu, onu mutlu kılmaya yeter. Kabir hayatının cennet bahçesi gibi olacağı ve yeniden dirilişle birlikte gerçek cennete gireceği inancı ise bu mutluluğu kesintisiz hâle getirir. İslam'ın vadettiği dünya ve ahiret mutluluğunun anlamı budur. (Bakara, 2/201; Zümer, 39/10.) ■

ŞÜKÜR TERAPİSİ

“Neye odaklanırsan onu çoğaltırsın.”

Carl Gustav Jung

Şükür duygusu, insan psikolojisi ve sağlık bilimlerinde önemli bir konu olarak ele alınmaktadır. Bir kişinin, yaşamındaki olumlu unsurlara minnettarlık hissetmesini ifade eder. Şükür duygusunun psikolojik ve fiziksel sağlık üzerindeki etkileri pek çok bilimsel çalışma ile incelenmiştir.

Varoluşçu felsefenin isimlerinden biri olarak bilinen filozof Martin Heidegger, “Şükür duygusu bir biliştir.” der. Dolayısıyla şükran duyma ve minnettarlık duygusu, bilişsel bir tercih sonucudur. Hayatın içerisinde zorlayıcı pek çok konu varken güzel ve pozitif olanları kaçırmamak için bakışı başka yönle çevirmektir. “Tüm zorlanmalara rağmen, Allah’ın bana verdiği güzelliklerin ve nimetlerin farkındayım ve lezzet alıyorum.” diyebilmektir. Keyifle içilen suda, bir bebek sesinde, renklerde, zekice yapılan bir espride, her türlü ahenkte, sevmeye ve sevilmede güzellikleri görebilmek; lezzet almak ve bunları ikram edeni hatırlayabilmektir.

Şükürün gelişim basamağını üçe ayırabiliriz. Bilişsel süreç, ilk basamaktır. Yani bakış açısını değiştiren kişi, güzellikleri görmeye ve onlara odaklanmaya başlamıştır. İkinci basamak, düşünce yapısının değişimi ile ortaya çıkan duygusal basamaktır. Bu noktaya önem vermek gereklidir. Zira şükür duygusu kişide pozitif bir duyguya neden olmalıdır. Sadece “elhamdülillah” demek ya da “Çok şükür Allah’ım ev verdin, sağlık verdin.” gibi söylemlerde bulunmak; eğer kişinin günlük hayatında pozitif bir duyguya geçmesine neden olmuyorsa psikoloji bilminde ele alınan şükretme kavra-

mına denk gelmiyor demektir. Kişi söyleyip şikâyetlenirken bir yandan evi ve sağlığı için gerçek anlamda şükredemez. Şükür, duygusal anlamda derin bir hissi, minnettarlık, huzur, coşku ya da dinginlik gibi pozitif bir duyguyu beslemelidir. Şükürün son basamağı ise davranışsal kısmıdır. Bu adım da ikinci adım gibi gözden kaçabilmektedir. Şükür duygusu ile dolan kişi başkalarına da bu güzel duyguyu hissettirmek ve davranışları ile şükrettiği nimetleri paylaşmak ister. Bu da şükür duygusunun aslında sosyal düzene ne kadar destek olduğunun göstergesidir. Şükürün son basamağıdır.

Bilimsel araştırmalar, şükür duygusunun fiziksel ve psikolojik sağlık üzerindeki olumlu etkilerini desteklemektedir. Örneğin, University of California Davis’te yapılan bir araştırma şükür günlüğü tutmanın kişilerin ruh hâlini iyileştirebileceğini ve stresi azaltabileceğini ortaya koymuştur. Yapılan pek çok çalışmada, günlük hayatta şükretme alışkanlığının kişinin genel ruh hâlini iyileştirdiği ve subjektif iyi olma düzeyini artırdığı, travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete, depresyon gibi rahatsızlıklara iyi geldiği ve yaşamdan memnuniyetini artırdığı gözlemlenmiştir. Benzer şekilde, Indiana Üniversitesinde yapılan bir araştırma, şükür duygusunun uyku kalitesini artırabileceğini ve fiziksel sağlık üzerinde olumlu etkileri olabileceğini öne sürmektedir. Yine şükreden kişilerin kalp ve mide rahatsızlıkları; baş ve kas ağrılarının azaldığı gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra Froh, Sefick ve Emmons tarafından yürütülen bir çalışmada, şükür duygusunun ergenlik dönemindeki gençlerin psi-

kolojik iyi olma düzeyini artırdığı bulunmuştur.

Peki, şükür duygusunu güçlendirmek için neler yapabiliriz? Pozitif psikoloji alanının çalışma konusu olan şükran duyma konusunda birçok uygulama ve öneri bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını sıralayalım:

Şükür günlüğü tutma: Her gün yaşadığınız olumlu deneyimleri veya sahip olduğunuz şeyleri bir günlükte yazarak şükretme alışkanlığı edinin. Bu, şükür duygusunun güçlenmesine ve yaşamdan daha fazla keyif alınmasına yardımcı olabilir. Düzenli uygulama sonucunda sizler dahi farka şaşıracaksınız.

Minnettarlık dakikaları: Her gün birkaç dakikanızı ayırarak minnettarlık zamanı oluşturun. Sahip olduğunuz şeylere ve yaşadığınız deneyimlere minnettarlık hissiyle odaklanın, bu süreyi uzatabildiğiniz kadar uzatın. Gerçekten hissedebileceğiniz örnekler üzerinde durun. Bu, şükür duygusunun artmasına ve iç huzurun güçlenmesine yardımcı olabilir.

Teşekkür etme alışkanlığı edinme: Kendinize ve çevrenizdeki insanlara sık sık teşekkür etmeyi alışkanlık hâline getirin. Küçük jestlerle bile şükranınızı ifade edebilirsiniz. Başkalarına teşekkür etmek, hem onların moralini yükseltecek hem de sizin şükür duygunuzu artıracaktır. Unutmayalım ki başkalarına teşekkür etmeyen Rabbinde de teşekkür edemez. İnsani ve ilahi şükür bir bütündür, birbirinden ayıramaz.

Doğayla bağlantı kurma: Doğayla temas kurmak ve doğanın güzelliklerini fark etmek şükür

kür duygusunun güçlenmesine katkıda bulunabilir. Yürüyüş yapmak, bahçe işleriyle uğraşmak veya doğal güzellikleri seyretmek iç huzurunuzu artırabilir ve minnettarlık duygusunu güçlendirebilir.

Şükür pratiğine toplum katılımı: Toplum katılımı, başkalarına yardım etmek ve topluma hizmet etmek, şükür duygusunun güçlenmesine katkıda bulunabilir. Gönüllü çalışmalar, yardım kuruluşlarına bağışta bulunma veya komşularınıza yardım etme gibi aktiviteler, hem başkalarına yardım etmenizi hem de kendi hayatınızdaki olumlu yönleri fark etmenizi sağlar. Bu açıdan şükür, bir iyilik hareketidir.

Şükür, egzersiz ve tekrarlarla alışkanlık hâline getirilebilecek bir pratiktir. Beynimizin nöroplastisite özelliği sayesinde her

neyi düzenli tekrarlarla deneyimlersek o konuda nöral ağlarımız gelişir ve refleks geliştirmeye başlarız. Şükran duygusu da refleks hâline gelmesi gereken, bu nedenle pratik yapılması gereken önemli konuların başında gelmektedir.

Unutmayalım ki mutluluk neye sahip olduğunuzla ilgili değildir; nasıl algıladığımızla ilgilidir. Nitekim Yüce Rabbimiz İbrahim suresinin 7. ayetinde, “Eğer şükrederseniz elbette size (nimetimi) artıracayım.” buyurmaktadır. Rabbimize karşı nasıl zanda bulunursak bize o zanla muamele edilecektir. Bizler olumluya ve şükretmeye odaklanmayı bir psikoeğitim olarak geliştirmeliyiz.

Şimdi soruyorum size: Rabbimizin verdiği nimetleri fark etmeye, söylenmeden, keyifle almaya ve dile getirmeye var mısınız? ■

HAFIZLIĞIN BEREKETİ

Hayriye KOÇ

Balıkesir Bandırma Kur'an Kursu Öğreticisi

Hafız bir hoca hanımın hayalidir kendisine verilen emekleri bir gün gelip başka bir yüreğe nakşetmek. Satır satır, sayfa sayfa hıfzettiği ilahî kelimeler, o genç zihinlere ince ince işlenirken onlara yardımcı olmak. Rabbimin inayeti ve lütfuyla atanıp Kur'an kursu hocası olduğumda hafızlık kurslarında görev alabilmek için yanıp tutuşuyordum. Atandığımda ilk işim, müftülüğümüze bağlı bir hafızlık kursunun olup olmadığını öğrenmek oldu. Elbette Kur'an-ı Kerim'i öğretmek, insanlara günlük ibadetlerinde, sosyal ilişkilerinde rehberlik etmek eşsizdi. Fakat ben hafız yetiştirmek için çıkmıştım bu yola. Yetişkinlerle çalışmayıda çok seviyordum ama bir yanımda hep eksikti. Bir gün hafız hocası olacağım inancıyla düzenli olarak ezberlerimi tekrar ediyor, kendimi gelecekteki öğrencilerime, o yüzünü dahi görmediğim ama kalbimde şimdiden yer açtığım kızlarıma hazırlıyordum.

Nasip oldu, İstanbul Esenyurt'ta bulunan Güzeyurt Kız Kur'an Kursu'nda göreve başladım. Orada o öğrenciler her gün beni hayret makamına çağırıyorlardı. Ben de hafızdım.

Yıllar önce aynı bu genç kızlar gibi rahlenin başına oturup ezber yapar, dersimi vermek için büyük gayret gösterirdim. Ama şimdi sanki o yılları yaşayan ben değilmişim gibi her gün o gençlerin yüzlerinde açan gülleri, hafız olma yolunda gösterdikleri 'gayreti, ezberlerini verince yaşadıkları sevinci görüp hem hayret ediyor hem de Rabbime şükrediyordum. Yüzüne okuma sınıflarımızda yetişen talebelerden hafızlık yapmayı isteyenleri, ayrıca imam hatipli öğrencileri kabul ediyorduk. Hafızlık sınıfına yazılmaya hak kazanınca nasıl mutlu olduklarını bugün bile capcanlı hatırlarım.

En güzel yıllarım kesinlikle hafız yetiştirdiğim yıllardı. Kızlarım, en masum hâllerıyla Kur'an-ı Kerim'i ezberlemeye başlıyorlardı. Onlara bir mucizeye bakar gibi bakardım. Biri hastalansa içim giderdi. Birlirdim, dersinden geri kalacak diye üzülecek, ezber yaparken zorlanacak. Derslerini dinlerken de nasıl böyle hatasız, hiç şaşırmadan okuyorlar diye yine hayret eder, Rabbime hamdederdim. Hâlbuki ben de hafızdım ve benzer süreçlerden geçmiştim. Yine de ilahi kelimeler her gün bereketini ve mucize-

lerini bize açıyordu. Hafız dinlemek çok özeldi. Hele bitirip o son dersi verdiği gün... Sonra defalarca tekrar yapıp sınava girerlerdi. İçeride öğrenci ter dökerdi, dışarıda ben.

Yıl 2021, mesleğimin onuncu yılıydı. Bu heyecana alıştığımı düşünüyordum artık. İnsan bu tatlı heyecana alışamıyormuş. İyi ki de alışamıyor. Kızlarım hafızlık sınavına girdiler. Dört öğrencim heyecan doluydu. Onları sakinleştirmeye çalışıyordum ama benim de kalbim en az onlarınki kadar heyecan içindeydi. İlk öğrencim çağrıldı. Kalan üç kızım ve ben mırıl mırıl dualar okuyor, heyecanlanmaması, hata yapmaması için niyazda bulunuyorduk. Kapı açılıp kızım çıktığında derin bir nefes aldım. Sonra diğer kızım girdi sınava ardından üçüncü... Son olarak da dördüncü öğrencim, benim dört yapraklı yoncamın o son yaprağı... Rabbim, diyordum içimden. Bu dört yaprağı birbirinden ayırma hepsine hakkıyla hafızlıklarını ellerine almayı nasip eyle.

Sınavları güzel geçmişti. Artık sonuçların açıklanmasını beklemek kalıyordu. Yaklaşık iki hafta sürüyordu bu durum. Sınavdan çıkınca kızlarımı bir

şeyler içmeye götürdüm. Onlara yine hafızlığın değerini hatırlattım. Hafızlığın bereketini hayatınızın her anında göreceksiniz, diyordum. Maddi ve manevi, bugün ve gelecekte... Hayatınızın her anında Kur'an-ı Kerim'in taşıyıcısı olmanın hem sorumluluğunu hem de bereketini hissedeceksiniz. Sınav sonuçlarını heyecanla beklediğimiz günlerden biriydi. Sabah kalktım. Çocuklarımı okula göndermek için hazırladım. Kızımı okula uğurladım. Küçük de kreşe gidiyordu. Ortanca ise pek keyifsizdi. Adı Tarık. Hani normalde okula gitmemek için nazlanan bir çocuk da değil. Karnım ağrıyor, dedi. Her gün severek okula giden çocuk şimdi gitmek istemiyor. Ben de ister istemez bu karın ağrısını ciddiye aldım. Kursu haber verip sağlık ocağına uğrayacağımı söyledim.

Oğlumla hazırlandık ve çıktık. Çocuk ağlıyor, ben ne yapacağımı bilemiyordum. Sağlık ocağına geldik. Arabayı park ettim. O sırada telefonum çaldı. Arayan diğer hoca arkadaşım. Müjdeli haberi veriyordu. O yoncanın yaprakları ayrılmamış, dördü de kazanmış, sevinç içinde kursa gitmemi bekliyorlarmış.

Tarık'ı alıp doktorun yanına geçtim ama çocuk ağlıyor, ben gülümsüyorum. Gözlerim evladımda ama yüreğim hafız kızlarımın sevinciyle dolu. Hemen işimiz bitsin, çocuğumun nesi var öğreneyim de kursuma, kızlarıma koşayım diye düşünüyordum. Çok şükür ciddi bir şeyi yokmuş, biraz ü-

şütmüş. Doktor, Tarık'ı odadan çıkartıp size bir şey söylemem lazım dedi, müsaadenizle. Buyurun, dedim. Siz yukarıdaki kursun hocasısınız değil mi? dedi. Evet, diye cevap verdim. Hatta bugün kızlarımın sınav sonuçları geldi, aslına bakarsanız heyecanım da telaşım da bundan, dedim. Çabucak onların yanına koşmak, her birini tebrik etmek istiyorum, dedim. Ne oldu, diye sordu. Dört kızımın da hafızlık sınavını başarıyla geçtiklerini, sonuçların biraz önce açıklandığını, tam da

doktora gelirken öğrendiğimi söyledim. Doktor Bey cebinden bir zarf çıkarttı. Bakın Hoca Hanım, dedi. Bunu ben bu sabah hazırladım, nedeni bana kalsın ama bugün buraya gelmeniz bir tesadüf değil, rica ederim bu hediyeği o kızlara ulaştırın, adımı filan bilmesinler, ölmüş aneciğine dua istiyor, deyin yeter. Kızlarımın sonucu açıklanmadan hediyeleri hazırlanmıştı işte. Bir yandan gülümsüyor, bir yandan yaşarın gözlerime mani olamıyordum. ■

İRFAN ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ

Mustafa Mirza DEMİR |

A sırlardır süregelen şiir geleneğimiz, diğer edebiyat türlerinin aksine çok daha önce temayüz etmiş, edebî zevk ve estetiğin şahikası hâline gelmiş, böylece edebiyat dünyamızın can damarı şiir olmuştur. Şairlerimiz, hikmet pınarının gözelerinden hem kendileri kana kana içmiş hem de dile getirdikleri irfan şiirleri vasıtasıyla çorak gönüllere su serpmiştir. İrfan şiirleri, Türk İslam kültür ve edebiyatının önemli bir cüzünü teşkil eder. Tasavvufi manalar yükledikleri hikmetli mısralarını didaktik ve lirik bir tarzda, estetik ve edebî bir Türkçeyle söyleyen sufi şairlerimiz, Türkçeyi bir hakikat, irfan, aşk ve sevgi dili hâline getirmiştir.

Kültür ve medeniyet mirasımıza katkıda bulunan bir eser Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında yerini aldı: *İrfan Şiirleri Antolojisi*. Bu antolojiyi büyük bir özveriyle derleyip kitap hâline getiren isim, Dr. Alper Ay. Antolojinin yazılış hikâyesi ise onun yüksek lisans ve doktora öğrenciliği yıllarına dayanıyor. Ay, bu eserin ön sözünde, Prof. Dr. Âlim Yıldız'ın yüksek lisans öğrencisiyken her hafta bir mutasavvıf şairin divanını tetkik ettiğini, her pazartesi dokuz saat süren yolculuğun ardından her seferinde aynı heyecanla hocasının kapısını çaldığını belirtiyor. Öyle ki o şiir yolculuklarının şahidi olan otobüs biletlerinin çoğunun hâlâ divanlar arasında bulunduğunu da ifade ediyor.

Türkçe ve irfan şahikası şiirlerden derlenen antolojide, divan-ı ilahiyat sahibi 40 şair ve divanı olmasa da çok sayıda şiir yazmış olan 10 şair olmak üzere; toplamda 50 şairin nutuklarından zevk-i selimle seçilmiş 400 şiir yer alıyor. Tasavvuf geleneğinde 40 rakamının sembolik oluşuyla bu sayıyı seçtiğini, aslında divan sahibi şairin kırktan fazla olduğunu da belirten yazar, eserini böylece, “Kırklar Meclisi” ve “Nutm-i Arifin” başlıklarıyla iki bölümde sunuyor. “Kırklar Meclisi” bölümünde divan sahibi isimlerden derlenen şiirler yer alıyor. Bu isimler Hoca Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Akşemseddin, Eşrefoğlu Rumî, Emir Buharî, İbrahim Gülşenî, Üftade, Şemseddin Sivasî, Aziz Mahmud Hüdayî, Ümmî Sinan, Erzurumlu İbrahim Hakkı ve daha niceleleri... Divanları bulunmayan şairlerden müteşekkil “Nutm-i Arifin” bölümünde ise Somuncu Baba, Sünbül Sinan, Merkez Efendi, Kelâmî ve Nureddin Cerrahi gibi isimlerden şiirler var.

Dr. Alper Ay, şiir severlerin, irfan ve hikmete talip olanların keyifle istifade edeceğini ümit ettiği bu eseri şu sözlerle tanımlıyor: “Seküler dünyada madde ile mana arasında sıkışan insana hayatın gerçek yüzünü gösteren bir ayna mahiyetinde olan bu seçkideki mısralar, asırlardır hayatîyetlerini muhafaza etmektedir. Elinizdeki antoloji, hem dost meclislerinde okunabilecek hem de tasavvuf, edebiyat, musiki gibi sahalarda çalışanların başucu kaynağı olabilecek bir hüviyete sahiptir...”

Hikmet pınarından damlalar sunan bu güzel seçkiyi siz kıymetli okurların zevk-i selimine emanet eder, herkese iyi okumalar dileriz.■

رِیَاضُ الصَّالِحِینَ
بِرِکَاةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِینَ

DIYANET TV

Riyâzü's-Sâlihîn

Prof. Dr. Halil İbrahim Kutlay'ın
sunumuyla

RIYÂZÜ'S-SÂLİHİN OKUMALARI

Çarşamba – Cuma

17.00

FREKANSLAR

4A(HD)

FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DİKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

4A(SD)

Digitürk - 68. kanal

SMART - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

TV+ - 133. kanal

tv8 - 49. kanal

“... Kur’an’ı ağır ağır, tane tane oku.”

(Müzzemmil, 73/4.)

